

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ο ΠΛΟΥΤΟΣ ΚΑΙ Η ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ**

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ

ΒΥΘΟΥΛΚΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ΟΝΟΜΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

ΔΕΣΠΟΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ

ΠΑΤΡΑ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2013

Στο θείο μου Θόδωρο ...

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες	5
Περίληψη	6
Abstract	6
Εισαγωγή – Δομή της εργασίας.....	7
Εισαγωγή	7
Δομή της εργασίας	10
Κεφάλαιο 1^ο	12
Εννοιολογικός, Λεξικογραφικός προσδιορισμός –	
Ιστορικοκριτική προσέγγιση των εννοιών.	12
1.1 Η Οικονομική επιστήμη.....	12
1.2 Εννοιολογική - λεξικογραφική προσέγγιση των εννοιών.....	15
1.3 Ο θεσμός της ιδιοκτησίας στην ιστορία.....	19
1.4 Η Ιδιοκτησία και ο πλούτος στην αρχαιοελληνική σκέψη	23
1.5 Η Οικονομία στα ελληνορωμαϊκά χρόνια	31
1.5.1 Τα οικονομικά της Μεσογείου.....	31
1.5.2 Ο πλούτος και η ιδιοκτησία στα κινήματα των ελληνορωμαϊκών χρόνων	33
1.6 Ο πλούτος και η ιδιοκτησία στην Π. Διαθήκη.....	42
Κεφάλαιο 2^ο	49
Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στα χρόνια του Ιησού,	
στην ρωμαϊκή αυτοκρατορία και την Παλαιστίνη.....	49
2.1 Η πολιτική κατάσταση στους χρόνους της Καινής Διαθήκης.....	49
2.2 Δημογραφικά στοιχεία στην Παλαιστίνη του 1 ^{ου} αιώνα μ.Χ.	51
2.3 Η οικονομική κατάσταση στην Παλαιστίνη τον 1 ^ο αιώνα μ.Χ.....	51
2.4 Οι Κοινωνικο-οικονομικές Τάξεις.....	55
2.5 Φορολογία – οικονομικά του ιερατείου.....	57
2.6 Τα νομίσματα της εποχής του Ιησού	59
Κεφάλαιο 3^ο	63
Το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο	63
3.1 Ο Ευαγγελιστής Λουκάς.....	63
3.2 Το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο	65
Κεφάλαιο 4^ο	70
Ο πλούτος και η ιδιοκτησία στο Κατά Λουκάν.....	70
4.1 Από το κήρυγμα του Ιωάννου του Βαπτιστού (3, 1-20).....	70

4.2 Οι πειρασμοί και οι βιοτικές ανάγκες (4, 1-13).....	72
4.3 Οι μακαρισμοί των πτωχών και ο ταλανισμός των πλουσίων (6, 20-38).....	74
4.4 Ο χορτασμός των πέντε χιλιάδων (9,10-17)	77
4.5 Ακτημοσύνη και βιοτικές ανάγκες (9, 57-62 & 10, 1-12).....	80
4.6 Η πλεονεξία του άφρονος πλουσίου (12, 13-21).....	83
4.7 Η παραβολή του άδικου διαχειριστή (16,1-13)	85
4.8 Η παραβολή του πλούσιου και του φτωχού Λάζαρου (16,19-31).....	89
4.9 Τα εμπόδια από τα πλούτη (18,18-30).....	92
4.10 Ο Ιησούς και ο Ζακχαίος (19,1-10)	95
4.11 Η παραβολή των μνων (19,11-27).....	97
4.12 Η εκδίωξη των εμπόρων από το ναό (19,45-48).....	100
4.13 Ο φόρος στο Ρωμαίο αυτοκράτορα (20,20-26)	104
4.14 Η προσφορά της χήρας (21,1-4)	106
Συμπεράσματα	108
Βιβλιογραφικές αναφορές	114
Πηγές.....	114
Βιβλιογραφία	115
Άρθρα.....	119
Διαδικτυακοί τόποι	120
Επίμετρο	122

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας, θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Σωτήρη Δεσπότη για τη βοήθεια, και την ενθάρρυνση που έλαβα. Επιπλέον ευχαριστώ για τη βοήθειά τους και την παροχή βιβλιογραφικού υλικού, τον θείο μου Δρ., Θόδωρο Παπαδόπουλο, καθώς και τον αείμνηστο Παναγιώτη Χιώτη, θεολόγο καθηγητή, ο οποίος έφυγε αυτές τις μέρες από κοντά μας.

Περίληψη

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή ασχολείται με την αντιμετώπιση του πλούτου και της ιδιοκτησίας από το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο. Σε αυτό, ο συγγραφέας απευθυνόμενος σε ευκατάστατους χριστιανούς της τρίτης γενιάς, συστήνει τρόπους διαχείρισης και οικονομίας, ώστε να γίνουν μέσα σωτηρίας.

Λέξεις κλειδιά

Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο, πλούτος, ιδιοκτησία, φτώχεια, οικονομία, κοινοκτημοσύνη, Ελληνιστική περίοδος, Ρωμαϊκή Παλαιστίνη, Πυθαγόρειοι, Εσσαίοι.

Abstract

The present postgraduate thesis deals with the wealth and the property according to the Luke Gospel. As stated by this, the writer addressing to wealthy Christians of the third generation, recommends ways of managing and economy so as to become resource of salvation.

Keywords

The Gospel of Luke, wealth, property, poverty, economy, community of goods, jubilee, Hellenistic period, Roman Palestine, Pythagoreans, Essenes.

Εισαγωγή – Δομή της εργασίας

Εισαγωγή

Στη συνείδηση των περισσότερων, οι έννοιες της οικονομίας και της θεολογίας φαντάζονται ως έννοιες εκ' διαμέτρου αντίθετες και κάποιες φορές αλληλοαναιρούμενες. Αυτό συνέβη όταν η οικονομία (ο ηθικός νόμος όσον αφορά τα του οίκου), αυτονομήθηκε σε ανεξάρτητη επιστήμη, χωρίς να τηρεί τους νόμους της ηθικής. Έτσι κεντρικό σημείο αναφοράς για την οικονομία δεν είναι πλέον ο άνθρωπος αλλά το χρήμα¹.

Η επάρκεια βασικών αγαθών, που σε κάποιες περιόδους φάνταζε αυτονόητη και δεδομένη για μεγάλο μέρος του πληθυσμού, σήμερα έχει μετατραπεί σε πρόβλημα. Η οικονομική κρίση, όχι μόνο ως αποτέλεσμα της θεωρίας των οικονομικών κύκλων, αλλά κυριότερα ως μια πραγματικότητα με φοβερές κοινωνικές συνέπειες, έχει μετατρέψει το πρόβλημα της επάρκειας αγαθών, σε πρόβλημα βιολογικής ύπαρξης. Με άλλα λόγια η έννοια του αξιοπρεπούς βίου, τίθεται υπό αίρεση και η φτώχεια αποτελεί ένα πρόβλημα με εκρηκτικές συνέπειες, όσον αφορά την ειρηνική συνύπαρξη των ανθρώπων και την εξασφάλιση της κοινωνικής σταθερότητας.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα 2,8 δισεκατομμύρια άνθρωποι ζουν με 2\$ τη μέρα, ενώ 1,2 δισεκατομμύρια ζουν με 1\$ τη μέρα. Είναι φανερό ότι οι άνθρωποι αυτοί ζουν ασύμμετρα με την κοινωνική πραγματικότητα, και το φαινόμενο της άδικης κατανομής των αγαθών, έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις². Εξαιρετικά ενδιαφέροντα είναι τα αποτελέσματα της έρευνας της Boston Consulting Group³ που έγινε το 2013, τα οποία θέλουν το 39% του παγκόσμιου πλούτου να βρίσκεται στα χέρια του 1% του παγκόσμιου πληθυσμού. Παλιότερη έρευνα του Ινστιτούτου Ερευνών της Credit Suisse⁴, τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιεύτηκαν το 2011,

---

¹ Πρβλ. Π. Β α σ ι λ ε ι ά δ η ς, *Η Βιβλική Θεώρηση της Οικονομίας*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 83, (2012) σ.25.

² Πρβλ., Β., Ζ ο ρ μ π ά, *Η Οικονομική Κρίση ως Αντίδοτο της Πνευματικής Κρίσης*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 83, (2012) σ. 83.

³ Διαθέσιμο στο: <http://www.bankingnews.gr/ /Παλμός-της-Αγοράς/item/93347-σε-μια-χούφτα-ανθρώπων-ο-παγκόσμιος-πλούτος---το-1-του-πληθυσμού-κατέχει-το-> Προσπελάστηκε την 22-6-2013.

⁴ Διαθέσιμο στο: <http://www.igraphics.gr/infographics/2011/11/17/interactive/pagkosmios-ploutos-99-vs1> Προσπελάστηκε την 22-6-2013.

δείχνει ότι το 8,7% του παγκόσμιου πληθυσμού κατέχει το 82,1% του παγκόσμιου πλούτου. Το φαινόμενο της συσσώρευσης πλούτου στα χέρια λίγων, αναμένεται να διογκωθεί, αφού ο ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου πλούτου είναι μικρότερος από το ρυθμό αύξησης της περιουσίας των πλουσίων.

Ο ατομικός πελάτης της υπεραγοράς του πολιτικού φιλελευθερισμού, έχει ελευθερίες επιλογών αλλά καθόλου ευθύνες μετοχής σε σχέσεις άμεσης κοινωνίας. Δίχως σχέσεις, αποτελεί αδιαφοροποίητη οικονομική μονάδα, είναι ένας απρόσωπος καταναλωτής. Η ετερότητά του επιβεβαιώνεται απρόσωπα και μέσα από ατομικές προτιμήσεις. Η αυτόβουλη επιλογή, όντας το μόνο πράγμα που του χει απομείνει, πράγμα γνωστό στους οργανωτές λειτουργίας της υπεραγοράς, υπονομεύεται από την ψυχολογική υποβολή της διαφήμισης, που υφαρπάζει τις προτιμήσεις του⁵.

Η παγκοσμιοποιημένη οικονομία εμφάνισε αρχικά κάποιες επιτυχίες, όμως στη συνέχεια γεννήθηκαν φαινόμενα που δεν μπόρεσε να ελέγξει⁶. Ο προσανατολισμός της κοινωνίας κατευθυνόταν στην χρησιμοθηρία και τον ευδαιμονισμό, αγνοώντας τις μεταφυσικές αναζητήσεις του ανθρώπου⁷. Έτσι γιγαντώθηκε ο εμπορικός ανταγωνισμός, ο καταναλωτισμός, η εύκολη τραπεζική δανειοδότηση, μέσα στην κοινωνία της αφθονίας, που μοίραζε υποσχέσεις για υλιστικούς παραδείσους, σε ανθρώπους που είχαν χάσει το μέτρο και τον πνευματικό τους προσανατολισμό⁸.

Τα τελευταία χρόνια, η οικονομική αγορά αντικατέστησε την πρακτική του πολίτη, με τη λατρεία της κατανάλωσης και η ταυτότητα του πολίτη, αντικαταστάθηκε απ' αυτή του καταναλωτή. Η πλεονεξία και το κέρδος περιόρισαν την ανθρώπινη ύπαρξη στα πλαίσια μιας οικονομικής μονάδας⁹. Η κοινωνικοοικονομική και ηθική απαξίωση, λόγω της οικονομικής κρίσης και όχι μόνο, επιβάλλει μέσω φυσιολογικών και τεχνητών αναγκών την προσήλωση του σύγχρονου ανθρώπου σε μετρήσιμα μεγέθη, μέσω της κατοχύρωσης των ατομικών

---

⁵ Πρβλ. Χ., Γ ι α ν ν α ρ ά ς, *Η απανθρωπία του δικαιώματος*, Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 1998, σ. 169-170.

⁶ Πρβλ. Β., Γ ι ο ύ λ τ σ η ς, *Οικονομία, ανθρώπινη ύπαρξη, ορθόδοξη θεολογία και εμπειρία*, *ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, τόμος 83, (2012), σ. 59.

⁷ Πρβλ. Β., Γ ι ο ύ λ τ σ η ς, *ό.π.*, (2012), σ. 61.

⁸ Πρβλ. Β., Γ ι ο ύ λ τ σ η ς, *ό.π.*, (2012), σ. 59.

⁹ Πρβλ. Β., Ζ ο ρ μ π ά, *ό.π.*, (2012) σ. 92., Από άρθρο του Αρχιεπισκόπου Τιράνων και Πάσης Αλβανίας Αναστασίου, Η κρίσιμη ευκαιρία της κρίσεως, Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 25-11-2011.

δικαιωμάτων. Η υψηλή συγκέντρωση και ο έλεγχος του πλούτου από τα μεγάλα funds, ελαχιστοποιεί τις δυνατότητες δικαιότερης διανομής του πλούτου. Ο εκμηδενισμός του κράτους πρόνοιας λόγω έλλειψης χρήματος, εκμηδενίζει ταυτόχρονα, οποιαδήποτε προσωπική θεώρηση της κοινωνικής ζωής και η ατομοκρατία, προβάλλεται εκ προοιμίου ως μόνη επιλογή για την κοινωνική ζωή.

Με αφορμή όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η ερμηνευτική, ιστορικοκριτική προσέγγιση των εννοιών του πλούτου και της ιδιοκτησίας, όπως αυτές προκύπτουν μέσα από το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο. Πιο αναλυτικά επιχειρείται να διαπιστωθούν οι θέσεις που ο Λουκάς διατυπώνει, όσον αφορά την ιδιοκτησία και τη χρήση του πλούτου, αλλά και τον ρόλο του στην ανθρώπινη κοινωνία. Η ελληνική παιδεία του Λουκά και η γνώση της φιλοσοφικής σκέψης της κλασικής αρχαιότητας, αλλά και των κινημάτων που άκμασαν στην εποχή που έγραψε το δίτομο έργο του, είναι σημαντικοί παράμετροι που επηρέασαν τη συγγραφή του. Επομένως η σκιαγράφηση του οικονομικοκοινωνικού πλαισίου της εποχής του, κυρίως μέσα από τις πηγές, θα βοηθήσει σημαντικά την παρούσα έρευνα.

Η συγκεκριμένη έρευνα αποκτά μεγαλύτερο ενδιαφέρον αν σκεφτεί κανείς, ότι η οικονομία μέχρι τις μέρες μας, εξελίχθηκε σε μοναδικό σκοπό της δραστηριότητας και της δημιουργικότητας του ανθρώπου, αλλά και των επιτεύξεων του πολιτισμού. Η επιλογή του Κατά Λουκάν Ευαγγελίου έγινε λόγω των συχνότητας των αναφορών, σε θέματα σχετικά με τις έννοιες που μελετώνται, αφού είναι διάχυτη η εμμονή του Λουκά, στη σύνδεση της φτώχειας αλλά και του πλούτου με τη σωτηριολογία του. Ακόμα και ο επιφανής αποδέκτης του έργου του ο Ρωμαίος αξιωματούχος Θεόφιλος, αλλά και η οικονομική κατάσταση του ίδιου του Λουκά, ίσως να επηρέασαν την εμμονή του στις έννοιες που μελετώνται. Ακόμα η σημασιολογική διαφοροποίηση των μελετώμενων εννοιών διαχρονικά, απαιτεί σχολαστικότερη προσέγγιση των οικονομικών δεδομένων της εποχής της Κ.Δ., προκειμένου να υπάρξουν ασφαλή συμπεράσματα.

Δομή της εργασίας

Αρχικά στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, γίνεται αναφορά στην έννοια της οικονομίας, ως κοινωνική επιστήμη που μελετά την προσπάθεια του ανθρώπου να επιβιώσει. Στη συνέχεια της ανάλυσης γίνεται εννοιολογικός – λεξικογραφικός προσδιορισμός των εννοιών πλούτος, ιδιοκτησία και οικονομία. Επιπλέον γίνεται μια ιστορική αναδρομή, όσον αφορά τις αρχικές μορφές ιδιοκτησίας, μέχρι την εμφάνιση της οικογενειακής ιδιοκτησίας, της ατομικής, και του κράτους. Οι ιστορικές ρίζες της οικονομίας, βασισμένης στην ατομική ιδιοκτησία, εντοπίζονται στην αρχαία Ελλάδα γύρω στον 8^ο αιώνα π.Χ. Έννοιες όπως χρήμα, δανεισμός, τόκος και πλούτος, συνδέονται άμεσα με την ατομική ιδιοκτησία. Η ανάλυση είναι περισσότερο εστιασμένη στην έννοια της ατομικής ιδιοκτησίας και στη λειτουργία της σε διάφορες κοινωνίες και χρονικές στιγμές, τόσο ως εμπράγματου δικαιώματος όσο και ως θεσμού.

Αρχαίοι κλασικοί φιλόσοφοι ασχολήθηκαν με ζητήματα σχετικά με την οικονομία. Έτσι στο κεφάλαιο αυτό παραθέτονται οι απόψεις του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη και του Ξενοφώντα, όπως προκύπτουν μέσα από τα έργα τους. Είναι αυτές που επηρέασαν και Ρωμαίους φιλοσόφους της εποχής του Ιησού Χριστού. Εν συνεχεία θα ερευνήσουμε τις οικονομικές απόψεις κινήματων διαδεδομένων στον ελληνορωμαϊκό κόσμο.

Ο πλούτος, η φτώχεια και κυριότερα η εκμετάλλευση των φτωχών, είναι ζητήματα τα οποία συναντάμε σε πολλά σημεία και της Π.Δ. Αν και δεν καταδικάζεται ο πλούτος, ο οποίος σε ορισμένες περιπτώσεις αποτελεί εύνοια του Θεού στους ανθρώπους, η Π.Δ. καταδικάζει σε πολλά σημεία της την εκμετάλλευση των φτωχών. Χαρακτηριστική είναι και η σημασία του Σαββατικού και του ιωβηλαίου έτους, που συνδέονταν με τη διόρθωση των αδικιών στον ιουδαϊκό κόσμο και επηρέασαν τη σκέψη του Λουκά.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της εποχής του Ιησού, στο πλαίσιο τόσο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας γενικότερα, όσο και της Παλαιστίνης. Ειδικότερα την ανάλυση απασχολούν θέματα, σχετικά με τις πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, τις κοινωνικές και οικονομικές τάξεις, τη φορολογία και τα νομίσματα της εποχής. Έτσι περιγράφεται το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο έδρασε ο Ιησούς και αποσαφηνίζονται έννοιες σχετικές με θέματα που αφορούν οικονομικά δεδομένα, τα

οποία θα χρησιμεύσουν στην ανάλυση των σχετικών χωρίων του *κατά Λουκάν* Ευαγγελίου, στο τελευταίο κεφάλαιο.

Στο τρίτο κεφάλαιο η ανάλυση της παρούσας εργασίας, επικεντρώνεται στον Ευαγγελιστή Λουκά, όσον αφορά στην καταγωγή, τη μόρφωσή του, αλλά και τη δράση του ως ιστορικού, ευαγγελιστή και ακόλουθου του αποστόλου Παύλου. Ο Λουκάς είναι αυτός που συνέγραψε το μεγαλύτερο μέρος της Κ.Δ. (σχεδόν το 1/3), απευθυνόμενος μάλιστα σε ρωμαίο αξιωματούχο (Θεόφιλο), ο οποίος μάλλον ανήκε σε όσους βρίσκονταν στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας, διαθέτοντας και διαχειριζόμενος πόρους. Το Ευαγγέλιο του χαρακτηρίζεται από πληρότητα και τελειότητα στη διατύπωση και την έκφραση, αλλά και πιστότητα στην καταγραφή των γεγονότων. Συνδέει αρμονικά την ιστορία με την αποκάλυψη, δίνοντας στην ιστορία θεολογική προοπτική, μέσω του μυστηρίου της θείας οικονομίας, όπου το Άγιο Πνεύμα κατέχει ξεχωριστή θέση.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται εντοπισμός θεμάτων, σχετικών με την οικονομία τη φτώχεια και τον πλούτο, μέσα από το Ευαγγέλιο του Λουκά. Η προσέγγιση γίνεται τόσο κοινωνικοιστορικά όσο και θεολογικά, δεδομένου ότι ο πλούτος και η φτώχεια ως κοινωνικά γεγονότα, συνδέονται τόσο με την υλική υπόσταση του ανθρώπου, όσο και με την θεολογική του προοπτική. Μέσα από την ανάλυση αναδεικνύεται η στάση του Λουκά τόσο απέναντι στους φτωχούς, όσο και απέναντι στους πλούσιους. Για τον Λουκά η προσκόλληση στα υλικά, αποτελεί πνευματικό εμπόδιο για τον άνθρωπο.

Κεφάλαιο 1^ο

Εννοιολογικός, Λεξικογραφικός προσδιορισμός – Ιστορικοκριτική προσέγγιση των εννοιών.

1.1 Η Οικονομική επιστήμη

Η οικονομική επιστήμη θα μπορούσε να οριστεί ως η κοινωνική επιστήμη, που ασχολείται κυρίως με τη μελέτη των τρόπων που επιλέγουν τελικά τα άτομα και οι κοινωνίες, για να χρησιμοποιήσουν τους περιορισμένους παραγωγικούς πόρους, που έχουν εναλλακτικές χρήσεις για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών και για τη διανομή τους μεταξύ των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων για να καταναλωθούν στο παρόν ή στο μέλλον¹⁰. Ο ορισμός αυτός καλύπτει διαφόρων τύπων οικονομικά συστήματα, όπως για παράδειγμα το κεφαλαιοκρατικό και το σοσιαλιστικό, όπως επίσης και τους τρόπους που το καθένα οργανώνει τους περιορισμένους ανθρώπινους και υλικούς πόρους της κοινωνίας, για να ικανοποιήσει ατομικές ανάγκες, όπως ανάγκες για τροφή, για ενδυμασία, για κατοικία και κοινωνικές ανάγκες όπως ανάγκες για εκπαίδευση, ιατρική περίθαλψη κλπ¹¹.

Οικονομία ή και οικονομική επιστήμη είναι η επιστήμη που μελετά τον άνθρωπο στην προσπάθειά του να επιβιώσει. Η προσπάθεια για επιβίωση αφορά δύο επίπεδα, το προσωπικό και το συλλογικό. Η οικονομική επιστήμη προσπαθεί να ερμηνεύσει την ανθρώπινη συμπεριφορά, σαν μια σχέση ανάμεσα σε σκοπούς και μέσα, που συνδέονται με το ζητούμενο οικονομικό μέγεθος. Στα ενδιαφέροντα της οικονομικής επιστήμης εντάσσεται η μελέτη της ανθρώπινης συλλογικότητας στην εκμετάλλευση των φυσικών παραγόντων, με στόχο την εξασφάλιση των αναγκαίων για επιβίωση αγαθών. Την οικονομία δεν την ενδιαφέρουν όλες οι ανθρώπινες προσπάθειες αλλά μόνο όσες επιφέρουν οικονομικά αποτελέσματα¹². Στην οικονομική επιστήμη

---

¹⁰ Γ., Κώττης, & Α., Πετράκη Κώττη, *Εισαγωγή στη σύγχρονη Μικροοικονομική θεωρία*, Εκδόσεις Σμπύλιας «ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ», Αθήνα: 1991. σ. 26-27.

¹¹ Πρβλ., Γ., Κώττης, & Α., Πετράκη Κώττη, ό.π., 1991. σ. 27.

¹² Πρβλ., Β., Γιούλτσης, ό.π., (2012), σ. 55.

υπάρχουν και ορισμένες υποθέσεις, όπως η επιδίωξη της μέγιστης χρησιμότητας από την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών, αλλά και η υπόθεση του ορθολογικού καταναλωτή. Ορθολογικός καταναλωτής είναι αυτός που είναι αναγκασμένος να επιλέξει αυτά τα αγαθά, σε αυτές τις ποσότητες, που του επιτρέπει το διαθέσιμο εισόδημά του, ώστε να μεγιστοποιεί τη χρησιμότητά του¹³. Αξιοσημείωτη είναι και η έννοια της στενότητας αγαθών και υπηρεσιών, που υπάρχουν για την ικανοποίηση αναγκών, σε σχέση με το πλήθος των αναγκών που οι άνθρωποι επιδιώκουν να ικανοποιήσουν. Η έννοια της στενότητας αγαθών και υπηρεσιών σε σχέση με τις ανάγκες, συνδέεται με το κύριο οικονομικό πρόβλημα και αποτελεί το λόγο ύπαρξης της οικονομικής επιστήμης¹⁴. Η στενότητα αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι πρέπει τα αγαθά να παραχθούν¹⁵.

Η οικονομική επιστήμη διακρίνεται σε δύο βασικές ενότητες την Μικροοικονομική και την Μακροοικονομική. Η Μικροοικονομική ασχολείται με τις επιμέρους οικονομικές μονάδες όπως, το άτομο, το νοικοκυριό, η επιχείρηση και πιο συγκεκριμένα με τη συμπεριφορά τους, καθώς και με τα προβλήματα που συνδέονται με τη δραστηριότητά των επιμέρους μονάδων αυτών. Η Μακροοικονομική θεωρία, ασχολείται με τη συμπεριφορά και τα προβλήματα του οικονομικού συστήματος, στο σύνολό του ή με τους επιμέρους τομείς του. Η Μακροοικονομική ανάλυση μας δείχνει την εικόνα του τρόπου λειτουργίας της οικονομίας και των σχέσεων μεταξύ των κυρίων μεγεθών της¹⁶.

Κύριος μοχλός για τη λειτουργία της οικονομίας είναι το ατομικό συμφέρον. Όλοι οι φορείς της οικονομικής ζωής επιδιώκουν να ικανοποιήσουν όσο καλύτερα μπορούν το ατομικό συμφέρον τους. Οι καταναλωτές προσπαθούν να αγοράσουν αγαθά και υπηρεσίες στη χαμηλότερη δυνατή τιμή, οι εργαζόμενοι θέλουν να έχουν όσο το δυνατόν καλύτερες αμοιβές, οι επιχειρηματίες όσο το δυνατόν μεγαλύτερα κέρδη. Στην οικονομία της αγοράς η ύπαρξη του ατομικού συμφέροντος, δεν είναι ασυμβίβαστη με την κοινωνική ευημερία. Σύμφωνα με τη θεωρία του οικονομικού

---

¹³ Πρβλ., Θ., Λιανός, Α., Παπαβασιλείου Α., Χατζηανδρέου, *Αρχές Οικονομικής Θεωρίας*, ΟΕΔΒ, Αθήνα: 2009. σ. 28-29.

¹⁴ Πρβλ., Θ., Λιανός, Α., Παπαβασιλείου Α., Χατζηανδρέου, ό.π., 2009. σ. 17.

¹⁵ Πρβλ., Γ., Κώττης, & Α., Πετράκη Κώττη, ό.π., 1991. σ. 24-25.

¹⁶ Πρβλ., Α., Πετράκη Κώττη, & Γ., Κώττης, ό.π., 1992. σ. 24.

φιλελευθερισμού, η ύπαρξη του ατομικού συμφέροντος μπορεί να συντελέσει στην καλή λειτουργία της οικονομίας και στην προώθηση του γενικού καλού, αφού ο καθένας θα αναλαμβάνει δραστηριότητες στις οποίες μπορεί να αποδώσει καλύτερα. Στην οικονομία η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος, έρχεται σε αντίθεση πολλές φορές με το κοινωνικό συμφέρον και άλλες φορές συμβαδίζει με αυτό¹⁷.

Ενδιαφέρουσα είναι η έννοια του κεφαλαίου που διατυπώνει ο Άνταμ Σμιθ στο βιβλίο του με τίτλο *Έρευνα σχετικά με τη φύση και τα αίτια του πλούτου των Εθνών*, που κυκλοφόρησε στο Λονδίνο το 1776: *Όταν όμως (ο άνθρωπος) κατέχει αρκετά αποθέματα για να συντηρηθεί για μήνες ή για χρόνια, φυσικό είναι να προσπαθήσει να αποκομίσει ένα εισόδημα από το μεγαλύτερο μέρος τους, διατηρώντας τόσα μόνο αποθέματα για την άμεση κατανάλωσή του όσα του χρειάζονται, ώσπου να αρχίσει να εισρέει αυτό το εισόδημα. Το σύνολο των αποθεμάτων του μπορεί, επομένως, να διακριθεί σε δυο μέρη. Το μέρος εκείνο που, κατά πως προσδοκά, θα του δώσει το εισόδημά του, ονομάζεται **κεφάλαιο**. Το άλλο μέρος είναι εκείνο που του προσφέρει την άμεση κατανάλωση*¹⁸.

Οι πρώτες οικονομικές δραστηριότητες του ανθρώπου είχαν ατομικό-προσωπικό χαρακτήρα, αλλά όχι για μεγάλο χρονικό διάστημα, λόγω της κοινωνικής φύσεως του ανθρώπου. Έτσι το αποτέλεσμα ήταν να συνεργαστεί με άλλους ανθρώπους κοινωνικά και οικονομικά. Ο Μαρξ θα δει το κεφάλαιο σαν έκφραση κοινωνικών σχέσεων. Στο έργο του *Μισθωτή εργασία και κεφάλαιο*, το κεφάλαιο είναι μια αστική σχέση παραγωγής, μια σχέση παραγωγής της αστικής κοινωνίας. Το κεφάλαιο κατά τον Μαρξ, δεν είναι ένα άθροισμα υλικών αγαθών, αλλά ένα άθροισμα εμπορευμάτων, ανταλλακτικών αξιών, κοινωνικών μεγεθών. Η αξία αυτή διατηρείται και πολλαπλασιάζεται μέσω της ανταλλαγής με άμεση ζωντανή εργατική δύναμη¹⁹.

Για να μπορεί να παράγει εισόδημα το κεφάλαιο (ως οικονομική έννοια) σύμφωνα με τις διατυπώσεις του Άνταμ Σμιθ, είναι αναγκαίο τα στοιχεία που αποτελούν το κεφάλαιο να μην είναι ελεύθερα. Να μπορεί δηλαδή ο άνθρωπος να τα εκμεταλλεύεται, χωρίς να κινδυνεύει μήπως τα χάσει. Εδώ ακριβώς εμφανίζεται ο

---

¹⁷ Γ., Κώττης, & Α., Πετράκη Κώττη, ό.π., 1991. σ. 116.

¹⁸ Πρβλ Δ., Τσαούσης, *Η κοινωνία του ανθρώπου*, Αθήνα: GUTENBERG, 1996. σ. 84-85. & Γ., Κούρα, *Πολιτική Ιστορία και Ιστορία των Ιδεών*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Αθήνα: Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1994, σ. 590.

¹⁹ Πρβλ Δ., Τσαούσης, ό.π., 1996, σ.591-592.

θεσμός της ιδιοκτησίας ή της κυριότητας²⁰. Η αξία που έχουν τα αγαθά δεν προσδιορίζεται μόνο από τη στενότητα τους σε σχέση με τις ανάγκες, αλλά και από την ίδια την ιδιοκτησία, αφού αξία αποκτά ένα αγαθό όταν τεθεί υπό έλεγχο και πάψει να είναι ελεύθερο²¹. Στην επόμενη ενότητα ακολουθεί ο εννοιολογική και λεξικογραφική προσέγγιση των μελετώμενων εννοιών.

1.2 Εννοιολογική - λεξικογραφική προσέγγιση των εννοιών

Εννοιολογικά ο *πλούτος*, σημαίνει μεγάλη περιουσία και συγκέντρωση περιουσιακών στοιχείων και υλικών αγαθών, τα οποία δημιουργούν ευμάρεια και ευπορία²². Με άλλα λόγια σημαίνει τη συγκέντρωση και την κατοχή περισσότερων οικονομικών αγαθών, απ' όσα χρειάζονται στον άνθρωπο, για να συντηρηθεί και να επιβιώσει²³. Ετυμολογικά ο *πλούτος* ως έννοια προέρχεται από το επίθετο «πολύς» και το ουσιαστικό «ουσία» (περιουσία)²⁴. Το ρήμα *πλουτέω* είναι αντίθετο του *πένομαι*²⁵. Η έννοια της *περιουσίας* (περίεμι) έχει να κάνει με το περίσσειμα, πλεόνασμα, αφθονία, (Αριστοφ. Νεφ. 50, Νεων. Θουκ. 3-13.)²⁶. Το επίθετο *πλούσιος* εννοιολογικά αποτελεί την αντίθεση του επιθέτου *επιούσιος*²⁷ της Κυριακής Προσευχής. Αυτό γιατί η ουσία στον πλούτο σημαίνει την περιουσία ενώ στον *επιούσιο* την ίδια τη σωματική μας υπόσταση²⁸. *Πλούσιος* είναι ο κεκτημένος πολλά,

²⁰ Πρβλ Δ., Τσαούσης, ό.π., 1996, σ.593.

²¹ Πρβλ Δ., Τσαούσης, ό.π., 1996, σ.596.

²² Μανόλη Τριανταφυλλίδη, *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, διαθέσιμο στο: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?q=πλούτος&dq= προσπελάστηκε την 19/8/2013.

²³ Πρβλ. Γ., Ροδίτης, *Χριστιανισμός και πλούτος*, Χριστιανική Δημοκρατία, Αθήνα: 1970, σ. 30.

²⁴ Πρβλ. Γ., Ροδίτης, ό.π., 1970, σ. 30.

²⁵ Liddle, Scott, Κωνσταντινίδου, *Dictionary of Ancient Greek Language*, σ. 610, διαθέσιμο στο http://myria.math.aegean.gr/lds/data/volC/pdf/pg_0278.pdf προσπελάστηκε την 14-8-2013.

²⁶ Liddle, Scott, Κωνσταντινίδου, *Dictionary of Ancient Greek Language*, σ. 552, διαθέσιμο στο http://myria.math.aegean.gr/lds/data/volC/pdf/pg_0278.pdf προσπελάστηκε την 14-8-2013.

²⁷ Για τις πολλές σημασίες του όρου «επιούσιος», που απαντά μόνο στο Πάτερ ημών, βλέπε: Κ., Μπέλιζος, *Το περί τροφής αίτημα της Κυριακής Προσευχής*, (Εξηγητική Ερμηνευτική Μελέτη), Αθήνα: Γρηγόρης, 2012.

²⁸ Πρβλ. Γ., Ροδίτης, ό.π., 1970, σ. 30-31.

ο έχων πλούτο, είναι αντίθετο του πένης, πενιχρός, (Ησ. Εργ, κ. Ημ. 22, Θεονν. 621). *Πένης* είναι ο φτωχός άνθρωπος, που έχει μόνο τα εντελώς απαραίτητα για να ζήσει²⁹, ενώ *πτωχός* είναι ο ζητιάνος³⁰.

Οικονομία κατά τη σημερινή της έννοια είναι το σύνολο των συντονισμένων ενεργειών και μέσων που αφορούν την παραγωγή, την διανομή και την κατανάλωση των αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών³¹. *Οικονόμος* για τον αρχαίο κόσμο είναι αυτός που διοικεί τον οίκο στον οποίο εντάσσονται και οι δούλοι και η λοιπή ιδιοκτησία, είτε ο οικοδεσπότης, (Ξεν. Οικ. 1,2, Πλάτ. Πολ. 417Δ), είτε ο φροντιστής δούλος. Η οικονομός που αναλάμβανε τη χρηστή διαχείριση ώστε να υπάρχει επάρκεια αγαθών αλλά και πολλαπλασιασμός. Είναι η φροντίζουσα περί των οικιακών αναγκών και πραγμάτων, διευθύντρια του οίκου, όπως το οικουρός, (Φωκυλ. 3, Αισχύλ. Αγ. 155, Λυσ. 92. 22.). Από την περιεκτική εργασία του John Goodric, σχετικά με τους οικονομούς-μάνατζερ της ελληνορωμαϊκής περιόδου συμπεραίνουμε τα εξής: ήταν είτε διαχειριστές που εκπροσωπούσαν κατεξοχήν τα οικονομικά συμφέροντα του μονάρχη βασιλέα (regal administrators), είτε διαχειριστές του ταμείου της πόλης (civic administrators), είτε ιδιωτικοί υπάλληλοι σε οίκους ευγενών, προερχόμενοι από την κατηγορία των δούλων είτε των απελεύθερων (άρα ανήκαν στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα)³².

Η αρχαιοελληνική έννοια της *Οικονομίας* έχει να κάνει με τη διοίκηση, την επιστασία οίκου, οικονομία, φειδώ, (Πλάτ. Απολογ. 36B, Πολ. 498^A, Ξεν. Οικ.1, Αριστ. Ηθικ. Νικ. 6.8, 3 Πολιτικ. 1. 3-13). Επιπλέον σημαίνει τη διοίκηση, κυβέρνηση πόλεως, η οποία σύμφωνα με την αρχαιοελληνική σκέψη έχει ως

---

²⁹ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, διαθέσιμο στο: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=πένης&dq= προσπελάστηκε την 19/8/2013.

³⁰ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, διαθέσιμο στο: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=πτωχός&dq= προσπελάστηκε την 19/8/2013.

³¹ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, διαθέσιμο στο: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=οικονομία&dq= προσπελάστηκε την 19/8/2013.

³² J o h n G o o d r i c, *Paul as an Administrator of God in I Corinthians The Graeco-Roman Context of I Corinthians*, [Society for New Testament Studies Monograph Series](http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=οικονομία&dq=) (No. 152) Cambridge 2012.

κύτταρο-πρότυπο τον οίκο (Δειναρχ. 102.29)³³. Ο όρος *οικονομία* απαντά εννιά φορές στην Κ.Δ., τρεις φορές στη συνοπτική παράδοση, όλες στην παραβολή του άδικου οικονόμου (Λκ. 16,2-4) στο Κατά Λουκάν και είναι συνυφασμένη με την έννοια της διαχείρισης³⁴. Επιπλέον συναντάται έξι φορές στο *corpus paulinum* ο ρηματικός τύπος «οικονομείν» και ο επιθετικός προσδιορισμός «οικονόμος»³⁵. Η χρήση του όρου *οικονόμος* από τον απόστολο Παύλο, είναι βεβαίως μεταφορική³⁶.

Ο όρος οικονομία στην Αγία Γραφή σημαίνει (α) τη διοίκηση/διαχείριση του οίκου, ο οποίος τότε συνιστούσε μια κλειστή αυτάρκη παραγωγική μονάδα (Johnson), (β) τη μέριμνα, την ευθύνη του management που αναλάμβανε τότε ενίοτε ο οικονόμος ή χειριστής ή φροντιστής (λατ. vilicus, actor, dispensator) (Α' Κορ. 9, 17. Κολ. 1, 25), και (γ) τη διάταξη (το πλάνο) και την τάξη (Εφ. 1, 10. 3, 9. πρβλ. 3, 2). Στην πατερική γραμματεία ο όρος σημαίνει επιπλέον (δ) τη θεϊκή παιδαγωγία/τον καταρτισμό στην πίστη. Εν προκειμένω συνδεόμενος (ο όρος) με τη γεν. υποκειμ. του Θεού, αποτυπώνει το σχέδιο και τις ενέργειες του Θεού για τη σωτηρία της ανθρωπότητας με αποκορύφωμα την Α' και τη Β' Παρουσία/Επιφάνεια του Υιού. Έτσι ο Θεός φανερώνει την πίστη, την πιστότητά (= αλήθεια) του, στις Διαθήκες³⁷.

Η *ιδιοκτησία* εννοιολογικά μπορεί να οριστεί ως το αποκλειστικό δικαίωμα ελέγχου πάνω σε ένα οικονομικό αγαθό³⁸. Στην αρχαιοελληνική *ιδιόκτητος* είναι ο κατέχων ιδιωτική περιουσία³⁹. Η έννοια της ιδιοκτησίας αναφέρεται στα δικαιώματα και στις υποχρεώσεις, στα προνόμια και στους περιορισμούς, που διέπουν τις σχέσεις των ανθρώπων με τα πράγματα τα οποία έχουν αξία. Οι άνθρωποι πάντοτε επιθυμούν να κατέχουν πράγματα που είναι απαραίτητα για την επιβίωσή τους ή επειδή

³³ L I d d e l, S c o t t, Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ί δ ο υ, *Dictionary of Ancient Greek Language*, σ. 278, διαθέσιμο στο http://myria.math.aegean.gr/lds/data/volC/pdf/pg_0278.pdf προσπελάστηκε την 14-8-2013.

³⁴ Κ., Σ ι α μ á κ η, *Σύντομο Λεξικό της Καινής Διαθήκης*, Δόναξ, Θεσσαλονίκη: 2012, σ. 57.

³⁵ Πρβλ. Π., Β α σ ι λ ε ι á δ η ς, *Η Βιβλική Θεώρηση της Οικονομίας*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 83, (2012) σ. 28.

³⁶ Πρβλ. Π., Β α σ ι λ ε ι á δ η ς, ó.π., ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 83, (2012) σ. 29.

³⁷ Ελήφθη από το έργο του Σ. Δ ε σ π ó τ η, *Υπόμνημα εις την Α Τιμ.*, υπό έκδοση.

³⁸ Πρβλ., Α. Σ., Γ ε ω ρ γ ι á δ η ς, *Ιδιοκτησία*, στο ΠΑΠΥΡΟΣ LAROUSSE BRITANNICA, τόμος 24, Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, 2006, σ. 414.

³⁹ L I d d e l, S c o t t, Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ί δ ο υ, *Dictionary of Ancient Greek Language*, σ. 511, διαθέσιμο στο http://myria.math.aegean.gr/lds/data/volC/pdf/pg_0278.pdf προσπελάστηκε την 14-8-2013.

περιέχουν πολιτιστική αξία, αν και αρκετοί φιλόσοφοι αναπολούν έναν Χρυσό Αιώνα κοινοκτημοσύνης. Τα έθιμα αλλά και η νομοθεσία κάθε οργανωμένης κοινωνίας ασκούν έλεγχο όσον αφορά α) τον ανταγωνισμό και β) την απόκτηση των πραγμάτων αυτών, αλλά και στη διατήρηση. Η εγγύηση το ότι κάτι ανήκει σε κάποιον, αποτελεί πλέον με την πλατιά έννοια του όρου, ιδιοκτησία⁴⁰.

Σύμφωνα με το Αστικό Δίκαιο, οι έννοιες *ιδιοκτησία* και *κυριότητα* είναι συνώνυμες και χρησιμοποιούνται να χαρακτηρίσουν την εξουσία του κυρίου επάνω στο πράγμα. Ευρύτερη είναι η έννοια της ιδιοκτησίας στο Συνταγματικό Δίκαιο. Έτσι ιδιοκτησία αποτελούν όχι μόνο τα εμπράγματα δικαιώματα, αλλά κάθε περιουσιακό δικαίωμα (εμπράγατο, ενοχικό σε άυλα αγαθά), όπως είναι η περιουσία. Για το αστικό δίκαιο, δικαίωμα είναι η εξουσία που απονέμεται στο πρόσωπο για την ικανοποίηση έννομων συμφερόντων⁴¹. Το σύνταγμα προστατεύει τόσο την κυριότητα, όσο και τα περιορισμένα εμπράγματα δικαιώματα πάνω σε κινητά ή ακίνητα, απαγορεύοντας την προσβολή της⁴².

Ιδιοκτησία είναι το δικαίωμα να έχει κανείς κάτι, να το χρησιμοποιεί και να το διαθέτει σύμφωνα με όσα ορίζουν οι νόμοι. Από τις διακηρύξεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου η ιδιοκτησία αναγνωρίζεται ως φυσικό δικαίωμα και θεσμός, έννοια σχετική με αυτή της κυριότητας⁴³. Οι νομικοί, ορίζουν την κυριότητα ως το απόλυτο δικαίωμα που έχει ένα πρόσωπο πάνω σε κάποιο πράγμα και μπορεί να στραφεί κατά παντός. Χωρίς την άδεια του κυρίου του πράγματος, αποκλείεται κάθε επενέργεια τρίτου πάνω σε αυτό. Η κυριότητα είναι δικαίωμα απόλυτο, αφού ο κύριος του πράγματος μπορεί να το κάνει ότι θέλει. Οι νομικοί ανάγουν το περιεχόμενο της κυριότητας στο ρωμαϊκό δίκαιο. Η έννοια της κυριότητας όπως μας παραδίδεται σήμερα, είναι δημιούργημα των νομικών του 19^{ου} αιώνα⁴⁴.

---

⁴⁰ Πρβλ., Α. Σ., Γεωργιάδης, ό.π., 2006, σ. 414.

⁴¹ Ι. Σ. Σπυριδάκης, *Βασικοί Θεσμοί του Ιδιωτικού Δικαίου*, Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή: 1981, σ. 65.

⁴² Πρβλ., Α. Σ., Γεωργιάδης, ό.π., 2006, σ. 420.

⁴³ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Διαθέσιμο στο: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=ιδιοκτησία&dq= προσπελάστηκε την 19/8/2013.

⁴⁴ Πρβλ., Δ., Τσαούσης, ό.π., 1994, σ. 593.

Τα δικαιώματα ιδιοκτησίας κλιμακώνονται μέσα από τη διάκριση μεταξύ κατοχής, νομής και κυριότητας. Η κατοχή είναι η πραγματικά ασκούμενη φυσική εξουσία πάνω στο πράγμα, που δεν αντιτάσσεται σε αυτούς που έχουν εξουσία πάνω στο πράγμα δηλαδή το νομέα και τον κύριο του πράγματος. Ο νομέας είναι αυτός που ασκεί εξουσία πάνω στο πράγμα, επειδή πιστεύει ότι είναι ο κύριος του πράγματος και επειδή τον θεωρούν κύριο του πράγματος και οι άλλοι. Ο κύριος είναι αυτός που έχει το απόλυτο δικαίωμα επί του πράγματος, στρεφόμενο κατά παντός τρίτου⁴⁵.

Τα δικαιώματα ιδιοκτησίας⁴⁶ έχουν ακολουθήσει εξέλιξη παράλληλη με εκείνη της κοινωνικής οργάνωσης του ανθρώπινου γένους και η ατομική ιδιοκτησία ως νομικός θεσμός είναι γνωστή από την αρχαιότητα. Ως κοινωνικό γεγονός η ιδιοκτησία απαντά σε κοινωνίες φύλα και άλλες ομάδες, ακόμη και της πιο πρωτόγονης μορφής. Οι ορισμοί που ίσχυαν κάθε φορά όσον αφορά το τι είναι ιδιοκτησία, ποικίλουν, τόσο όσον αφορά διαφορετικές ιστορικές περιόδους, όσο και διαφορετικούς πολιτισμούς⁴⁷.

1.3 Ο θεσμός της ιδιοκτησίας στην ιστορία

Στο εξής μέσα από την ανάλυση που ακολουθεί θα αναδειχτούν οι λόγοι ύπαρξης της ιδιοκτησίας, μέσα στις ανθρώπινες κοινότητες από την αρχαιότητα καθώς και η δυναμική της όσον αφορά τη δημιουργία του κράτους. Μέσα από τις θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί για το κράτος, φαίνεται η συσχέτιση της έννοιας και ύπαρξης του κράτους με το θεσμό της ιδιοκτησίας. Η ανάπτυξη των θεωριών αυτών, δείχνει τη δύναμη της ιδιοκτησίας πάνω στον άνθρωπο, αφού συναρτάται αυτή με την ύπαρξη

---

⁴⁵ Πρβλ., Δ., Τ σ α ο υ σ η ς, ό.π., 1994, σ. 593.

⁴⁶ Το θέμα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, είναι βασικό για τη λειτουργία της οικονομίας. Μπορεί να παρατηρήσει κανείς τις διάφορες δοσοληψίες (αγορές, πωλήσεις, μισθώσεις, δάνεια κ.α.) και να διαπιστώσει ότι ενώ φαίνεται να αφορούν αντικείμενα, χρήματα κ.α., στην ουσία τους αφορούν δικαιώματα ιδιοκτησίας επί των πραγμάτων αυτών. Το δικαίωμα ιδιοκτησίας που έχει κάποιος ή ακόμα και το κράτος επί ενός αντικειμένου, περιλαμβάνει το δικαίωμα της χρήσης του, της μετατροπής της μορφής του και της ουσίας του και της μεταβίβασης είτε όλων (πχ. πώληση) είτε μερικών (πχ. ενοικίαση) από τα δικαιώματα. Έτσι σε κάθε δοσοληψία έχουμε μεταβίβαση δικαιωμάτων και οι τιμές των πραγμάτων είναι στην ουσία τους τιμές επί των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Το νομικό πλαίσιο της κοινωνίας είναι αυτό που προσδιορίζει και περιορίζει τις έννοιες της περιουσίας και της ιδιοκτησίας. Το δικαίωμα της ιδιοκτησίας είναι μεν αποκλειστικό, αλλά όχι και απεριόριστο, πράγμα που σημαίνει ότι τα νομικά συστήματα των κρατών πολλές φορές αναγνωρίζουν περιορισμένα και προδιαγεγραμμένα δικαιώματα ιδιοκτησίας.

Βλ. Γ. Κ ώ τ τ η ς, *Οικολογία και Οικονομία*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1994. σ. 254.

⁴⁷ Πρβλ., Α. Σ., Γ ε ρ γ ι ά δ η ς, ό.π., 2006, σ. 415.

του. Μάλιστα ο Locke δίνει τον ορισμό του ανθρώπου ως εξής: *άνθρωπος είναι ο κάτοχος ιδιοκτησίας που έχει το φυσικό δικαίωμα μέσω των χρημάτων να αποκτή ιδιωτική περιουσία σε παγκόσμιο επίπεδο και απεριόριστα. Η μόνη λειτουργία του κράτους είναι να προστατεύσει αυτή την (άνισα διανεμημένη) περιουσία*⁴⁸. Η προϋπόθεση της δημιουργίας του κράτους σύμφωνα με τον Locke, είναι η δημιουργία ιδιοκτησίας. Ακόμα και στην έλλειψη του κρατικού νόμου οι άνθρωποι που ζουν στη φύση, μπορούν να κερδίζουν την ιδιοκτησία τους μέσω της εργασίας. Ύστερα καταφεύγουν στο σχηματισμό κρατών, στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν καλύτερα την ιδιοκτησία τους. Έτσι προϋπόθεση ύπαρξης του κράτους είναι η ατομική ιδιοκτησία. Επιπλέον πέραν της θεωρίας του κράτους, η μεταγενέστερη θεωρία του φιλελευθερισμού μετατρέπει τα συμφέροντα της ιδιοκτησίας της αστικής τάξης, σε πανανθρώπινες και πανιστορικές αρχές⁴⁹.

Όσον αφορά τις μορφές ιδιοκτησίας μπορούμε να διακρίνουμε αρχικά α) την ιδιοκτησία φύλων και πατριών. Σε κοινωνίες οργανωμένες κατά φύλα αρχικά περιορίζεται, σε ορισμένα κινητά πράγματα μόνο. Αρχικά φύλα τα οποία βρίσκονται σε αδιάκοπη μετακίνηση και ασχολούνται περιστασιακά με τη γεωργία, μεταβιβάζουν τις γαίες τους, σε πατριές ή συγγενείς για προσωρινή κατοχή. Σε κοινωνίες μονιμότερης εγκατάστασης, οι γαίες παρέχονται για μόνιμη κατοχή. Όταν ένα φύλο εγκατασταθεί κάπου οριστικά ή ολοκληρωτικά, τότε συντελείται μια σταδιακή μετάβαση από τον κοινοτισμό του φύλου, στον κοινοτισμό της πατριάς ή της εκτεταμένης οικογένειας, με αποτέλεσμα να μεταφέρεται και η ιδιοκτησία της γης από το φύλο στην πατριά ή σε συγγενείς. Το φυλετικό έθιμο επιβιώνει ακόμα στις μέρες μας σε απομονωμένα τμήματα της Γηραιάς ηπείρου, με τη μορφή της ιδιοκτησίας του χωριού στους βοσκότοπους και τα δάση⁵⁰.

Άλλη μορφή ιδιοκτησίας είναι β) η οικογενειακή ιδιοκτησία, όπου η ύπαρξη εκτεταμένης οικογένειας, τείνει να περιορίζει τα ατομικά συμφέροντα, με σκοπό να διαφυλάξει την ενότητα του νοικοκυριού. Τα δικαιώματα των μελών, μπορούν να θεωρηθούν ως δικαιώματα πάνω σε ιδιαίτερα μερίδια της όλης οικογενειακής περιουσίας. Σκοπός της οικογενειακής ιδιοκτησίας, είναι να εξασφαλίσει τα μέσα ύπαρξης για όλα τα μέλη της οικογένειας. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, η

---

⁴⁸ Ulrich Duchrow, *Θεολογία και Παγκόσμια Οικονομία, ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, τόμος 83, (2012), σ. 39.

⁴⁹ Πρβλ., Δ., Τσαούσης, ό.π., 1994, σ. 84-85.

⁵⁰ Πρβλ., Α. Σ., Γεωργιάδης, ό.π., 2006, σ. 417.

οικογένεια αποταμιεύει μέρος της περιουσίας της ή των εισοδημάτων της, χωρίς να επιτρέπεται η χρησιμοποίηση των αποθεμάτων για άλλους σκοπούς. Η οικογενειακή ιδιοκτησία όμως, δεν εμποδίζει την ατομική ιδιοκτησία, αφού η οικογενειακή περιουσία μπορεί να διανεμηθεί στα μέλη της⁵¹.

Ο Φρίντριχ Ένγκελς στο έργο του «Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους» αναδεικνύει τη σημασία της ατομικής ιδιοκτησίας και τη συσχέτιση της με την ύπαρξη του κράτους. Ο Ένγκελς μέσα από τη μελέτη του διατύπωσε περισσότερο την πολιτική του θέση παρά την επιστημονική, θεωρώντας τον κομμουνισμό την πλέον πρωτόγονη μορφή κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης⁵².

Στην αρχαία Ελληνική πραγματικότητα υποσκάπτεται η παλιά οργάνωση των γενών και κυριαρχεί το πατρικό δίκαιο ενώ η περιουσία μεταβιβάζεται με κληροδότηση στα παιδιά. Αυτό ευνοούσε τη συσσώρευση πλούτου στην οικογένεια και τη δυνάμωσε σε σχέση με το γένος. Η διαφορά στον πλούτο επηρέαζε τον κοινωνικό ιστό, γεννώντας τις πρώτες ρίζες κληρονομικής αριστοκρατίας και βασιλείας⁵³. Στις κοινότητες της αρχαίας Ελλάδας η ατομική ιδιοκτησία γαιών και κινητών πραγμάτων, εξελίχθηκε στη μορφή αποκλειστικού δικαιώματος και στη Ρώμη⁵⁴ στη μορφή απόλυτου δικαιώματος. Έτσι διατυπώθηκε η πρόταση: *Dominium est jus utendi et abutendi re sua, quantum juris ratio patitur* (κυρίαρχη ιδιοκτησία είναι το δικαίωμα να χρησιμοποιεί κανείς και να καταναλώνει τα πράγματά του τόσο, όσο είναι συμβατό με τη λογική, δηλαδή τη λογική του νόμου)⁵⁵.

Οι ιστορικές ρίζες της βασιζόμενης στην ατομική ιδιοκτησία οικονομίας, στην αρχαία Ελλάδα, εντοπίζονται γύρω στον 8^ο π.Χ. αιώνα. Συγκεκριμένα, οι χωρικοί προκειμένου να αποδεσμευτούν από τα χρέη που είχαν απέναντι στον τοπικό φεουδάρχη, του παραχωρούσαν τις περιουσίες τους. Η «πόλη» της αρχαίας ελληνικής πραγματικότητας, συγκροτήθηκε από αυτούς τους ελεύθερους ιδιοκτήτες στη μέση μιας αγροτικής περιοχής. Έτσι η Αθήνα (αι Αθήναι) για παράδειγμα ιδρύθηκε στη

---

⁵¹ Πρβλ., Α. Σ., Γεωργιάδης, ό.π., 2006, σ. 417-418.

⁵² Πρβλ., Α. Σ., Γεωργιάδης, ό.π., 2006, σ. 415.

⁵³ Πρβλ., Φ., Ένγκελς, ό.π., Α έκδοση 1884, σ. 131.

⁵⁴ Πρβλ., Α. Σ., Γεωργιάδης, ό.π., 2006, σ. 415.

⁵⁵ Πρβλ., Ulrich Duchrow, ό.π., 2012, σ. 44.

μέση της Αττικής. Η σημασία της ιδιοκτησίας εισάγει και την έννοια του τόκου επί των δανείων, ώστε αυτός που δανειζόταν να επιστρέψει στο δανειστή του ποσό μεγαλύτερο από αυτό που είχε αρχικά δανειστεί, ενεχυριάζοντας την ίδια του τη γη. Την περίοδο αυτή άρχισαν να γίνονται εμπορεύσιμα τα συμβόλαια επί των δανείων, πράγμα που οδήγησε στην χρήση του χρήματος, με τη μορφή του νομίσματος. Η ιδιωτική ιδιοκτησία και το χρήμα εμφανίστηκαν ταυτόχρονα και συνδέονταν τόσο με τη δουλεία ως αποτέλεσμα χρεών, όσο και με την απώλεια γης. Οι πιστωτές απ' την άλλη μπορούσαν να συγκεντρώνουν όλο και περισσότερη γη, χρήμα και σκλάβους, απ' όσους δεν μπορούσαν να ξεπληρώσουν το χρέος τους. Η κατάσταση αυτή είχε πάρει τόσο μεγάλες διαστάσεις, με αποτέλεσμα ο Σόλωνας το 594 π.Χ., να καταργήσει τη δουλεία που προερχόταν από χρέη⁵⁶.

Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στο λαό του Ισραήλ. Γύρω στα 1000 π.Χ. ο λαός του Ισραήλ επέλεξε το μοναρχικό σύστημα, έναντι των αντιστασιακών ομάδων και των ομάδων των προφητών. Η σοβαρότερη συνέπεια αυτής της επιλογής, ήταν η εκμετάλλευση των χωρικών από τη βασιλική αυλή, τους αξιωματούχους και το στρατό του βασιλιά. Στα τέλη του 8^{ου} αιώνα π.Χ. εμφανίζεται κάτι καινούργιο. Οι χωρικοί αντί να παίρνουν δάνεια για να αγοράσουν σπόρο και να καλλιεργήσουν τη γη, παίρνουν δάνεια για να αγοράσουν σπόρο, τον οποίο καταναλώνουν για την επιβίωσή τους. Η συνέπεια ήταν τελικά να χάσουν τη γη τους, λόγω των χρεών απέναντι στους μεγαλογαιοκτήμονες, στους οποίους αναγκάστηκαν να εργάζονται ως δούλοι. Οι συνέπειες αντανακλώνται μέσα στην κοινωνία των Ισραηλιτών, αφού κλονίζεται η αλληλεγγύη⁵⁷ και εισάγεται η δουλεία η οποία δεν ανήκει στο πρωταρχικό θέλημα του Γιαχβέ, ο οποίος δημιούργησε τον άνθρωπο (και όχι μόνον τους μονάρχες) κατ' εικόνα του Θεού και κυρίαρχο κηδεμόνα της φύσης.

Στις πρώτες ανθρώπινες κοινότητες δεν μπορούμε να μιλάμε για ατομική ιδιοκτησία. Στη ρωμαϊκή οικογένεια, η αρχική μορφή κυριότητας «είναι η πατρώνη γη» και η κυριότητα είναι οικογενειακή. Η σχέση του προσώπου με τους άλλους σε σχέση με τη γη της οικογένειας, ισχυροποιείται με τρόπους θρησκευτικούς και νομικούς⁵⁸.

---

⁵⁶ Πρβλ., Ulrich Duchrow, ό.π., 2012, σ. 43-44.

⁵⁷ Πρβλ., Ulrich Duchrow, ό.π., 2012, σ. 44-45.

⁵⁸ Πρβλ., Δ., Τσαούσης, ό.π., 1994, σ. 594-595.

1.4 Η Ιδιοκτησία και ο πλούτος στην αρχαιοελληνική σκέψη

Στην ανάλυση που ακολουθεί παραθέτονται οι απόψεις τριών μεγάλων κλασικών της αρχαιότητας, του Πλάτωνος, του Αριστοτέλη και του Ξενοφώντα. Οι απόψεις των αρχαίων κλασικών για την οικονομία και τις σχετικές έννοιες, περιορίζονται κυρίως σε θέματα σχετικά με την διαχείριση, στα στενά πλαίσια της ιδιωτικής οικονομικής.

Ο μεγάλος αθηναίος φιλόσοφος Πλάτων (427 – 347 π.Χ), ήταν ο πιο γνωστός μαθητής του Σωκράτη και δάσκαλος του Αριστοτέλη⁵⁹. Επηρεασμένος από κοινωνίες όπως η αιγυπτιακή, όπου η κοινωνία υπήρχε διαχωρισμένη σε κάστες, στον *Τίμαιο*, μιλάει για τρεις κοινωνικές τάξεις: τους σοφούς, τους φρουρούς και τους δημιουργούς: *πάντων ἐφεξῆς εἰς αὐθις κατὰ σχολὴν αὐτὰ τὰ γράμματα λαβόντες διέξιμεν· τοὺς μὲν οὖν νόμους σκόπει πρὸς τοὺς τῆδε: πολλὰ γὰρ παραδείγματα τῶν τότε παρ' ὑμῖν ὄντων ἐνθάδε νῦν ἀνευρήσει· πρῶτον μὲν τὸ τῶν ἱερέων γένος ἀπὸ τῶν ἄλλων χωρὶς ἀφωρισμένον· μετὰ δὲ τοῦτο τὸ τῶν δημιουργῶν, ὅτι καθ' αὐτὸ ἕκαστον ἄλλω δὲ οὐκ ἐπιμειγνύμενον δημιουργεῖ· τό τε τῶν νομέων καὶ τὸ τῶν θηρευτῶν τό τε τῶν γεωργῶν⁶⁰. Αυτές είναι κληρονομικές και προνομιούχες. Οι σοφοί είναι η ανώτερη τάξη, η οποία κυβερνάει, οι φρουροί φροντίζουν για την άμυνα της πολιτείας και οι δημιουργοί είναι οι εργαζόμενοι, οι τεχνίτες, οι καλλιεργητές των χωραφιών. Οι δημιουργοί δεν λαμβάνουν μέρος στη διοίκηση των κοινών, αφού απλώς εργάζονται για να παράγουν. Φυσικά υπάρχουν και οι δούλοι, με τη διαφορά ότι δεν μπορούν να καταταγούν σε κοινωνική τάξη, αφού δεν λογίζονται ως άνθρωποι⁶¹.*

Στην *Πολιτεία* ο Πλάτων αντιστοιχίζει τις ανώτερες τάξεις σε πολύτιμα μέταλλα χαρακτηρίζοντας τις δύο πρώτες χρυσή και αργυρή και τις κατώτερες σιδερένιο και χάλκινο γένος: *τὰ παρ' ὑμῖν γένη, χρυσοῦν τε καὶ ἀργυροῦν καὶ χαλκοῦν καὶ σιδηροῦν: ὁμοῦ δὲ μιγέντος σιδηροῦ ἀργυρῶ καὶ χαλκοῦ χρυσῶ ἀνομοιότης ἐγγενήσεται καὶ ἀνωμαλία ἀνάρμοστος, ἃ γενόμενα, οὗ ἂν ἐγγένηται, ἀεὶ*

---

⁵⁹ Πρβλ., Πλάτων. Διαθέσιμο στο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Πλάτων>
Προσπελάστηκε την 12-8-2013.

⁶⁰ Πλ. Τιμ. 24a-24b.

⁶¹ Πρβλ., Ι., Κ ο ρ δ ά τ ο ς, ό.π., 1972. σ. 305-307.

τίκτει πόλεμον καὶ ἔχθραν⁶². Η κάθε μια κοινωνική τάξη έχει δικά της καθήκοντα και δεν ανακατεύεται στις δουλειές των άλλων και αφού δεν θα υπάρχει ταξικός ανταγωνισμός, το γραπτό δίκαιο δεν χρειάζεται. Για να μην υπάρχει ταξική πάλη χρειάζεται τα αγαθά να μην είναι ιδιόκτητα αλλά κοινά. Ο Πλάτων εισάγει στην *Πολιτεία* την έννοια της κοινοκτημοσύνης των αγαθών: πάντα ὅτι μάλιστα κοινὰ τὰ φίλων ποιεῖσθαι⁶³. Αυτήν την έννοια την έλαβε από τους Πυθαγορείους⁶⁴. Την ήθελε όμως προνόμιο των ανωτέρων τάξεων αδιαφορώντας για τους εργαζομένους και για τα μέσα παραγωγής⁶⁵.

Ο Πλάτων θεωρεί τον πλούτο αιτία επιδίωξης των απολαύσεων των υλικών αγαθών, αλλά και αιτία οκνηρίας και ανατροπών στην κοινωνία λόγω των ανισοτήτων που δημιουργεί. Η φτώχεια είναι μητέρα για κάθε κακία και εγκληματική πράξη και λόγω της ανέχειας πηγή ανελευθερίας, κάνοντας τους ανθρώπους αδίστακτους. Λειτουργεί όπως και ο πλούτος, ως αιτία ανατροπών, λόγω των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων. Οι πένητες προσπαθούν με οποιοδήποτε μέσο να ανατρέψουν την υφιστάμενη κατάσταση, υπονομεύοντας την αρμονική συμβίωση μέσα στην κοινωνία: Πλουῦτός τε, ἦν δ' ἐγώ, καὶ πενία· ὡς τοῦ μὲν τρυφήν καὶ ἀργίαν καὶ νεωτερισμὸν ἐμποιοῦντος, τῆς δὲ ἀνελευθερίαν καὶ κακοεργίαν πρὸς τῷ νεωτερισμῷ⁶⁶.

Στους *Νόμους* αναπτύσσει ο φιλόσοφος την πρόνοια του Θεού για ολόκληρο το σύμπαν με παραδείγματα καθημερινά: πᾶς γὰρ ἰατρὸς καὶ πᾶς ἔντεχνος δημιουργὸς παντὸς μὲν ἔνεκα πάντα ἐργάζεται, πρὸς τὸ κοινῇ συντεῖνον βέλτιστον μέρος μὴν ἔνεκα ὅλου καὶ οὐχ ὅλον μέρους ἔνεκα ἀπεργάζεται· σὺ δὲ ἀγανακτεῖς, ἀγνοῶν ὅπη τὸ περὶ σὲ ἄριστον τῷ παντὶ συμβαίνει καὶ σοὶ κατὰ δύναμιν τὴν τῆς κοινῆς γενέσεως⁶⁷. Σαφής είναι η θέση του όσον αφορά

---

⁶² Πλ. Πολ. 8,547a.

⁶³ Πλ. Πολ. 4,424a.

⁶⁴ Λέγεται ότι ο Πλάτων είχε σχέσεις με τους Πυθαγορείους. Βλ., Ι., Κ ο ρ δ ά τ ο ς, ό.π., 1972. σ. 103.

⁶⁵ Πρβλ., Ι., Κ ο ρ δ ά τ ο ς, ό.π., 1972. σ. 307.

⁶⁶ Πλ. Πολ. 4,422a.

⁶⁷ Πλ. Νομ. 903c-903d.

τον δανεισμό με τόκο, τον οποίο αποδοκομάζει: *μηδὲ δανείζειν ἐπὶ τόκῳ*⁶⁸. Η μέριμνα για τα χρήματα, πρέπει να είναι η τελευταία. Ο άνθρωπος φροντίζει για τρία πράγματα. Πρώτα για την ψυχή κατά δεύτερο λόγο για το σώμα του και τελευταίο από όλα για τα χρήματα: *διὸ δὴ χρημάτων ἐπιμέλειαν οὐχ ἅπαξ εἰρήκαμεν ὡς χρή τελευταῖον τιμᾶν: ὄντων γὰρ τριῶν τῶν ἀπάντων περὶ ἅ πᾶς ἄνθρωπος σπουδάζει, τελευταῖον καὶ τρίτον ἐστὶν ἢ τῶν χρημάτων ὀρθῶς σπουδαζομένη σπουδή, σώματος δὲ περὶ μέση, πρώτη δὲ ἢ τῆς ψυχῆς*⁶⁹. Στην *Απολογία Σωκράτους* αναφέρει: *μήτε σωμάτων ἐπιμελεῖσθαι μήτε χρημάτων πρότερον μηδὲ οὕτω σφόδρα ὡς τῆς ψυχῆς ὅπως ὡς ἀρίστη ἔσται, λέγων ὅτι ὄντι ἐκ χρημάτων ἀρετὴ γίγνεται, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς χρήματα καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἅπαντα καὶ ἰδία καὶ δημοσία*⁷⁰. Ακόμα στους *Νόμους*, ο αθηναῖος φιλόσοφος θέτει ὅρια και στη φτώχεια και στον πλούτο: *κλήρου τιμῆ, ὃν δεῖ μένειν καὶ ὃν ἄρχων οὐδεὶς οὐδενί ποτε περιόψεται ἐλάττω γιγνόμενον, τῶν τε ἄλλων κατὰ ταῦτὰ οὐδεὶς ὅστις φιλότιμος ἐπ' ἀρετῆ. μέτρον δὲ αὐτὸν θέμενος ὁ νομοθέτης διπλάσιον ἐάσει τούτου κτᾶσθαι καὶ τριπλάσιον καὶ μέχρι τετραπλασίου: πλείονα δ' ἂν τις κτᾶται τούτων*⁷¹.

Στον *Γοργία* ο Πλάτων αντιπαραθέτει στην πλεονεξία του Καλλίκληη προς την κοσμική κοινωνία και φιλία γης και ουρανού, θεῶν και ανθρώπων, αφού αυτό το πάθος συγχέει την γεωμετρία του σύμπαντος: *οὗτος ἔμοιγε δοκεῖ ὁ σκοπὸς εἶναι πρὸς ὃν βλέποντα δεῖ ζῆν, καὶ πάντα εἰς τοῦτο τὰ αὐτοῦ συντείνοντα καὶ τὰ τῆς πόλεως, ὅπως δικαιοσύνη παρέσται καὶ σωφροσύνη τῶ μακαρίῳ μέλλοντι ἔσεσθαι, οὕτω πράττειν, οὐκ ἐπιθυμίας ἐῶντα ἀκολάστους εἶναι καὶ ταύτας ἐπιχειροῦντα πληροῦν, ἀνήνυτον κακόν, ληστοῦ βίον ζῶντα. οὔτε γὰρ ἂν ἄλλῳ ἀνθρώπῳ προσφιλέης ἂν εἴη ὁ τοιοῦτος οὔτε θεῶ· κοινωνεῖν γὰρ ἀδύνατος, ὅτῳ δὲ μὴ ἔνι κοινωνία, φιλία οὐκ ἂν εἴη. φασὶ δ' οἱ*

---

⁶⁸ Πλ. Νομ. 5,742c.

⁶⁹ Πλ. Νομ. 5,743e.

⁷⁰ Πλ. Απολ. 30a-30b.

⁷¹ Πλατ. Νομ. 5,744e.

σοφοί, ὧ Καλλίκλεις, καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους τὴν κοινωनीαν συνέχειν καὶ φιλίαν καὶ κοσμιότητα καὶ σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην, καὶ τὸ ὅλον τοῦτο διὰ ταῦτα κόσμον καλοῦσιν, ὧ ἑταῖρε, οὐκ ἀκοσμίαν οὐδὲ ἀκολασίαν. σὺ δὲ μοι δοκεῖς οὐ προσέχειν τὸν νοῦν τούτοις, καὶ ταῦτα σοφὸς ὢν, ἀλλὰ λέληθέν σε ὅτι ἡ ἰσότης ἢ γεωμετρικὴ καὶ ἐν θεοῖς καὶ ἐν ἀνθρώποις μέγα δύναται, σὺ δὲ πλεονεξίαν οἶει δεῖν ἀσκεῖν· γεωμετρίαν γὰρ ἀμελεῖς⁷².

Ο αρχαῖος ἑλληνας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης (384 – 322 π.Χ), ἀπὸ τὰ Στάγειρα Χαλκιδικῆς, μαθητὴς τοῦ Πλάτωνα καὶ δάσκαλος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου⁷³, ἀσχολήθηκε περισσότερο με τὰ οικονομικὰ ζητήματα καὶ με ἐρωτήσεις σχετικὲς με τὴν οικονομικὴ ζωὴ, οἱ ὁποῖες μας ἀπασχολοῦν ἀκόμα καὶ σήμερα. Ἐρωτήματα ὅπως «τι εἶναι ἀξία;», «ποία εἶναι ἡ βάση γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ ἀγαθῶν καὶ υπηρεσιῶν;», «τι εἶναι ὁ τόκος;», ἀπασχόλησαν τὸν Σταγειρίτη φιλόσοφο, ὁ ὁποῖος σκεφτόταν περισσότερο πρακτικὰ ἀπὸ τὸν ἕτερο μαθητὴ τοῦ Σωκράτη καὶ ἐραστὴ τοῦ ἐπουράνιου κόσμου τῶν ιδεῶν Πλάτωνα. Διέκρινε δύο κλάδους τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος, τὴν *οικονομία* καὶ τὴν *χρηματιστικὴ*. Με τὸν ὄρο *οικονομία* ἐννοοῦσε τὴν τὴν τέχνην τῆς διαχείρισης τῶν υποθέσεων τοῦ νοικοκυριοῦ καὶ τὴν ὀρθὴν διαχείριση τῶν πόρων, ἐνῶ με τὸν ὄρο *χρηματιστικὴ*, ἐννοοῦσε τὴν χρῆση τῶν φυσικῶν πόρων καὶ τῶν ἀνθρώπινων δεξιότητων γιὰ τὴν ἀπόκτηση οικονομικοῦ οφέλους-κέρδους. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐπιδοκίμαζε τὴν οικονομικὴν ἐνῶ ἀποδοκίμαζε τὴν χρηματιστικὴν⁷⁴.

Ὁ Ἀριστοτέλης στα *Πολιτικά* ἦταν υπέρμαχος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, τὴν ὁποία μάλιστα θεωροῦσε ὅτι ἀποτελεῖ κίνητρο γιὰ πολλὰς ἐνέργειες μέσα στὴν κοινωनीαν. Θεωροῦσε πὼς ἀν λείψει αὐτὴ θὰ ἀπουσιάσουν πολλὰς ἀρετὰς ὅπως ἡ φιλοξενία, ἡ γαλαντομία (ἡ ἀπλοχερία), κ.α.: τὸ δὲ φίλαντον εἶναι ψέγεται δικαίως: οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο τὸ φιλεῖν ἑαυτόν, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ φιλεῖν, καθάπερ καὶ τὸ φιλοχρήματον, ἐπεὶ φιλοῦσιν γε πάντες ὡς εἰπεῖν ἕκαστον

⁷² Πλ. Γορ. 507e-508a.

⁷³ Πρβλ., Ἀριστοτέλης, Διαθέσιμο στο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Αριστοτέλης>
Προσπελάστηκε τὴν 12-8-2013.

⁷⁴ Πρβλ., Γ., Κώττης, & Α., Πετράκη Κώττη, *Εἰσαγωγή στὴ σύγχρονη Μικροοικονομικὴ θεωρία*, Ἐκδόσεις Σμπίλιας «ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ», Ἀθήνα: 1991. σ. 31-32.

τῶν τοιούτων. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ χαρίσασθαι καὶ βοηθῆσαι φίλοις ἢ ξένοις ἢ ἑταίροις ἥδιστον: ὁ γίνεται τῆς κτήσεως ἰδίας οὔσης. ταῦτά τε δὴ οὐ συμβαίνει τοῖς λίαν ἐν ποιούσιν τὴν πόλιν, καὶ πρὸς τούτοις ἀναιροῦσιν ἔργα δυοῖν ἀρεταῖν φανερώς, σωφροσύνης μὲν τὸ περὶ τὰς γυναικῆς ἔργον γὰρ καλὸν ἀλλοτρίας οὔσης ἀπέχεσθαι διὰ σωφροσύνη, ἐλευθεριότητος δὲ τὸ περὶ τὰς κτήσεις: οὔτε γὰρ ἔσται φανερὸς ἐλευθέριος ὢν, οὔτε πράξει πράξιν ἐλευθέριον οὐδεμίαν: ἐν τῇ γὰρ χρήσει τῶν κτημάτων τὸ τῆς ἐλευθεριότητος ἔργον ἐστίν⁷⁵. Διατυπώνει την άποψη ότι η κοινκτημοσύνη δεν είναι δυνατόν να εφαρμοσθεί και η κοινή κτίση θα αποτελούσε αιτία έριδας μέσα στην κοινωνία⁷⁶.

Η άποψη του Αριστοτέλη όσον αφορά τον πλούτο και όπως διατυπώνεται στα *Πολιτικά*⁷⁷, έχει δύο σκέλη. Το πρώτο σκέλος είναι αυτό που αναφέρεται στον κατά φύσιν πλούτο, δηλαδή στη συσσώρευση αγαθών τα οποία έχουν αξία χρήσης και είναι αναγκαία για να λειτουργήσει ο οίκος και κατ' επέκταση η πόλη. Τα αγαθά αυτά δεν βρίσκονται σε απεριόριστες ποσότητες και ο σκοπός τους περιορίζεται στην εξυπηρέτηση των βασικών αναγκών του οίκου, της κοινότητας ή της πόλεως. Το άλλο σκέλος αναφέρεται στην συσσώρευση αγαθών με ανταλλακτική αξία. Με απλά λόγια αν έχω ένα αγαθό, έχω δύο εναλλακτικές δυνατότητες: ή να το χρησιμοποιήσω (αξία χρήσης) ή να το ανταλλάξω (αξία ανταλλαγής). Ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά* καταδικάζει την παραγωγή χρήματος από χρήμα, με τη μορφή τόκου, το οποίο ονομάζει τοκογλυφία, ανεξάρτητα από το ύψος του επιτοκίου: ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον ὄθεν καὶ τοῦνομα τοῦτ' εἴληφεν: ὁμοια γὰρ τὰ τικτόμενα τοῖς γεννώσιν αὐτὰ ἐστίν, ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα ἐκ νομίσματος: ὥστε καὶ μάλιστα παρὰ φύσιν οὔτος τῶν χρηματισμῶν ἐστίν⁷⁸.

---

⁷⁵ Αριστ. Πολ. 2, 1263b.

⁷⁶ Πρβλ., I., Κορδάτος, ό.π., 1972. σ. 347-348.

⁷⁷ Αριστ. Πολ. Ζ, 1323.

⁷⁸ Αριστ. Πολ. Α, 1258b.

Ο Ξενοφώντας ο Αθηναίος (427-355 π.Χ.), ιστορικός συγγραφέας και σωκρατικός φιλόσοφος⁷⁹, ασχολήθηκε περισσότερο με πρακτικά θέματα σχετικά με την οικονομία, σε σχέση με τους Πλάτωνα και Αριστοτέλη, οι οποίοι προσέγγισαν περισσότερο θεωρητικά τα οικονομικά ζητήματα. Στην αρχή του έργου του Οικονομικός δίνει τον ορισμό της οικονομίας: *ἡ οἰκονομία ἐπιστήμη τινὸς ὄνομά ἐστιν, ὥσπερ ἡ ἰατρικὴ καὶ ἡ χαλκευτικὴ καὶ ἡ τεκτονικὴ; ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος. [2] ἢ καὶ ὥσπερ τούτων τῶν τεχνῶν ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν ὅ τι ἔργον ἐκάστης, οὕτω καὶ τῆς οἰκονομίας δυναίμεθ' ἂν εἰπεῖν ὅ τι ἔργον αὐτῆς ἐστι; δοκεῖ γοῦν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἰκονόμου ἀγαθοῦ εἶναι εὖ οἰκεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον ἢ καὶ τὸν ἄλλου δὲ οἶκον⁸⁰. Δια στόματος του Σωκράτη στον Οικονομικό, ο Ξενοφώντας εισάγει τη διάκριση ανάμεσα σε *επιχειρηματία* και *διαχειριστή (manager)*: *ἔστιν ἄρα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὴν τέχνην ταύτην ἐπισταμένω, καὶ εἰ μὴ αὐτὸς τύχοι χρήματα ἔχων, τὸν ἄλλου οἶκον οἰκονομοῦντα ὥσπερ καὶ οἰκοδομοῦντα μισθοφορεῖν; νῆ Δία καὶ πολὺν γε μισθόν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, φέροισ' ἂν, εἰ δύναίτο οἶκον παραλαβῶν τελεῖν τε ὅσα δεῖ καὶ περιουσίαν ποιῶν αὐξεῖν τὸν οἶκον⁸¹.**

Στον Οικονομικό τονίζεται η σημασία της σωστής διαχείρισης της περιουσίας και των χρημάτων, μέσα από το διάλογο του Σωκράτη με τον Κριτόβουλο και αναδεικνύει τη σημασία της αποταμίευσης, για να αντιμετωπιστεί το γήρας: *δοῦλοι γάρ εἰσι καὶ οὗτοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ πάνυ γε χαλεπῶν δεσποτῶν, οἱ μὲν λιχνειῶν, οἱ δὲ λαγνειῶν, οἱ δὲ οἰνοφλυγιῶν, οἱ δὲ φιλοτιμιῶν τινων μῶρων καὶ δαπανηρῶν, ἃ οὕτω χαλεπῶς ἄρχει τῶν ἀνθρώπων ὧν ἂν ἐπικρατήσωσιν, ὥσθ' ἕως μὲν ἂν ὀρώσιν ἡβῶντας αὐτοὺς καὶ δυναμένους ἐργάζεσθαι, ἀναγκάζουσι φέρειν ἃ ἂν αὐτοὶ ἐργάσωνται καὶ τελεῖν εἰς τὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας, ἐπειδὴν δὲ αὐτοὺς ἀδυνάτους αἰσθωνται ὄντας*

---

⁷⁹ Πρβλ., Ξενοφώντας. Διαθέσιμο στο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Ξενοφών>
Προσπελάστηκε την 12-8-2013.

⁸⁰ Ξεν. Οικ. 1,4.

⁸¹ Ξεν. Οικ. 1,4.

ἐργάζεσθαι διὰ τὸ γῆρας, ἀπολείπουσι τούτους κακῶς γηράσκειν, ἄλλοις δ' αὖ πειρῶνται δούλοις χρῆσθαι⁸².

Ἡ διαχείριση της περιουσίας για τον Ξενοφόντα είναι πιο σημαντική εργασία από την απλή κτήση της. Με άλλα λόγια η κατοχή της περιουσίας δεν μπορεί να εγγυηθεί από μόνη της την οικονομική ευημερία: ταῦτ' ἄρα ὄντα τῶ μὲν ἐπισταμένῳ χρῆσθαι αὐτῶν ἐκάστοις χρήματά ἐστι, τῶ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ οὐ χρήματα: ὥσπερ γε αὐλοὶ τῶ μὲν ἐπισταμένῳ ἀξίως λόγου αὐλεῖν χρήματά εἰσι, τῶ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ οὐδὲν μᾶλλον ἢ ἄχρηστοι λίθοι, εἰ μὴ ἀποδιδοῖτό γε αὐτούς⁸³. Αυτό γίνεται με τη γνώση της οικονομικής διαχείρισης: τὸ μὲν δὴ ἀργύριον, εἰ μὴ τις ἐπίσταιτο αὐτῶ χρῆσθαι, οὕτω πόρρω ἀπωθείσθω, ὡς Κριτόβουλε, ὥστε μηδὲ χρήματα εἶναι. οἱ δὲ φίλοι, ἂν τις ἐπίσταιται αὐτοῖς χρῆσθαι ὥστε ὠφελεῖσθαι ἀπ' αὐτῶν⁸⁴.

Στο Συμπόσιον ο Ξενοφώντας μιλάει για τις σκοτούρες που φέρνει ο πλούτος στους ανθρώπους, μέσα από την καθημερινή μέριμνα και την αγωνία γι' αυτόν. Ο πλούσιος που γίνεται φτωχός, κοιμάται ήσυχος πλέον και δεν τον καταδιώκει κανείς. Ενώ πριν διοχέτευε όλη του τη δραστηριότητα ώστε να διασφαλίσει την περιουσία του, τώρα κοιμάται ήσυχος και δεν απειλείται από κανέναν. Ενώ πρώτα πλήρωνε φόρους στην πόλη, τώρα ως φτωχός συντηρείται απ' αυτήν. Δι' ὅ τι ἐπὶ πενία μέγα φρονεῖς. οὐκοῦν τόδε μὲν, ἔφη, ὁμολογεῖται, κρεῖττον εἶναι θαρρῆεῖν ἢ φοβεῖσθαι καὶ ἐλεύθερον εἶναι μᾶλλον ἢ δουλεύειν καὶ θεραπεύεσθαι μᾶλλον ἢ θεραπεύειν καὶ πιστεῦεσθαι ὑπὸ τῆς πατρίδος μᾶλλον ἢ ἀπιστεῖσθαι. ἐγὼ τοίνυν ἐν τῇδε τῇ πόλει ὅτε μὲν πλούσιος ἦν πρῶτον μὲν ἐφοβούμην μὴ τίς μου τὴν οἰκίαν διορύξας καὶ τὰ χρήματα λάβοι καὶ αὐτόν τί με κακὸν ἐργάσαιτο: ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς συκοφάντας ἐθεράπευον, εἰδὼς ὅτι παθεῖν μᾶλλον κακῶς ἰκανὸς εἶην ἢ ποιῆσαι ἐκείνους. καὶ γὰρ δὴ καὶ

---

⁸² Ξεν. Οικ. 1,22.

⁸³ Ξεν. Οικ. 1,10.

⁸⁴ Ξεν. Οικ. 1,14.

προσετάττετο μὲν αἰεὶ τί μοι δαπανᾶν ὑπὸ τῆς πόλεως, ἀποδημῆσαι δὲ οὐδαμοῦ ἐξῆν⁸⁵.

Ακόμα στο *Συμπόσιον* γίνεται αναφορά στην πλεονεξία και στην επίδραση που έχει αυτή πάνω στους ανθρώπους, ώστε να αισθάνονται ότι είναι φτωχοί ενώ στην πραγματικότητα είναι πλούσιοι. Έτσι παλεύουν συνεχώς για όλο περισσότερα και καταλήγουν να γίνονται αδίστακτοί, προκειμένου να πετύχουν το σκοπό τους: *καὶ εὗχη μηδέποτε πλουτεῖν, καὶ ἐάν τι ὄναρ ἀγαθὸν ἴδης, τοῖς ἀποτροπαίοις θύεις; μὰ Δία τοῦτο μέντοι, ἔφη, ἐγὼ οὐ ποιῶ, ἀλλὰ μάλα φιλοκινδύνως ὑπομένω, ἂν ποθὲν τι ἐλπίζω λήψεσθαι. ἀλλ' ἄγε δὴ, ἔφη ὁ Σωκράτης, σὺ αὖ λέγε ἡμῖν, ὦ Ἀντίσθενες, πῶς οὕτω βραχέα ἔχων μέγα φρονεῖς ἐπὶ πλούτῳ. ὅτι νομίζω, ὦ ἄνδρες, τοὺς ἀνθρώπους οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν ἔχειν ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς. ὁρῶ γὰρ πολλοὺς μὲν ἰδιώτας, οἱ πάννυ πολλὰ ἔχοντες χρήματα οὕτω πένεσθαι ἡγοῦνται ὥστε πάντα μὲν πόνον, πάντα δὲ κίνδυνον ὑποδύονται, ἐφ' ᾧ πλείω κτήσονται, οἶδα δὲ καὶ ἀδελφούς, οἱ τὰ ἴσα λαχόντες ὁ μὲν αὐτῶν τὰρκοῦντα ἔχει καὶ περιττεύοντα τῆς δαπάνης, ὁ δὲ τοῦ παντὸς ἐνδεῖται: αἰσθάνομαι δὲ καὶ τυράννους τινάς, οἱ οὕτω πεινῶσι χρημάτων ὥστε ποιοῦσι πολὺ δεινότερα τῶν ἀπορωτάτων: δι' ἐνδειαν μὲν γὰρ δήπου οἱ μὲν κλέπτουσιν, οἱ δὲ τοιχωρυχοῦσιν, οἱ δὲ ἀνδραποδίζονται: τύραννοι δ' εἰσὶ τινες οἱ ὅλους μὲν οἴκους ἀναιροῦσιν, ἀθρόους δ' ἀποκτείνουσι, πολλάκις δὲ καὶ ὅλας πόλεις χρημάτων ἔνεκα ἐξανδραποδίζονται⁸⁶. Ο ψυχικός πλούτος και ο λιτός βίος έχουν μεγάλη σημασία για τον Ξενοφόντα, αφού προάγουν τη γενναιοδωρία: *ἐγὼ τε νῦν οὐδενὶ φθονῶ, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φίλοις καὶ ἐπιδεικνύω τὴν ἀφθονίαν καὶ μεταδίδωμι τῷ βουλομένῳ τοῦ ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ πλούτου⁸⁷.**

Αξιοσημείωτη και ενδιαφέρουσα για την παρούσα ανάλυση, είναι η άποψη που διατυπώνει ο Ξενοφώντας για τη θέση της γυναίκας. Στον *Οικονομικό* διακρίνει τις

---

⁸⁵ Ξεν. Συμπ. 4,29-30.

⁸⁶ Ξεν. Συμπ. 4,33-36.

⁸⁷ Ξεν. Συμπ. 4,43.

εργασίες του οίκου σε εξωτερικές και εσωτερικές. Για τις εξωτερικές αρμόδιος είναι ο άνδρας και για τις εσωτερικές εργασίες του σπιτιού αρμόδια είναι η γυναίκα, η οποία είναι επιφορτισμένη με όλες τις εργασίες του οίκου: *καὶ ὁ θεὸς ἔφυσεν ἑκάτερον μᾶλλον δύνασθαι. τῆ μὲν γὰρ γυναικὶ κάλλιον ἔνδον μένειν ἢ θυραυλεῖν, τῷ δὲ ἀνδρὶ αἴσχιον ἔνδον μένειν ἢ τῶν ἔξω ἐπιμελεῖσθαι εἰ δέ τις παρ' ἃ ὁ θεὸς ἔφυσε ποιεῖ, ἴσως τι καὶ ἀτακτῶν τοὺς θεοὺς οὐ λήθει καὶ δίκην δίδωσιν ἀμελῶν τῶν ἔργων τῶν ἑαυτοῦ ἢ πράττων τὰ τῆς γυναικὸς ἔργα*⁸⁸. Η γυναίκα διαχειρίζεται τα του οίκου έχοντας θέση αντίστοιχη με αυτή της βασίλισσας του μελισσοσμῆνους: *ἐκείνη γε ἐν τῷ σμήνει μένουσα οὐκ ἔᾶ ἀργοὺς τὰς μελίπτας εἶναι, ἀλλ' ἄς μὲν δεῖ ἔξω ἐργάζεσθαι ἐκπέμπει ἐπὶ τὸ ἔργον, καὶ ἃ ἂν αὐτῶν ἑκάστη εἰσφέρει οἶδέ τε καὶ δέχεται, καὶ σῶζει ταῦτα ἔστ' ἂν δέη χρῆσθαι. ἐπειδὴν δὲ ἡ ὥρα τοῦ χρῆσθαι ἦκη, διανέμει τὸ δίκαιον ἑκάστη καὶ ἐπὶ τοῖς ἔνδον δ' ἐξυφαινομένοις κηρίοις ἐφέστηκεν, ὡς καλῶς καὶ ταχέως ὑφαίνεται, καὶ τοῦ γιγνομένου τόκου ἐπιμελεῖται ὡς ἐκτρέφεται: ἐπειδὴν δὲ ἐκτραφῆ καὶ ἀξιοεργοὶ οἱ νεοσποὶ γένωνται, ἀποικίζει αὐτοὺς σὺν τῶν ἐπιγόνων τινὶ ἡγεμονίᾳ*⁸⁹. Εκτός από τα συγγράμματα των αρχαίων κλασικῶν σημαντικὴ για την παρούσα ἀνάλυση εἶναι ἡ προσέγγιση τῆς οικονομίας τῆς Μεσογείου των ελληνορωμαϊκῶν χρόνων, καθὼς και των φιλοσοφικῶν κινήματων τῆς περιόδου αὐτῆς. Η σχετικὴ ἀνάλυση παρατίθεται στην ἐνότητα που ακολουθεῖ

1.5 Η Οικονομία στα ελληνορωμαϊκά χρόνια

1.5.1 Τα οικονομικά τῆς Μεσογείου

Στην Ανατολική Μεσόγειο κατά τα ελληνορωμαϊκά χρόνια ἡ οικονομία δεν χαρακτηριζόταν ἀπὸ τὴν ἀφθονία των διαθέσιμων αγαθῶν, ἀλλὰ ἦταν ἡ κοινὴ των περιορισμένων αγαθῶν (**society of limited goods**). Η πίτα ἦταν συγκεκριμένη και μοιραζόταν σε συγκεκριμένα-μετρημένα κομμάτια. Η ἐλίτ ἀπολάμβανε τα

---

⁸⁸ Ξεν. Οικ. 7,30-31.

⁸⁹ Ξεν. Οικ. 7,33-34.

μεγαλύτερα κομμάτια δημιουργώντας πάντα την αίσθηση ότι αυτό που απολάμβανε το στερούνταν κάποιος ή κάποιος άλλος. Επικρατούσε ο θεσμός της πατρωνίας και η ανισότητα χαρακτήριζε τις σχέσεις αυτών που νέμονταν την πίτα. Οι σχέσεις χαρακτηρίζονταν από την **αμοιβαιότητα (reciprocity)/δώρο-αντίδωρο** η οποία άλλωστε βιώνεται και στο σύμπαν αφού σε αυτό ο βίος δεν είναι παρά ανταλλαγή σχέσεων. Η σχάση σηματοδοτεί τον θάνατο. Το ίδιο και η θρησκεία είχε ως επίκεντρό της τη θυσία για να υποχρεώσει και τον Θεό σε μία τέτοια «εμπορική συναλλαγή». Ένας πλούσιος σίτιζε πελάτες από τους οποίους προσποριζόταν το πλέον περιζήτητο αγαθό εκείνης της περιόδου που δεν ήταν το χρήμα αλλά **η τιμή-η αναγνώριση (honor)** το αντίθετο της αισχύνης, του ονειδούς. Σχέσεις ισότητας υπήρχαν είτε στο πλαίσιο του θεσμού της οικογένειας (είτε της κατά σάρκα είτε της κατά πνεύμα) μεταξύ αδελφών είτε αυτού της φιλίας. Ιεραρχία είχε υιοθετηθεί και στους θιάσους-τα κολληγία λατρευτών μιας θεότητας οι οποίοι ενίοτε αποκαλούνταν αδελφοί. Προνομιακή θέση κατείχαν οι σπόνσορες-λειτουργοί, οι χρηματοδότες του κολληγίου. Σημειωτέον ότι η τιμή εκάστου δεν βασιζόταν στα κεφάλαια που διαθέτει αλλά στην ευγένεια της καταγωγής, την παιδεία και τη γη που διαθέτει⁹⁰.

Ταυτόχρονα στις εσχατιές της οικουμένης υπήρχαν κοινωνίες «βαρβάρων» που ζούσαν βάσει της εξισωτικής αμοιβαιότητας που αναβίωσε κατόπιν στις χριστιανικές κοινότητες. Ο Διόδωρος Σίκουλος αναφέρει σχετικά με τους γείτονες των Κελτιβήρων που κάθε χρόνο μοιράζουν την χώρα τους για να την γεωργήσουν και μοιράζουν τους καρπούς της σε όλους: *χαριέστατον δὲ τῶν πλησιοχώρων ἔθνῶν [αὐτοῖς] ἔστι τὸ τῶν Οὐακκαίων ὀνομαζομένων σύστημα· οὗτοι γὰρ καθ' ἕκαστον ἔτος διαιρούμενοι τὴν χώραν γεωργοῦσι, καὶ τοὺς καρπούς κοινοποιοῦμενοι μεταδιδόασιν ἑκάστῳ τὸ μέρος, καὶ τοῖς νοσφισαμένοις τι γεωργοῖς θάνατον τὸ πρόστιμον τεθείκασι* (5.34). Όποιος παραβίαζε τον κανόνα καταδικαζόταν σε θάνατο διότι μόλυνε τον κοινωνικό ιστό⁹¹.

---

⁹⁰ Σ., Δ ε σ π ό τ η ς, *Η οικονομία στα χρόνια του Ιησού Χριστού*, διαθέσιμο στο: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/document.php?course=SOCTHEOL103>
Προσπελάστηκε την 29-9-2013.

⁹¹ Σ., Δ ε σ π ό τ η ς, *Η οικονομία στα χρόνια του Ιησού Χριστού*, διαθέσιμο στο: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/document.php?course=SOCTHEOL103>
Προσπελάστηκε την 29-9-2013.

Στο πλαίσιο των ελληνορωμαϊκών χρόνων οικονομία, πολιτική, θρησκεία ήταν σφαίρες επάλληλες και όχι απλώς εφραπτόμενες. Ο αυτοκράτορας της αιώνιας πόλης ήταν εκτός από πολιτικός ηγέτης και ο μέγιστος αρχιερέας και λατρευόταν ως υιός θεού, σωτήρας και ευεργέτης. Τα ασημένια δηνάρια που κυκλοφορούσαν στη ρωμαϊκή οικουμένη προπαγάνδιζαν τη χρυσή εποχή της *pax Augusta*, ήταν τα «μήντια» της εποχής που διακήρυσσαν τα «ρωμαϊκά ευαγγέλια». Οι ναοί εκτός από τόποι λατρείας, ήταν και τράπεζες, αφού θεωρούνταν αξιόπιστος τρόπος να διαφυλάξει κάποιος την ιδιοκτησία του. Παράλληλα πολλοί επαγγελματίες χρησιμοποιούσαν τους Ναούς για να προσπορίζονται κέρδη από τα θυσιαστικά προϊόντα και τα συναφή αντικείμενα-ενθύμια. Στο Ναό των Ιεροσολύμων (που συνιστούσε εκτός των άλλων την *Εθνική Τράπεζα των Ιουδαίων απανταχού της γης*), απασχολούνταν 700 ιερείς και λίγα χρόνια πριν την πυρπόλησή του από τους Ρωμαίους απασχολούνταν περίπου 10.000 οικοδόμοι⁹². Παρακάτω γίνεται αναφορά στις απόψεις σχετικά με τον πλούτο και την ιδιοκτησία των φιλοσοφικών κινήματων των χρόνων αυτών.

1.5.2 Ο πλούτος και η ιδιοκτησία στα κινήματα των ελληνορωμαϊκών χρόνων

Η ενότητα αυτή ασχολείται με τις απόψεις περί πλούτου και ιδιοκτησίας των σύγχρονων με τον Λουκά φιλοσοφικών ρευμάτων, που άκμασαν κατά τους ελληνορωμαϊκούς χρόνους και αποτελούσαν το περιβάλλον του Λουκά κατά το χρόνο συγγραφής του δίτομου έργου του. Κυριότερα γίνονται αναφορές στις απόψεις των Κυνικών, των Στωικών, των επικούρειων, των πυθαγορείων αλλά και στην κοινότητα των Εσσαίων του Κουμράν.

Η Σχολή των Κυνικών, ιδρύθηκε από τον Αντισθένη (445 - 360 π.Χ. ή 444 – 368 π.Χ.), υιό ενός Αθηναίου και μίας δούλης από τη Θράκη. Ο Αντισθένης Φέρεται ως δάσκαλος του μεγάλου κυνικού Διογένη. Η Σχολή ιδρύθηκε στο Κυνόσαργες των Αθηνών, το μόνο γυμνάσιο της πόλεως που δεχόταν μη Αθηναίους πολίτες και ταυτοχρόνως αποτελούσε ιερό άλσος του Ηρακλέους. Ήσαν πνευματικοί απόγονοι του Σωκράτους και ως προς τη μέθοδο της διδασκαλίας τους έλαβαν αρκετά στοιχεία

---

⁹² Σ., Δ ε σ π ό τ η ς, *Η οικονομία στα χρόνια του Ιησού Χριστού*, διαθέσιμο στο: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/document.php?course=SOCTHEOL103>
Προσπελάστηκε την 29-9-2013.

από τους Σοφιστές⁹³. Σύμφωνα με τον Donald Dudley, υπάρχουν τέσσερις λόγοι για την ονομασία του κινήματος που σχετίζονται με τη συμπεριφορά του σκύλου (κύνας). Ο πρώτος είναι ο τρόπος ζωής τους, όπως τα σκυλιά, ο δεύτερος είναι λόγω της κουλτούρας της αναίδειας που δημιούργησαν (το σκυλί είναι αναιδές ζώο), ο τρίτος λόγος είναι ότι φρουρούν τις αρχές της φιλοσοφίας (σκυλί καλός φύλακας) και ο τέταρτος η ικανότητα να διακρίνουν τους φίλους από τους εχθρούς (όπως ο σκύλος)⁹⁴.

Οι Κυνικοί διακήρυξαν το να ζει κανείς σύμφωνα με τη φύση. Ναι μεν να διάγει κανείς ενάρετο βίο, αλλά η ζωή αυτή να είναι σύμφωνη με τη φύση. Η συμφωνία με τη φύση συνίσταται σε μια συνεχή τάση να ελαχιστοποιούνται οι ανάγκες και να περιορίζονται οι επιθυμίες σε φυσικά επίπεδα. Φυσικά επίπεδα για τους κυνικούς είναι τα επίπεδα επιθυμιών των ζώων και των πρωτόγονων ανθρώπων⁹⁵.

Ο Διογένης ο επικαλούμενος «Κυνικός», από τη Σινώπη (400/390 - 328/323 π.Χ.), θεωρείται ο κυριότερος εκπρόσωπος της Κυνικής φιλοσοφίας. Η στροφή του προς τη φιλοσοφία γίνεται όταν φτάνει στην Αθήνα εξόριστος από την ιδιαίτερη πατρίδα του, λόγω παραχάραξης του νομίσματος της πόλης μαζί με τον πατέρα του Ικεσία. Η ζωή του μοιράστηκε ανάμεσα σε δύο αστικά κέντρα της εποχής, την Αθήνα και την Κόρινθο⁹⁶. Ο ιστοριογράφος της φιλοσοφίας της αρχαιότητας, Διογένης ο Λαέρτιος, γράφει για τον Διογένη τον Κυνικό: *Όταν κάποτε ο Διογένης είδε ένα παιδί να πίνει νερό με τα χέρια, πέταξε από το δισάκι το κύπελλο λέγοντας: 'Ένα παιδί με έχει νικήσει στην απλότητα'. Πέταξε επίσης από το δισάκι και την κούπα, όταν είδε πάλι ένα παιδί να παίρνει τις φακές του στο κοίλωμα του ψωμιού, όταν έσπασε το πιάτο*⁹⁷. Οι τύραννοι δεν προέρχονται από ανθρώπους που τρώνε ψωμί από κριθάρι, αλλά από

---

⁹³ Πρβλ., Ν. Μ., Σκουτερόπουλος *Οι Αρχαίοι Κυνικοί: Αποσπάσματα και Μαρτυρίες*. Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα: 1998, σ. 15.

⁹⁴ Dudley Donald R. *A History of Cynicism: From Diogenes to the 6th Century A. D.* Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1967. Στο Α., Γιουζέπας, *Η σχέση των Κυνικών και των Στωικών με το διεθνικό χαρακτήρα της ρωμαϊκής αυτοκρατορικής εξουσίας: 1^{ος} π.Χ. με 6^ο μ.Χ. αιώνα. Διδακτορική διατριβή*, Αθήνα: 2007. σ. 26.

⁹⁵ Dudley Donald R. *A History of Cynicism: From Diogenes to the 6th Century A. D.*, Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung., 1967, Στο Α., Γιουζέπας, *Η σχέση των Κυνικών και των Στωικών με το διεθνικό χαρακτήρα της ρωμαϊκής αυτοκρατορικής εξουσίας: 1^{ος} π.Χ. με 6^ο μ.Χ. αιώνα. Διδακτορική διατριβή*, Αθήνα: 2007, σ. 49.

⁹⁶ Πρβλ., Ν. Μ., Σκουτερόπουλος, 1998, ό.π., σ. 179-180.

⁹⁷ Πρβλ., Ν. Μ., Σκουτερόπουλος, 1998, ό.π., σ. 308.

ανθρώπους που καταναλώνουν πολυτελή γεύματα. Οι κυνικοί, απέρριπταν τον πολιτισμό, το νόμο και την ιστορική πόλη και δεν τοποθετήθηκαν θετικά υπέρ κάποιου πολιτεύματος⁹⁸.

Ιδρυτής της Στωικής σχολής είναι ο Ζήνων ο Κιτιεύς (334-262 π.Χ.)⁹⁹. Δίδασκε στην Ποικίλη Στοά, γι' αυτό οι μαθητές του από Ζηνώνιοι ονομάστηκαν Στωικοί. Οι Στωικοί εμφανίστηκαν κατά τα ελληνιστικά χρόνια μια γενιά μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου. Μετά το 300 π.Χ., μετατοπίζονται τα οικονομικά κέντρα του εμπορίου στη Μεσόγειο και ανακατεύεται σε μεγάλο βαθμό ο πληθυσμός. Απ' τη μια αναπτυσσόταν η ιδέα του κοσμοπολιτισμού και απ' την άλλη η άρχουσα τάξη έχει αρχίσει να χάνει την εμπιστοσύνη στον εαυτό της και να αναζητεί την παρηγοριά σε εξωκοινωνικές δυνάμεις. Ο Στωικισμός είναι η ιδεολογία της κοινωνίας που ήταν κυριευμένη από την απαισιοδοξία¹⁰⁰.

Βασική αρχή του Στωικισμού αποτελεί το δόγμα «κατά φύσιν ζην», το οποίο αποτελεί την ουσία της στωικής διδασκαλίας. Στα ελληνιστικά χρόνια ο Στωικισμός είχε οπαδούς σε όλη τη Μεσόγειο. Επειδή μεγάλα στρώματα του πληθυσμού στη Μεσόγειο ξέπεφταν και πεινούσαν, οι Στωικοί έδωσαν πρακτικό περιεχόμενο στο σύστημά τους, προπαγανδίζοντας μάλιστα την εγκράτεια τη λιτότητα και την απάθεια. Δίδασκαν ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να απαλλαγεί από τα δεινά του καθημερινού βίου, λόγω των πάγιων νόμων που διέπουν το σύμπαν. Η Στωική φιλοσοφία αντανakλούσε την ιδεολογία των κοινωνικών στρωμάτων που είχαν πέσει σε απαισιοδοξία, ενώ πολεμούσε τις υλιστικές απόψεις του επικουρισμού. Έχοντας ως αρχή το δόγμα της συγκροτημένης και ενάρετης ζωής, που χαρίζει ανακούφιση από τα δεινά των δυσκολιών, κάνει τους ανθρώπους να βλέπουν τη ζωή με απάθεια και ηρεμία¹⁰¹.

Οι Στωικοί δεν απέρριψαν καμία από τις κανονιστικές δομές της εποχής τους όπως η μοναρχία, η αυτοκρατορία ή η πόλη κράτος, άλλα άσκησαν κριτική όσον αφορά την ηθική των δομών αυτών. Οι πρώτοι Στωικοί ήσαν περισσότερο

---

⁹⁸ Ν. Μ., Σ κ ο υ τ ε ρ ό π ο υ λ ο ς , ό.π., σ. 330-331.

⁹⁹ Ζήνων. Διαθέσιμο στο: http://el.wikipedia.org/wiki/Ζήνων_ο_Κιτιεύς
Προσπελάστηκε 14-9-2013.

¹⁰⁰ Πρβλ., Ι., Κ ο ρ δ ά τ ο ς , *Η ιστορία της Ελληνικής φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα: 1972. σ. 388.

¹⁰¹ Πρβλ., Διογ. Λαερτ., 7,87. Στο Ι., Κ ο ρ δ ά τ ο ς , 1972. ό.π., σ. 401.

αντινομικοί, σε σχέση με αυτούς της μέσης στοάς οι οποίοι αναθεώρησαν τις απόψεις των προκατόχων τους¹⁰².

Ο Επίκουρος (341 – 270 π.Χ.), αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος με καταγωγή από την Αθήνα, ίδρυσε τη δική του φιλοσοφική σχολή με το όνομα *Κήπος του Επικούρου*¹⁰³. Σύμφωνα με τον Επίκουρο για όλα τα κακά ευθύνεται η οικονομική αναρχία, η φαγωμάρα για το χρήμα και η φιλοδοξία, να θέλει κάποιος να εξουσιάζει και να είναι περιβλεπτός. Στον κήπο του Επικούρου τα παραπάνω πάθη σβήνουν με τρόπο ήμερο και μαλακό. Η φαγωμάρα για την ιδιοκτησία είναι κάτι ακατανόητο για τον Επίκουρο. Ο Διογένης ο Λαέρτιος γράφει πως ο Επίκουρος δεν συμφωνούσε με την κοινοκτημοσύνη, όπως το ήθελε ο Πυθαγόρας λέγοντας το γνωστό «κοινά τα των φίλων». Η κοινοκτημοσύνη δεν συμφωνεί με την επικουρική φιλοσοφία και αποτελεί σημάδι δυσπιστίας. Όπου υπάρχει δυσπιστία δεν έχει θέση η φιλία¹⁰⁴.

Στην *Επικούρου Προσφώνησις* αναφέρεται: *Ἡ πενία μετρομένη τῷ τῆς φύσεως τέλει μέγας ἐστὶ πλοῦτος πλοῦτος δὲ μὴ ὀριζόμενος μεγάλη ἐστὶ πενία* (Επικούρου Προσφώνησις, 25)¹⁰⁵. Η φτώχεια αν υπολογιστεί με μέτρο το σκοπό της φύσης, είναι μεγάλος πλούτος, ενώ ο πλούτος στον οποίο δεν του έχουν τεθεί όρια είναι μεγάλη φτώχεια. Οι κατηγορίες που του προσάπτουν χαρακτηρίζοντας τον φαγά, γυναικά και ακόλαστο είναι ανυπόστατες, γιατί ο Επίκουρος δεν δίδαξε τον υλισμό της σάρκας και του στομαχιού, αλλά τον φιλοσοφικό υλισμό¹⁰⁶. Στην Επιστολή προς Μενοικέα αναφέρει: *οὐ γὰρ πότοι καὶ κῶμοι συνείροντες οὐδ' ἀπολαύσεις παιδων καὶ γυναικῶν οὐδ' ἰχθύων καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα φέρει πολυτελῆς τράπεζα, τὸν ἠδὺν γεννᾶ βίον, ἀλλὰ*

---

¹⁰² Πρβλ., Α., Γ ι ο υ ζ έ π α ς, 2007, ό.π., σ. 49.

¹⁰³ Πρβλ., *Επικούρος*. Διαθέσιμο στο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Επικούρος>
Προσπελάστηκε την 12-8-2013.

¹⁰⁴ Χ., Θεοδωρίδης, *Επικούρος*, Εκδόσεις του κήπου, Αθήνα: 1954, σ. 277.

¹⁰⁵ *Επικούρος*, Διαθέσιμο στο: <http://el.wikiquote.org/wiki/Επικούρος>
Προσπελάστηκε την 25-8-2013.

¹⁰⁶ Πρβλ., Ι., Κ ο ρ δ ά τ ο ς, *Η ιστορία της Ελληνικής φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα: 1972. σ. 411.

νήφων λογισμὸς καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἰρέσεως καὶ φυγῆς καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἐξ ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος¹⁰⁷.

Βασικός σκοπός της επικούρειας διδασκαλίας ήταν να συντελέσει η φιλοσοφία στην ευδαιμονία του ανθρώπου¹⁰⁸, δηλαδή να χειπρακτικούς σκοπούς. Ο Επίκουρος έβαλε μερικές από τις βάσεις του υλισμού όπως: δεν υπάρχει πνεύμα ανεξάρτητο από την ύλη, ο κόσμος είναι υλικός, δεν υπάρχει καμιά υπερφυσική δύναμη. Το κάθε τι έχει την αιτία του σε φυσικές αιτίες. Ο κόσμος δεν έγινε με ορισμένο σχέδιο και δεν έχει από πριν κανένα σκοπό. Θαύματα δεν γίνονται¹⁰⁹. Όταν ζει κανείς σε συμφωνία με τη φύση, κατέχει την αυτάρκεια. Η αυτάρκεια δεν μπορεί να εννοηθεί σαν ένας εύκολος εγωισμός, ούτε σαν μια «αυτονομία». Αυτάρκεια είναι η ικανότητα του να επαρκεί κανείς στον εαυτό του, του να μην περιμένει ούτε από τους θεούς ούτε από τους άλλους ανθρώπους αυτό που η λογική του σοφού θέτει στη διάθεσή του. «Το να επαρκεί κανείς στον εαυτό του είναι ο μεγαλύτερος πλούτος». Με αυτήν την προϋπόθεση θα ζούμε σαν θεοί ανάμεσα στους ανθρώπους, γιατί αυτός που θα ζει μέσα σε αγαθά ανώλεθρα δε μοιάζει σε τίποτα με ένα πλάσμα θνητό. Ο σοφός ζει με την «αταραξία», «δεν ζητεί την αλλαγή, γιατί μόνο ο ανόητος τρέχει δεξιά και αριστερά στην αναζήτηση του προσκαίρου, χαμένος σε μια φυγή που τη νομίζει για πρόοδο... «οι άνθρωποι χύνουν το αίμα των συμπολιτών τους για να αυξήσουν τα πλούτη τους: διπλασιάζουν άπληστα την περιουσία τους, συσσωρεύοντας τον ένα φόνο επάνω στον άλλο». Αυτό το τελευταίο αναφέρεται από τον Λουκρήτιο σαν σκέψη του Επίκουρου¹¹⁰.

Ο Πυθαγόρας (περ. 570 - 480 π.Χ.)¹¹¹ γεννήθηκε στη Σάμο και κατά το 532 π.Χ. έφυγε από την πατρίδα του και πήγε στον Κρότωνα της Κάτω Ιταλίας, όπου εγκαταστάθηκε και ίδρυσε έναν θρησκευτικοπολιτικό σύλλογο το ομακοεΐον. Ο ίδιος καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια και ήταν επηρεασμένος από κοινωνικοοικονομική οργάνωση των ασιατικών χωρών. Πίστευε ότι η πολύχρονη

---

¹⁰⁷ Επίκουρος, Προς Μενοικ. 132.

¹⁰⁸ Διογ. Λαέρτ., 10,87.

¹⁰⁹ I., Κ ο ρ δ ά τ ο ς, *Η ιστορία της Ελληνικής φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα: 1972. σ. 426.

¹¹⁰ Jean Brun, *Ο Επίκουρισμός*, Εκδόσεις ΙΩΑΝ. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, μετ. Αρχ. Πολέμη, Αθήνα: 1964, σ. 94-95.

¹¹¹ David R. McCabe, *How to Kill Things with Words Ananias and Sapphira Under the Apostolic-Prophetic Speech-Act of Divine Judgment (Acts 4:32-5:11)* Ph.D. in New Testament and Christian Origins. The University of Edinburgh 2008. σ. 97.

κοινωνική σταθερότητα των μεγάλων πολιτειών στηριζόταν στην ιεροκρατική τους συγκρότηση. Σύμφωνα με αρχαίες πηγές¹¹², το ομακοεϊόν ήταν ένα είδος μυστικής αδελφότητας που αποτελούνταν από περίπου τριακόσιους μαθητές και οπαδούς. Για να γίνει κάποιος μαθητής του και να μνηθεί στα μυστικά της φιλοσοφίας του, περνούσε από αυστηρή δοκιμασία για να διαπιστωθεί η πίστη και η αφοσίωσή του. Ο φιλόσοφος απέκτησε μεγάλη δύναμη¹¹³ στην αδελφότητα και την κυβερνούσε με ολιγαρχικό και αντιλαϊκό τρόπο¹¹⁴.

Τους οπαδούς του δεν τους στρατολογούσε από τις λαϊκές μάζες αλλά από τους ευγενείς, πάντοτε θέτοντας αυστηρά κριτήρια και προϋποθέσεις. Στόχος του ήταν να δημιουργήσει μια παντοδύναμη οργάνωση, για να κρατά την εξουσία καλά στα χέρια της κατά το αιγυπτιακό σύστημα. Στους υποψήφιους μαθητές και οπαδούς του εξέταζε την κοινωνική τους προέλευση, τη συμπεριφορά και τα διανοητικά τους προσόντα. Είχε τόσο αυστηρό εσωτερικό κανονισμό που η παράδοση λέει πως τους επέβαλε πεντάχρονη σιωπή (Λουκιανός, Όνειρος και Αλεκτρυών, 709 και εξής). Όσοι δέχονταν τους όρους έπρεπε να συνεισφέρουν την περιουσία τους στο ομακοεϊόν και να ζουν κοινοβιακά¹¹⁵.

Χαρακτηριστικά του κοινοβίου ήταν η πίστη και η κοινοβιακή αλληλεγγύη. Η φιλοσοφία της κοινοβιακής ζωής, έχει να κάνει με τη σχεδόν ισότιμη φύση των σχέσεων μέσα στην κοινότητα και εκδηλώνεται μέσα από την κοινόχρηστη ιδιοκτησία. Η απορρόφηση των πυθαγόρειων παραδόσεων από τον Πλάτωνα, ουσιαστικά συμβάλει στη διατήρηση του πυθαγόρειου δόγματος. Τον 3^ο αιώνα και ο Αριστοτέλης έγραψε για την πυθαγόρεια διδασκαλία. Το Πυθαγόρειο δόγμα κυκλοφορεί αρκετά στη Μεσόγειο κατά τα ρωμαϊκά χρόνια, φτάνοντας μέχρι τη ρωμαϊκή Παλαιστίνη, την εποχή που ο Λουκάς αφηγείται και γράφει. Έτσι ο Λουκάς θα μπορούσε να έχει έστω μια βασική γνώση της Πυθαγόρειας παράδοσης και να πλαισιώσει το έργο του με τις προσδοκίες για την κοινοκτημοσύνη των αγαθών. Το

---

¹¹² Διογ. Λαέρτ, 13,3.

¹¹³ Κατά τα εκπαιδευτικά του ταξίδια σε Ασία και Αίγυπτο έμαθε από τους ιερείς των ανατολικών χωρών την ιατρική τέχνη, γι' αυτό παρουσιάζόταν στους απλοϊκούς πάνσοφος. Βλέπε I., Κ ο ρ δ ά τ ο ς, *Η ιστορία της Ελληνικής φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα: 1972. σ. 93.

¹¹⁴ Πρβλ., I., Κ ο ρ δ ά τ ο ς, *Η ιστορία της Ελληνικής φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα: 1972. σ. 91-93.

¹¹⁵ Πρβλ., I., Κ ο ρ δ ά τ ο ς, *Η ιστορία της Ελληνικής φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα: 1972. σ. 95.

αρνητικό της υπόθεσης είναι ότι για το πυθαγόρειο δόγμα έγραψαν συγγραφείς μεταγενέστεροι του Λουκά, οι οποίοι έζησαν κυρίως τον 3^ο αιώνα μ.Χ., όπως ο Διογένης ο Λαέρτιος (περ. 225-250 μ.Χ.), ο Πορφύριος (περ. 233-305 μ.Χ.), 6 και ο Ιάμβλιχος (περ. 250 - 325 μ.Χ.)¹¹⁶.

Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει ότι στην ελληνιστική περίοδο οι κοινότητες των πυθαγόρειων βασίζονταν στην φιλία, την ισότητα και την κατάθεση της (περι)ουσίας στο κοινό ταμείο, το οποίο διαχειρίζονταν οι έμπειροι περί τη διαχείριση, οι λεγόμενοι «πολιτικοί» [17.72]: ὡς φησι Τίμαιος (FGrH 566 F 13b), κοινὰ τὰ φίλων εἶναι καὶ φιλίαν ἰσότητα. καὶ αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ κατετίθεντο τὰς οὐσίας εἰς ἓν ποιούμενοι. πενταετίαν θ' ἡσύχαζον, μόνον τῶν λόγων κατακούοντες καὶ οὐδέπω Πυθαγόραν ὀρῶντες εἰς ὃ δοκιμασθεῖεν· τὸν τεῦθεν δ' ἐγίνοντο τῆς οἰκίας αὐτοῦ καὶ τῆς ὄψεως μετεῖχον. ἀπέιχοντο δὲ καὶ σοροῦ κυπαρισσίνης διὰ τὸ τὸ τοῦ Διὸς σκῆπτρον ἐντεῦθεν πεποιῆσθαι, ὡς φησιν Ἑρμιππος ἐν δευτέρῳ Περὶ Πυθαγόρου¹¹⁷.

Οι κοινότητες των Εσσαίων είναι η εβραϊκή περίπτωση κοινοβίου που άκμασε στα χρόνια του Ιησού και στα χρόνια συγγραφής των έργων του Λουκά. Οι Εσσαίοι (Εσσηνοί) ήταν μια από τις τέσσερις Ιουδαϊκές θρησκευτικές αιρέσεις που άνθησε στην Παλαιστίνη τα χρόνια του Ιησού. Οι Εσσαίοι δεν αποτελούσαν ελληνικού τύπου φιλοσοφική σχολή, αλλά μια ιδιότυπης σύνθεσης θρησκευτική αδελφότητα. Η δημιουργία της κοινότητας των Εσσαίων είναι αξιοπρόσεκτο φαινόμενο, όταν μιλάμε για ένα έθνος με βαθιά φυλετική συνείδηση και έντονο εθνικό φρόνημα¹¹⁸. Οι Εσσαίοι υπολογίζεται πως εμφανίσθηκαν προς το τέλος της ελληνιστικής περιόδου στη Παλαιστίνη και μάλιστα από τα μέσα του 2ου π.Χ. αιώνα, ενώ φέρονται να διαλύθηκαν από τα ρωμαϊκά στρατεύματα γύρω στο 70 μ.Χ. με την άλωση της Ιερουσαλήμ από τον Τίτο, κατά την τότε Ιουδαϊκή εξέγερση. Ο Ιώσηπος γράφει

---

¹¹⁶ David R. McCabe, How to Kill Things with Words *Ananias and Sapphira Under the Apostolic-Prophetic Speech-Act of Divine Judgment (Acts 4:32-5:11)* Ph.D. in New Testament and Christian Origins. The University of Edinburgh 2008. σ. 97-103.

¹¹⁷ Σ., Δεσπότης, *Η οικονομία στα χρόνια του Ιησού Χριστού*, διαθέσιμο στο: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/document.php?course=SOCTHEOL103> Προσπελάστηκε την 29-9-2013.

¹¹⁸ Πρβλ., Α γ ο υ ρ ί δ η ς, Σ., *Εσσαίοι*, ΘΗΕ, Τόμος 5, Αθήνα: Εκδόσεις Αθαν., Μαρτίνος, 1966, σ. 918-919.

ότι πρωτοεμφανίστηκαν στα μέσα του 2ου π.Χ. αιώνα¹¹⁹, δεν αποκλείεται όμως μια ομάδα Εσσαίων να διαχωρίστηκε από το υπόλοιπο σώμα της κοινότητας και να εγκαταστάθηκε στο Κουμράν (Qumran) υπό την ηγεσία του διδασκάλου της δικαιοσύνης¹²⁰.

Η ομάδα πιστών εγκαταστάθηκε στην περιοχή Κιρμπέτ Κουμράν, σε υψώματα γύρω από τη δυτική πλευρά της Νεκράς Θάλασσας, ακολουθώντας ιδιόμορφο τρόπο ζωής, που θυμίζει τις σύγχρονες μοναστικές κοινότητες. Τα ευρήματα του Κουμράν είναι σημαντικά γιατί παρέχουν πληροφορίες για το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε ο χριστιανισμός, σε μια εποχή που εμφανίζονται αρκετά ρεύματα ιδεών μέσα στον Ιουδαϊσμό¹²¹.

Ο Ιώσηπος αναφέρει για τους Εσσαίους: *Καταφρονηταὶ δὲ πλούτου, καὶ θαυμάσιον αὐτοῖς τὸ κοινωνικόν, οὐδὲ ἔστιν εὐρεῖν κτήσει τινὰ παρ' αὐτοῖς ὑπερέχοντα· νόμος γὰρ τοὺς εἰς τὴν αἵρεσιν εἰσιόντας δημεύειν τῷ τάγματι τὴν οὐσίαν, ὥστε ἐν ἅπασιν μήτε πενίας ταπεινότητα φαίνεσθαι μήθ' ὑπεροχὴν πλούτου, τῶν δ' ἐκάστου κτημάτων ἀναμεμιγμένων μίαν ὥσπερ ἀδελφοῖς ἅπασιν οὐσίαν εἶναι... κηλῖδα δ' ὑπολαμβάνουσι τὸ ἔλαιον, κὰν ἀλειφθῇ τις ἄκων, σμήχεται τὸ σῶμα· τὸ γὰρ αὐχμεῖν ἐν καλῷ τίθενται λευχειμονεῖν τε διαπαντός. χειροτονητοὶ δ' οἱ τῶν κοινῶν ἐπιμεληταὶ καὶ ἀδιαίρετοι πρὸς ἀπάντων εἰς τὰς χρείας ἕκαστοι ... οὐδὲν δ' ἐν ἀλλήλοις οὔτ' ἀγοράζουσιν οὔτε πωλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ χρήζοντι δ' ἐν ἀλλήλοις οὔτ' ἀγοράζουσιν οὔτε πωλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ χρήζοντι διδοὺς ἕκαστος τὰ παρ' αὐτῷ τὸ παρ' ἐκείνου χρήσιμον ἀντικομίζεται¹²². Στην Αρχαιολογία αναφέρει: ἄξιον δ' αὐτῶν θαυμάσαι παρὰ πάντας τοὺς ἀρετῆς μεταποιουμένους τόδε διὰ τὸ μηδαμῶς ὑπάρξαν Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων τισίν, ἀλλὰ μηδ' εἰς ὀλίγον, ἐκείνοις ἐκ παλαιοῦ συνελθὸν ἐν τῷ ἐπιτηδεύεσθαι μὴ κεκωλῦσθαι· τὰ*

---

¹¹⁹ Ιωσ. Ιουδ. Αρχαιολ. 13, 5-9.

¹²⁰ Εσσαίοι, διαθέσιμο στο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Εσσαίοι>
προσπελάστηκε την 16-8-2013.

¹²¹ Πρβλ., Δ. Κ α ῖ μ á κ η ς, *Η Αγγελική Λειτουργία του Κουμράν*. ΔΒΜ, τόμος 23, Αθήνα: Άρτος Ζωής, 2005. σ. 175.

¹²² Ιωσ. Πολ. 2,122-127.

*χρήματά τε κοινά ἐστιν αὐτοῖς, ἀπολαύει δὲ οὐδὲν ὁ πλούσιος τῶν οἰκείων μειζόνως ἢ ὁ μηδ' ὀτιοῦν κεκτημένος*¹²³

Ο Φίλων αναφέρει για τους Εσσαίους: *μόνοι γὰρ ἐξ ἀπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων ἀχρήματοι καὶ ἀκτήμονες γεγονότες ἐπιτηδεύσει τὸ πλεόν ἢ ἐνδεία εὐτυχίας πλουσιώτατοι νομίζονται, τὴν ὀλιγοδεΐαν καὶ εὐκολίαν, ὅπερ ἐστί, κρίνοντες περιουσίαν ... παρ' αὐτοῖς φιλοσοφεῖται. παιδεύονται δὲ εὐσέβειαν, ὁσιότητα, δικαιοσύνην, οἰκονομίαν, πολιτείαν, ἐπιστήμην τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ ἀδιαφόρων*¹²⁴.

Οι Εσσαίοι εμφανίζονται ως ιδιαίτερη παράταξη μετά τους μακκαβαϊκούς πολέμους. Η προδοσία των ιερών από την ηγέτιδα αρχιερατική τάξη και η κατάληψη του αρχιερατικού θρόνου από τους Ασμοναίους, μετά τον ιερό πόλεμο (168-161 π.Χ.) και η καταστρατήγηση των διατάξεων του Νόμου που αφορούσαν τις σχέσεις ιουδαίων προς εθνικούς, οδήγησαν στην εμφάνιση του κινήματος. Η επαναστατική λαίλαπα που ακολούθησε από τον θάνατο του Ηρώδη μέχρι το 135 μ.Χ., οδήγησε στη διάλυση των εσσαϊκών κοινοτήτων. Οι Εσσαίοι ζούσαν σαν να βρίσκονταν εντός της επίσημης ιουδαϊκής εκκλησίας, αν και η ευσέβειά τους παρουσιάζεται ριζωμένη στον φαρισαϊσμό. Επί κεφαλής των κοινοτήτων ήταν ιερατικοί προϊστάμενοι, στους οποίους οφειλόταν απόλυτη υπακοή. Μέλος της κοινότητας γινόταν κάποιος ύστερα από τριετή δοκιμασία, δίνοντας ὄρκο ότι θα διαφυλάξει τις μυστικές διδασκαλίες της κοινότητας. Μέσα στην κοινότητα υπήρχε καταμερισμός των εργασιών και προϊστάμενοι επ' αυτών. Η γενική συνέλευση της κοινότητας είχε μεγάλη ισχύ και αυτή ήταν που αποφάσιζε την επιβολή ποινών, οι οποίες έφταναν μέχρι την αποβολή του μέλους από την κοινότητα¹²⁵.

Στο Qumran κάθε είδος ιδιοκτησίας και τα έσοδα από διάφορες εργασίες (καλλιέργειες, κτηνοτροφία, αγγειοπλαστική κ.α.), διαχειρίζονταν από κοινό ταμείο (κοινοκτημοσύνη). Οι Εσσαίοι δεν ασχολούνταν με το εμπόριο και απέρριπταν τη δουλεία. Η κοινότητες των Εσσαίων έχουν αρκετές ομοιότητες με την πρώτη χριστιανική Εκκλησία, κυρίως ὅσον αφορά την κοινοκτημοσύνη και τις

---

¹²³ Ιωσ. Ιουδ. Αρχαιολ. 18,20.

¹²⁴ Φιλ. Prob. 77-83.

¹²⁵ Πρβλ., Α γ ο υ ρ ί δ η ς, Σ., *Εσσαίοι*, ΘΗΕ, ὁ.π., 1966, σ. 921-922.

εσχατολογικές πεποιθήσεις¹²⁶. Ομοιότητες όμως έχουν και με την κοινότητα των Πυθαγορείων, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

1.6 Ο πλούτος και η ιδιοκτησία στην Π. Διαθήκη

Η συσσώρευση πλούτου και αγαθών δεν απαγορεύεται ρητά στην Π.Δ. Ο πλούτος, δηλαδή η κατοχή και χρήση υλικών αγαθών, θεωρείται ευλογία του Θεού προς τους ευσεβείς. Εκείνοι που αγαπούν το Θεό και τηρούν τις εντολές του φυσικό είναι να ευπορούν και να απολαμβάνουν τα υλικά αγαθά. Οφείλουν όμως παράλληλα να ενισχύουν τους φτωχούς¹²⁷. Ο πλούτος αντικατοπτρίζει την ευλογία του Θεού, όπως είναι φανερό στην ιστορία των Πατριαρχών. *Ἄβραμ δὲ ἦν πλούσιος σφόδρα κτήγεσι καὶ ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ*¹²⁸ και ο Ισαάκ ευλογήθηκε από τον Θεό *πλουσίως, ἔσπειρε δὲ Ἰσαάκ ἐν τῇ γῆ ἐκείνῃ καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ ἑκατοστεύουσαν κριθὴν· εὐλόγησε δὲ αὐτὸν Κύριος. καὶ ὑψώθη ὁ ἄνθρωπος. καὶ προβαίων μείζων ἐγένετο, ἕως οὗ μέγας ἐγένετο σφόδρα*¹²⁹.

Σε ολόκληρη την Πεντάτευχο ή Τορά (Γένεσις, Ἐξοδος, Λευιτικόν, Αριθμοί, Δευτερονόμιον), η οποία ιστορεί την πορεία του λαού, από τη δημιουργία του κόσμου μέχρι το θάνατο του Μωυσή, περιλαμβάνεται η νομοθεσία, η οποία ρυθμίζει την κοινωνική και καθημερινή ζωή των Ισραηλιτών. Σε αυτή αναγνωρίζεται αναμφισβήτητα η ατομική ιδιοκτησία. Στον Δεκάλογο αναφέρεται ρητά *οὐ κλέψεις*¹³⁰, *οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου. οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου οὔτε τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ οὔτε τὸν παιῖδα αὐτοῦ οὔτε τὴν παιδίσκην αὐτοῦ οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ οὔτε τοῦ ὑπόζυγιου αὐτοῦ οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί*¹³¹.

---

¹²⁶ Πρβλ., Α γ ο υ ρ ί δ η ς, Σ., *Εσσαίοι*, ΘΗΕ, ό.π., 1966, σ. 922-924.

¹²⁷ Πρβλ. Χ., Ο ι κ ο ν ό μ ο υ, *Καινή Διαθήκη και Πολιτισμός*, Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρναρά, 2003, σ. 149.

¹²⁸ Γεν. 13,2.

¹²⁹ Γεν. 26,12-13.

¹³⁰ Εξ. 20,14.

¹³¹ Εξ. 20,17.

Η φτώχεια η στέρηση δηλαδή των υλικών αγαθών και οι κακουχίες, θεωρούνταν είτε αποτέλεσμα της αμαρτίας, είτε δοκιμασία του ανθρώπου. Το παράδειγμα του Ιώβ είναι χαρακτηριστικό. Ο Ιώβ ήταν άνθρωπος ευσεβής και αρκετά πλούσιος, έχοντας κάνει αρκετές ευεργεσίες στη χώρα του, *καὶ ἦν τὰ κτήνη αὐτοῦ πρόβατα ἑπτακισχίλια, κάμηλοι τρισχίλια, ζεύγη βοῶν πεντακόσια, θήλειαι ὄνοι νομάδες πεντακόσιαι, καὶ ὑπηρεσία πολλή σφόδρα καὶ ἔργα μεγάλα ἦν αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς*¹³². Ο Θεός έδωσε εξουσία στο Διάβολο να αφαιρέσει απ' τον Ιώβ ολόκληρη την περιουσία του και να τον καταστήσει πτωχό, *καὶ ἐλθόντες οἱ αἰχμαλωτεύοντες ἠχμαλώτευσαν αὐτὰς καὶ τοὺς παιῖδας ἀπέκτειναν ἐν μαχαίραις· σωθεὶς δὲ ἐγὼ μόνος ἦλθον τοῦ ἀπαγγεῖλαί σοι*¹³³, ἔτι τούτου λαλοῦντος, ἦλθεν ἕτερος ἄγγελος καὶ εἶπε πρὸς Ἰώβ· *πῦρ ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέκαυσε τὰ πρόβατα καὶ τοὺς ποιμένας κατέφαγεν ὁμοίως· σωθεὶς δὲ ἐγὼ μόνος ἦλθον τοῦ ἀπαγγεῖλαί σοι*¹³⁴. Ο Ιώβ χάνοντας τα πάντα έσκισε τα ρούχα του, κούρεψε τα μαλλιά του και έπεσε στο έδαφος, προσκυνώντας τον Κύριο και διακηρύσσοντας, ότι γυμνός ήλθε στον κόσμο και γυμνός θα φύγει απ' αυτόν. Έλεγε: *ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλατο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας*¹³⁵.

Στην Π.Δ., η εργασία θεωρείται ευλογημένη ως θεία εντολή σύμφωνα με την αρχαιότερη αφήγηση. Αμέσως μετά τη δημιουργία ο Θεός παρέδωσε τον Παράδεισο στους πρωτόπλαστους να εργάζονται σε αυτόν και να τον φυλάσσουν: *καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολὰς καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε*¹³⁶. Προπτωτικά η εργασία είναι μεν υποχρεωτική, αλλά ευχάριστη δημιουργική και ευλογημένη, σε αντίθεση με την οκνηρία η οποία είναι πηγή πενίας και κακίας. Ο ανθρώπινος μόχθος και ο ιδρώτας του προσώπου είναι μεταπτωτική κατάσταση, αποτέλεσμα της παρακοής του δημιουργήματος προς τον

---

¹³² Ιωβ. 1,3.

¹³³ Ιωβ. 1,15.

¹³⁴ Ιωβ. 1,16.

¹³⁵ Ιωβ. 1,20-21.

¹³⁶ Γεν. 2,8.

Δημιουργό¹³⁷: *ἐν ἰδρωῶτι τοῦ προσώπου σου φαγῆ τὸν ἄρτον σου, ἕως τοῦ ἀποστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης, ὅτι γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση*¹³⁸. Σημειωτέον, ὅτι μέχρι τὴν εποχὴ τοῦ ὕστερου Ιουδαϊσμοῦ, ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία δὲν θεωρεῖτο ὄνειδος, ἀλλὰ υποχρέωση ἀκόμη καὶ τοῦ ραβίνου-δασκάλου.

Μετά τὴν τραυματικὴ ἐμπειρία τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ μετὰ τὴν ἐξορία ἀπὸ τὴ γῆ τῆς Ἰουδαίας, ἀπὸ τοὺς βαβυλώνιους, ὑπήρξε μετὰ τῶν εβραίων ἐντονος προβληματισμός, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς κοινωνίας, ὥστε νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ συστηματικὴ ἀδικία καὶ οἱ καταστροφικὲς τῆς συνέπειες. Ἐνα ἀποτέλεσμα τοῦ παραπάνω προβληματισμοῦ ἦταν ὁ *Ιερατικός Κώδικας*.¹³⁹ Πιο συγκεκριμένα ἀναφέρεται στο *Λευιτικό*: *καὶ ἡ γῆ οὐ πραθήσεται εἰς βεβαίωσιν. ἐμὴ γάρ ἐστιν ἡ γῆ, διότι προσήλυτοι καὶ πάροικοι ὑμεῖς ἐστε ἐναντίον μου*¹⁴⁰. Ἡ γῆ ἀνήκει στὸν Θεὸ καὶ οἱ ἄνθρωποι ὅλοι ξένοι καὶ παρεπίδημοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχει ἀπόλυτη ἰδιοκτησία στους ἀνθρώπους¹⁴¹.

Ρητὴ εἶναι καὶ ἡ ἀπαγόρευση τοῦ τόκου: *ἐὰν δὲ πένηται ὁ ἀδελφός σου ὁ μετὰ σοῦ καὶ ἀδυνατήσῃ ταῖς χερσὶ παρὰ σοί, ἀντιλήψῃ αὐτοῦ ὡς προσηλύτου καὶ παροίκου καὶ ζήσεται ὁ ἀδελφός σου μετὰ σοῦ, οὐ λήψῃ παρ' αὐτοῦ τόκον, οὐδὲ ἐπὶ πλήθει· καὶ φοβηθήσῃ τὸν Θεόν σου, ἐγὼ Κύριος, καὶ ζήσεται ὁ ἀδελφός σου μετὰ σοῦ*¹⁴².

Ὅσον ἀφορᾷ τὴ βοήθεια πρὸς τοὺς ἔχοντες ἀνάγκη, στὸν μεταιχμαλωσιακὸ Τρίτοησαΐα ἀναφέρεται, νὰ κόβεις τὸ ψωμί σου καὶ νὰ το μοιράζῃς με τὸν πτωχό, βάλῃς ἀστεγούς στὸ σπίτι σου καὶ ντύσῃς τοὺς γυμνοὺς, χωρὶς νὰ παραμελήσῃς τοὺς οἰκεῖους σου: *διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἷσαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐὰν ἴδῃς γυμνόν, περίβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκειῶν τοῦ*

¹³⁷ Πρβλ., Ν., Κ ο κ ο σ α λ ά κ η ς, *Ορθοδοξία καὶ Οικονομία*, στο *Η Ορθοδοξία ὡς Πολιτισμικὸ Ἐπίτευγμα καὶ τὰ Προβλήματα τοῦ Σύγχρονου Ἀνθρώπου Τόμος Β, Η Ορθόδοξία ἀπέναντι σε θέματα τῆς ἐποχῆς*, Σ. Γουνελάς (ἐπίμ), Πάτρα: Ἑλληνικὸ Ἀνοικτὸ Πανεπιστήμιο, Σχολὴ Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν 2002, σ. 224.

¹³⁸ Γεν. 3,19.

¹³⁹ Πρβλ. Ulrich Duchrow, ὀ.π., (2012), σ. 47.

¹⁴⁰ Λευ. 25,23.

¹⁴¹ Πρβλ. Ulrich Duchrow, ὀ.π., (2012), σ. 47.

¹⁴² Λευ. 25,35-36.

σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει¹⁴³. Επιπλέον να δώσεις ψωμί στον φτωχό και ταπεινό, με όλη σου την καρδιά και μέσα σου θα χεις φως χαράς και ειρήνης: *καὶ δῶς πεινῶντι τὸν ἄρτον ἐκ ψυχῆς σου καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσης, τότε ἀνατελεῖ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σου, καὶ τὸ σκότος σου ὡς μεσημβρία*¹⁴⁴.

Ἦδη στην *Εξοδο* εξαιρείται η οικονομία της επάρκειας¹⁴⁵, ὅσον αφορά το μάννα που ἔστελνε ο Θεός στους Ιουδαίους: *εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωυσῆν· ἰδοὺ ἐγὼ ὕω ὑμῖν ἄρτους ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξελεύσεται ὁ λαὸς καὶ συλλέξουσι τὸ τῆς ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ὅπως πειράσω αὐτούς, εἰ πορεύσονται τῷ νόμῳ μου ἢ οὔ*¹⁴⁶. Η εντολή του Θεού είναι να συλλέξουν μόνο ὅσο χρειάζονται για να περάσουν τη μέρα τους και να μην μεριμνήσουν για την επόμενη μέρα, εκτός αν πρόκειται για την (προ)παρασκευή. Χαρακτηριστικό είναι το σκουλήκιασμα του μάννα, ὅταν φυλασσόταν ὡς ἀπόθεμα για την επόμενη μέρα: *ἀλλὰ κατέλιπόν τινες ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ πρωῖ· καὶ ἐξέξεσε σκώληκας καὶ ἐπῶζεσε· καὶ ἐπικράνθη ἐπ' αὐτοῖς Μωυσῆς*¹⁴⁷. Εδώ δίνεται μια ἄλλη διάσταση ὅσον αφορά τη μέριμνα για τον ἐπιούσιο, ἀντίθετα προς τις σημερινές οικονομίες οι οποίες είναι δομημένες στο πιστωτικό σύστημα.

Αναφορικά με το θεσμό της ιδιοκτησίας στο Ἰσραὴλ αξιοσημείωτοι εἶναι οι θεσμοὶ του ἰωβηλαίου (yovel) ἔτους (κάθε πεντηκοστό ἔτος) και σαββατικού ἔτους (κάθε ἑβδομο ἔτος). Αυτά αποτελοῦν βιβλικές εντολές σχετικά με την ιδιοκτησία του ἐδάφους¹⁴⁸. Το σαββατικό ἔτος βρίσκεται σε μια συνάφεια με το ἰωβηλαίο ἔτος, ἔτσι ὡστε δεν μπορεί να εξετασθεῖ το ἓνα ἀπὸ τα δύο χωρὶς να ληφθεῖ υπ' ὄψη το ἄλλο. Το σαββατικό ἔτος ἔχει διαμορφωθεῖ στηριζόμενο στην ἡμέρα του σαββάτου¹⁴⁹.

---

¹⁴³ Ησ. 58,7.

¹⁴⁴ Ησ. 58,10.

¹⁴⁵ Πρβλ. Ulrich Duchrow, ὀ.π., (2012), σ. 47.

¹⁴⁶ Εξ. 16,4.

¹⁴⁷ Εξ. 16,20.

¹⁴⁸ Πρβλ. Ἰωβηλαίο (βιβλικό), διαθέσιμο στο: [http://wikipedia.qwika.com/en2el/Jubilee_\(Biblical\)](http://wikipedia.qwika.com/en2el/Jubilee_(Biblical))
Προσπελάστηκε την 12-8-2013.

¹⁴⁹ Πρβλ., Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο ὕ δ η ς, *Ἰωβηλαίο ἔτος, Μελχισεδέκ και η Προς Εβραίους ἐπιστολή*, Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρναρά, 2006, σ. 62-63.

Στηρίζεται στην αγρανάπαυση κάθε επτά έτη, που αναφέρεται στην έξοδο: *Ἐξ ἔτη σπερεῖς τὴν γῆν σου καὶ συνάξεις τὰ γεννήματα αὐτῆς· τῷ δὲ ἑβδόμῳ ἄφεςιν ποιήσεις καὶ ἀνήσεις αὐτήν, καὶ ἔδονται οἱ πτωχοὶ τοῦ ἔθνους σου, τὰ δὲ ὑπολειπόμενα ἔδεται τὰ ἄγρια θηρία. οὕτω ποιήσεις τὸν ἀμπελῶνά σου καὶ τὸν ἐλαιῶνά σου*¹⁵⁰. Ανάλογα ορίζει και το Δευτερονόμιον: *Δι' ἑπτὰ ἐτῶν ποιήσεις ἄφεςιν· καὶ οὕτω τὸ πρόσταγμα τῆς ἀφέσεως· ἀφήσεις πᾶν χρέος ἴδιον, ὃ ὀφείλει σοι ὁ πλησίον, καὶ τὸν ἀδελφόν σου οὐκ ἀπαιτήσεις, ἐπικέκληται γὰρ ἄφεςις Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου*¹⁵¹. Το κοινό στοιχείο των διατάξεων είναι το ἑβδομο έτος. Το σαββατικό έτος στηρίζεται στο θεσμό του σαββάτου. Ο υπολογισμός του ιωβηλαίου έτους θα ήταν αδύνατος, αν κάθε γεωργός καθόριζε από μόνος του το πρόγραμμα αγρανάπαυσης. Επιπλέον τίθεται θέμα επάρκειας τροφής εφόσον μιλάμε για μια γενική αγρανάπαυση¹⁵².

Το ιωβηλαίο έτος έπρεπε να κηρύσσεται κάθε πενηκοστό έτος από τους ισραηλίτες με δυνατά σαλπίσματα: *Καὶ ἐξαριθμήσεις σεαυτῷ ἑπτὰ ἀναπαύσεις αὐτῶν, ἑπτὰ ἔτη ἑπτάκις, καὶ ἔσονται σοι ἑπτὰ ἑβδομάδες ἐτῶν ἑννέα καὶ τεσσαράκοντα ἔτη*¹⁵³. Πρόκειται για έναν κοινωνικό μηχανισμό, μέσω του οποίου οποιαδήποτε ιδιοκτησία είχε πωληθεί επανερχόταν στα χέρια του αρχικού ιδιοκτήτη. Κατά το ιωβηλαίο έτος προβλεπόταν αγρανάπαυση, απελευθέρωση των δούλων, παραγραφή κάθε χρέους, επιστροφή της ιδιοκτησίας στον αρχικό ιδιοκτήτη. Οι διατάξεις αυτές έχουν γενική ισχύ. Πρόκειται για έναν περιοδικό θεσμό ο οποίος βασιζόταν στο σαββατικό έτος. Μέσα από τις διατάξεις του ιωβηλαίου η γη κατ' ουσίαν δεν πωλείται, αλλά νοικιάζεται το δικαίωμα συγκομιδής των καρπών. Η πώληση της γης θα γινόταν αν κάποιος δεν είχε κανέναν άλλο τρόπο για να εξοφλήσει το χρέος του. Ανάλογα με το χρόνο που απομένει μέχρι το επόμενο ιωβηλαίο προσδιορίζεται η αξία της γης¹⁵⁴.

---

¹⁵⁰ Εξ. 23,10-11.

¹⁵¹ Δτ. 15,1-2.

¹⁵² Πρβλ., Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο ύ δ η ς, ό.π., 2006, σ. 66-67.

¹⁵³ Λευ. 25,8.

¹⁵⁴ Πρβλ., Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο ύ δ η ς, ό.π., 2006, σ. 68-69.

Πιο συγκεκριμένα κατά το ιωβηλαίο έτος ισχύουν τα εξής: α) *αγρανάπαυση για έναν ολόκληρο χρόνο* β) *απελευθέρωση όλων των δούλων* γ) *επιστροφή κάθε ιδιοκτησίας στον αρχικό ιδιοκτήτη και* δ) *παραγραφή κάθε χρέους*. Η δυσκολία εφαρμογής του θεσμού τον μετέβαλε σε μια ουτοπική διαδικασία. Το ιωβηλαίο θεσπίζεται και ισχύει αποκλειστικά για τους Ισραηλίτες. Έτσι το ιωβηλαίο δεν απελευθέρωνε δούλους που προέρχονταν από τον εθνικό κόσμο και οι ξένοι δεν ήταν υποχρεωμένοι να τηρούν τις διατάξεις του¹⁵⁵.

Αρκετές αναφορές στο σαββατικό και το ιωβηλαίο έτος δίνουν τα χειρόγραφα του Κουμράν. Οι θεσμοί αυτοί όπως αποδεικνύουν τα έγγραφα του Κουμράν, είχαν ενσωματωθεί στις εσχατολογικές προσδοκίες της κοινότητας. Είναι γνωστό το ριζοσπαστικό ήθος των Εσσαίων, οι οποίοι δεν είχαν ατομική ιδιοκτησία και θεωρούσαν τους εαυτούς τους φτωχούς, εκλεγμένους από τον Θεό. Θεωρούσαν την ενασχόληση με θέματα ιδιοκτησίας, ως γνώρισμα του αμαρτωλού κόσμου¹⁵⁶. *Ο Φίλων εννοποιεί τις διατάξεις των δύο θεσμών, υπονοώντας ότι το ιωβηλαίο είναι τι έβδομο σαββατικό, αλλά λέγοντας ρητά ότι πρόκειται για το πεντηκοστό έτος. Στα έργα του Ιώσηπου συναντάμε επτά αναφορές στο σαββατικό και δύο αναφορές στο ιωβηλαίο, το οποίο καλεί «ιώβηλο» και φυσικά υπολογίζεται κι εδώ ως το πεντηκοστό έτος*¹⁵⁷.

Πολύ έντονο ιδίως κατά τη βαβυλώνια αιχμαλωσία και την περίοδο του Δευτέρου Ναού είναι το πρόβλημα της θεοδικίας στην Π.Δ., πως δηλαδή γίνεται ο Θεός της αγάπης να ανέχεται την καταπίεση των πτωχών από τους πλούσιους και γιατί οι πλούσιοι και άδικοι ευημερούν, ενώ οι δίκαιοι και πτωχοί υποφέρουν και ενίοτε «μαρτυρούν». Στην εβραϊκή κοινωνία υπήρχε μεγάλη ανισότητα και κοινωνική εκμετάλλευση, η οποία καταδικαζόταν μέσα στα χωρία της Π.Δ.¹⁵⁸. Σχετικά με το θέμα της εκμετάλλευσης των αδυνάτων από τους δυνατούς, στο *Δευτερονόμιον* αναφέρεται το εξής: *Ἐὰν ὀφείλημα ἦ ἐν τῷ πλησίον σου, ὀφείλημα ὀτιοῦν, οὐκ εἰσελεύση εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐνεχυράσαι τὸ ἐνέχυρον αὐτοῦ, ἕξω στήση,*

---

¹⁵⁵ Μόσχος, Γκουτζιούδης, *Η περί αφέσεως και ιωβηλαίου διδασκαλία της Κ.Δ. ως βιβλικό θεμέλιο για μια θεολογία των θρησκειών*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 84, (2013). σ. 107.

¹⁵⁶ Πρβλ., Μ., Γκουτζιούδης, ό.π., 2006, σ. 199.

¹⁵⁷ Μ., Γκουτζιούδης, ό.π., 2006, σ. 205-207.

¹⁵⁸ Πρβλ., Ν., Κοκοσαλάκης, ό.π., 2002, σ. 225.

καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗ τὸ δάνειόν σου ἔστιν ἐν αὐτῷ, ἐξοίσει σοι τὸ ἐνέχυρον ἔξω, ἐὰν δὲ ὁ ἄνθρωπος πένηται, οὐ κοιμηθήσῃ ἐν τῷ ἐνεχύρῳ αὐτοῦ· ἀποδόσει ἀποδώσεις τὸ ἐνέχυρον αὐτοῦ πρὸς δυσμὰς ἡλίου, καὶ κοιμηθήσεται ἐν τῷ ἱματίῳ αὐτοῦ καὶ εὐλογήσῃ σε, καὶ ἔσται σοι ἐλεημοσύνη ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. Οὐκ ἀπαδικήσεις μισθὸν πένητος καὶ ἐνδεοῦς ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου ἢ ἐκ τῶν προσηλύτων τῶν ἐν ταῖς πόλεσί σου¹⁵⁹. Ἄν δηλαδή κάποιος σου οφείλει να μην μπεις στο σπίτι του, ούτε να λάβεις ἐνέχυρο ἐναντι του χρέους. Ἄν εἶναι πτωχός μην κοιμηθεῖς με το ἐνέχυρό του, γιατί ἀποτελεῖ γι' αὐτόν σκέπασμα, ἀλλά να μην κρατήσεις τον μισθό, ούτε ἀπὸ ὁμοεθνή σου, ούτε ἀπὸ ξένο που βρίσκεται στην πόλη σου.

Ἦδη στην Π.Δ. στις *Παροιμίες* εἶναι γνωστά τα χωρία: οὐκ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνόμους, δικαιοσύνη δὲ ρύσεται ἐκ θανάτου¹⁶⁰, οὐκ ὠφελήσει υπάρχουντα ἐν ἡμέρα θυμοῦ, δικαιοσύνη δε ρύσεται ἀπὸ θανάτου¹⁶¹ καὶ δανείζει Θεῷ ὁ ἐλεῶν πτωχόν, κατὰ δὲ τὸ δόμα αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ¹⁶².

Σε ἀποκαλυπτικά κείμενα ὅπως ἡ *Ἐπιστολή* του Α' Ἐνώχ ἀπαντοῦν οἱ ἐξῆς ἀπόψεις περὶ πλοῦτου: **α)** ἀρνησὶ του ὡς σημείου εὐλογίας ἀπὸ τον Θεό στον παρόντα αἰῶνα (Α' Ἐνώχ 96.4). **β)** μετατίθεται στο ἔσχατο ἡ δευτερονομιστικὴ ἐπαγγελία τῆς υλικῆς ἀμοιβῆς (Δτ. 7, 13. 15-16. 20.21· 8, 12-13· 9, 26· 10, 18· 11, 6· κεφ. 28-30). **γ)** Ἡ ἀπόκτηση πλοῦτου ἀπὸ τον πιστό στον παρόντα αἰῶνα εἶναι ἀδύνατη ἐνῶ **δ)** προειδοποιεῖται καὶ ὁ δίκαιος να μην συναγελάζεται με τον πλούσιο καὶ ἰσχυρό (Α' Ἐνώχ 96.4· 104.6· πρβλ. 97.4. 99.10). **ε)** Παρότι ἡ *ἐπιστολή* ἀναφέρεται στον ἀδικο πλούτο (Α' Ἐνώχ 97.8 -10), ὅσοι ἀποκτοῦν πλούτο στιγματίζονται ὡς ἀμαρτωλοί, χωρὶς να γίνεται ἐκκλήση σε μετάνοια ἢ διδασκαλία να συμπεριφερθοῦν διαφορετικά¹⁶³.

---

¹⁵⁹ Δευτ. 24,10-14.

¹⁶⁰ Παρ. 10,2.

¹⁶¹ Παρ. 11,4.

¹⁶² Παρ. 19,17.

¹⁶³ Loren T. Stuckenbruck / Mark D. Mathews, *The Apocalypse of John, 1 Enoch, and the Question of Influence*, J. Frey, J.A. Kelhoffer u. F. Tóth (Hrsg.), *Die Johannesapokalypse, Kontexte-Konzepte – Rezeption*, WUNT 287, Tübingen 2012, 191-234, 201. Eubank, Nathan, *Wages of Cross-Bearing and*

Κεφάλαιο 2^ο

Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στα χρόνια του Ιησού, στην ρωμαϊκή αυτοκρατορία και την Παλαιστίνη.

2.1 Η πολιτική κατάσταση στους χρόνους της Καινής Διαθήκης

Η Ρώμη ήλθε να διαδεχθεί παλαιότερες αυτοκρατορίες, τη Βαβυλωνιακή, την Περσική¹⁶⁴, του Αλεξάνδρου¹⁶⁵ και τα βασίλεια των Πτολεμαίων και Σελευκιδών που ακολούθησαν. Η διαφοροποίηση της νέας αυτοκρατορίας σε σχέση με τις παλαιότερες δεν ήταν μεγάλη, αφού οι αυτοκρατορίες γεννιούνται και πεθαίνουν, αλλά τα αυτοκρατορικά συστήματα δεν αλλάζουν πάρα πολύ και τα υποτελή έθνη πληρώνουν φόρο στην αυτοκρατορία, με αντάλλαγμα την προστασία από τους εισβολείς. Τα υποτελή κράτη διοικούνται είτε από «ανεξάρτητους» ηγεμόνες είτε από αυτοκρατορικό κυβερνήτη, ο οποίος χρησιμοποιεί τοπικούς διοικητές για την καθημερινή διακυβέρνηση¹⁶⁶.

Η Ρώμη κληρονόμησε από τα ελληνιστικά χρόνια έναν ενιαίο κόσμο, του οποίου την ενότητα επισφράγισε η ίδια. Ο Αλέξανδρος και οι διάδοχοί του, όσον αφορά την κοινωνική οργάνωση διατήρησαν τον παλιό ελληνικό θεσμό των πόλεων. Αυτές ενώθηκαν σε επαρχίες, υπό τον έλεγχο του βασιλιά. Έτσι οργανώθηκαν πόλεις - κράτη, σύμμαχοι της Ρώμης, προσλαμβάνοντας ελληνιστικά στοιχεία. Η Ρώμη, το κέντρο της αυτοκρατορίας, οργανώνεται σύμφωνα με το ελληνιστικό μοντέλο των Πτολεμαίων της Αιγύπτου. Είναι αξιοσημείωτο να αναφερθεί ότι αν και η πρόοδος που είχε συντελεστεί, όσον αφορά τις επιστήμες στον ελληνιστικό κόσμο, τον οποίο

Debt of Sin. The Economy of Heaven in Matthew's Gospel Series: [Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche](#) 2013, σ. 196.

¹⁶⁴ Πρβλ. Ε. Σάντερς, *Το ιστορικό Πρόσωπο Του Ιησού*, Μετ. Γ. Βλάχος, Αθήνα: Εκδόσεις Φιλίστωρ, 1998, σ. 43.

¹⁶⁵ Πρβλ. Γ. Γαλιτήρ, *Ιστορία Της Εποχής Της Καινής Διαθήκης*, επιμ., Ι. Γαλάνης, Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 1991, σ. 191.

¹⁶⁶ Πρβλ. Ε. Σάντερς, ό.π., 1998, σ. 43.

διαδέχτηκε ήταν σπουδαία, οι πρακτικές εφαρμογές στην παραγωγή ήταν ελάχιστες¹⁶⁷.

Στα πλαίσια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η Παλαιστίνη το κέντρο του ιουδαϊσμού ανακηρύχτηκε ρωμαϊκή επαρχία το 63 π.Χ., επί Υρκανού Β'. Ο Πομπήιος επιτέθηκε εναντίον της Ιερουσαλήμ το 63 π.Χ., με πολλούς στρατιώτες και εισήλθε στα Άγια των Αγίων του Ναού, πράγμα που ήταν δυνατόν μόνο στους Αρχιερείς. Παρέδωσε την αρχιεροσύνη στον Υρκανό, καθιστώντας την Ιερουσαλήμ σε υποτέλεια φόρου προς τη Ρώμη. Η Παλαιστίνη κατέστη τότε ρωμαϊκή επαρχία, εξαρτημένη από τον έπαρχο της Συρίας. Οι Ρωμαίοι παραχώρησαν στους Ιουδαίους τη λειτουργία της δικαιοσύνης, αλλά μόνο για τις δικές τους υποθέσεις, ενώ όταν επρόκειτο να επιβληθεί θανατική ποινή αυτή έπρεπε να επικυρωθεί από τον Ρωμαίο επίτροπο. Ο Υρκανός Β' κατείχε τον αρχιερατικό θρόνο, έως το 40 π. Χ., όντας κατ' ουσίαν όργανο των Ρωμαίων. Όταν ο Ιδουμαίος Αντίπατρος με εντολή του Υρκανού έγινε αντιπρόσωπος των Ιουδαίων, ετάχθη με το μέρος του Καίσαρα στον πόλεμο στην Αίγυπτο το 48 π.Χ., όταν δολοφονήθηκε ο Πομπήιος, προτρέποντας τους Ιουδαίους να προσφέρουν στρατιωτική βοήθεια. Το αποτέλεσμα ήταν να αμειφθούν γενναία από τον Καίσαρα και ο Αντίπατρος έγινε Ρωμαίος πολίτης και επίτροπος της Ιουδαίας. Αυτός κατέστησε στρατηγούς τους δυο γιους του, τον Φασαήλ και τον Ηρώδη (τον μετέπειτα Μέγα), στην Ιερουσαλήμ και Γαλιλαία αντίστοιχα.¹⁶⁸

Παρά τις μεγάλες κατακτήσεις των ρωμαίων μέχρι την εμφάνιση του Οκταβιανού Αυγούστου (63 π.Χ.-25 μ.Χ), η Ρώμη αντιμετώπιζε εξεγέρσεις, εμφύλιους πολέμους, συνωμοσίες και δολοφονίες. Ο Αύγουστος ανακήρυξε ειρήνη επί της γης, μέσω της Συγκλήτου. Το 29 π.Χ. (pax Augusta), με ευεργετικά αποτελέσματα για τους λαούς, ώστε να ονομαστεί ο Αύγουστος «σωτήρας του ανθρώπινου γένους». Το γεγονός αυτό ήταν ευνοϊκό για τους αποστόλους, αφού δεν εμποδίστηκαν κατά τη διάδοση του Ευαγγελίου σε περιοχές εκτός της Παλαιστίνης¹⁶⁹. Στο εξής εστιάζουμε στα δημογραφικά στοιχεία που αφορούν την Παλαιστίνη τον 1^ο αι. μ.Χ., ώστε να κατανοήσουμε και την οικονομία της εποχής του Ιησού Χριστού.

---

¹⁶⁷ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, *Ιστορία Των Χρόνων Της Καινής Διαθήκης*, Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρναρά, 1985, σ. 77.

¹⁶⁸ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 53-57.

¹⁶⁹ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 200.

2.2 Δημογραφικά στοιχεία στην Παλαιστίνη του 1^{ου} αιώνα μ.Χ.

Η Παλαιστίνη στα χρόνια του Ιησού, αποτελούσε από πλευράς πληθυσμού και θρησκείας ένα μωσαϊκό. Εκτός της Ιουδαίας που κατοικούνταν κατεξοχήν από Ιουδαίους, οι οποίοι όμως ανήκαν σε διαφορετικές αιρέσεις, η υπόλοιπη χώρα κατοικούνταν από Ιουδαίους, Έλληνες, και Σύρους. Οι Σύροι έχουν τις ίδιες ρίζες με τους Ιουδαίους όσον αφορά την καταγωγή, και τους βρίσκουμε όλες τις εποχές στην Παλαιστίνη, ενώ οι Έλληνες ήρθαν ως άποικοι, μετά την Ελληνική κυριαρχία στην Ανατολή. Ο Μ. Αλέξανδρος εγκατέστησε αποίκους στη Σκυθόπολη και τη Σαμάρεια. Σ' όλες τις παραλιακές πόλεις, με εξαίρεση την Ιάμνεια και την Ιόππη, επικρατούσε το ειδωλολατρικό στοιχείο. Στις πόλεις Ράφια, Γάζα, Ασκάλωνα, Άζωτος, Απολλωνία, Καισάρεια, Πτολεμαΐδα, οι Ιουδαίοι εγκαταστάθηκαν ως άποικοι. Κάποιες απ' αυτές τις πόλεις αποτέλεσαν κέντρα της βιοτεχνίας και του εμπορίου, στις οποίες οι Ιουδαίοι έβρισκαν διέξοδο για το εμπορικό τους δαιμόνιο¹⁷⁰.

Σχετικά με τον πληθυσμό της Παλαιστίνης στα χρόνια της Κ.Δ., δεν υπάρχει ακριβής εκτίμηση. Ο πληθυσμός, συνυπολογιζομένων των ξένων και των προσκυνητών του Ιερού, κατά τις μεγάλες γιορτές έφτανε τους 125.000. Ο ρωμαϊκός στρατός στην Ιουδαία έφτανε τα πέντε συντάγματα, καθένα απ' τα οποία αποτελούνταν από 600 πεζούς και 600 ιππείς. Ένα σύνταγμα έδρευε στα Ιεροσόλυμα¹⁷¹. Στην απογραφή του 28 π. Χ. οι Ρωμαίοι πολίτες ήταν περίπου τέσσερα εκατομμύρια επί συνόλου 27 εκατομμυρίων. Στην απογραφή του 8 π.Χ., επί Αυγούστου, ο πληθυσμός των Ρωμαίων πολιτών είχε αυξηθεί στα 4,2 εκατομμύρια και στην απογραφή του 14 μ.Χ., είχε αυξηθεί στα 4,9 εκατομμύρια¹⁷².

2.3 Η οικονομική κατάσταση στην Παλαιστίνη τον 1^ο αιώνα μ.Χ.

Στη Ρώμη προσαρτήθηκαν προοδευτικά οι επαρχίες του τότε απέραντου κράτους, αφού επρόκειτο για το μεγαλύτερο μωσαϊκό λαών γλωσσών και θρησκειών. Της προσπάθειας αυτής προηγήθηκε αυτή του Μ. Αλεξάνδρου και μετέπειτα των διαδόχων του. Όμως το έργο της Ρώμης ήταν δυσχερέστερο και ευρύτερο. Το

¹⁷⁰ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 291.

¹⁷¹ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 292-293.

¹⁷² Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 81.

μυστικό της Ρώμης, η οποία κατόρθωσε να κρατήσει επί αιώνες ένα τόσο μεγάλο κόσμο κάτω από ενιαία διοίκηση, ήταν το οργανωτικό πνεύμα, εφαρμόζοντας διάφορα είδη τοπικού ελέγχου και εποπτείας¹⁷³. Έτσι κατόρθωσε να συγκροτήσει το νέο κράτος με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι ενωμένο και ισχυρό. Η ενότητα αυτή και η δύναμη οφείλεται μεταξύ άλλων και στην ενότητα της συναλλαγής¹⁷⁴.

Οι Ρωμαίοι εκτός από τη διοικητική και τη στρατιωτική οργάνωση φρόντιζαν ιδιαίτερα και την οικονομική οργάνωση. Από την εποχή της ελληνικής κυριαρχίας παρατηρείται η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, εξαιτίας της ανάπτυξης του εμπορίου. Η εμπορική δραστηριότητα διατηρήθηκε και οργανώθηκε πληρέστερα στο πλαίσιο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας¹⁷⁵. Οργανώνονται καλύτερα οι διάφοροι κλάδοι της οικονομίας, της βιομηχανίας, του εμπορίου και του πιστωτικού συστήματος. Ενώ στα ελληνιστικά χρόνια δεν έγινε κάτι το επαναστατικό στην τεχνική της οικονομίας, στα ρωμαϊκά χρόνια παρατηρείται η δημιουργία μιας μεσαιάς αστικής τάξης της μπουρζουαζίας, εξαιτίας της διεύρυνσης των οικονομικών και διοικητικών σχέσεων. Η τάξη αυτή γιγαντώνεται σε διοικητική και οικονομική δύναμη, απορροφώντας τα πάνω στρώματα των γηγενών πληθυσμών στην Ανατολή¹⁷⁶.

Από την εποχή του Σολομώντα¹⁷⁷, τον 10^ο αιώνα π.Χ. άρχισε μεγάλη κοινωνικοοικονομική εξέλιξη στο Ισραήλ. Η δημιουργία έργων πολιτισμού στο Ισραήλ, είναι αποτέλεσμα της οικονομικής ανάπτυξης. Ο Ισραηλιτικός λαός παύει σιγά σιγά να ασχολείται αποκλειστικά με την γεωργία και την κτηνοτροφία. Ασκεί άλλα επαγγέλματα, αξιοποιώντας τους φυσικούς πόρους του τόπου. Έτσι αναπτύσσεται η οικονομία και ανθούν η οικοδομική δραστηριότητα, το εμπόριο, τα γράμματα και οι τέχνες. Η Ιερουσαλήμ, με την πάροδο του χρόνου μετατρέπεται σε θρησκευτικοπολιτικό κέντρο του Ισραήλ. Η ανάπτυξη του εμπορίου, της ναυτιλίας και της εντατικής καλλιέργειας της γης, οδηγεί στην απόκτηση μεγάλων ακινήτων και κινητών περιουσιών. Ο πολιτισμός εκκοσμικεύεται και η Ισραηλιτική κοινωνία

---

¹⁷³ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 103.

¹⁷⁴ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 191.

¹⁷⁵ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 194.

¹⁷⁶ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 77-78.

¹⁷⁷ Ο Σολομώντας γιος του Δαβίδ (5ο τέκνο) και της Βηθσαβέε, 3ος Βασιλιάς του Ισραήλ, ανέβηκε στο θρόνο του Ισραήλ στα 972 π.Χ. και βασιλεύσε επί 40 χρόνια.

δέχεται τις αρνητικές συνέπειες του νεοπλουτισμού, αφού η οικονομική ευμάρεια φέρνει και την ηθική απαξίωση και διεύρυνση της φτώχειας¹⁷⁸.

Η ειρηνική κατάσταση βοήθησε στην οικονομική ανάπτυξη και στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων. Έτσι την περίοδο της *pax Augusta* οικοδομούνται μεγάλες πόλεις, κατασκευάζονται δρόμοι, βελτιώνονται οι τρόποι καλλιέργειας της γης, ευνοείται το εμπόριο και γενικά προκύπτει αφθονία υλικών αγαθών, ώστε οι υλιστικές τάσεις δεν άργησαν να φανούν. Παρά την καλή οικονομική κατάσταση των ανθρώπων, υπήρχαν μεγάλες οικονομικές αντιθέσεις ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς. Οι ανέσεις και ο πλούτος φυσικό ήταν να αμβλύνουν τα ήθη στο ρωμαϊκό κράτος. Αυτή η άμβλυνση προσέβαλε αρχικά την αριστοκρατία και επεκτάθηκε και στα κατώτερα στρώματα¹⁷⁹.

Όσον αφορά τις εμπορικές συναλλαγές στην Παλαιστίνη, οι εξαγωγές της περιορίζονταν σε κάποια αγροτικά προϊόντα όπως γάλα, τυρί, μέλι, βάλαμο από την Ιεριχώ, πίσσα από τη Νεκρά Θάλασσα, περιστέρια και γυαλί από τα υλικά που κατέβαζε ο ποταμός *belus*. Οι εισαγωγές της αφορούσαν χαλκό από τα ορυχεία της Κύπρου και ξυλεία από το Λίβανο. Τα Ιεροσόλυμα εισήγαγαν σχεδόν τα πάντα. Η Ιουδαϊκή οικονομία, βρισκόταν σε δυσμενή θέση εξαιτίας του υπερπληθυσμού και της κατανομής της γης σε πολλά μερίδια. Το μεγαλύτερο πρόβλημα για τους Ιουδαίους γεωργούς ήταν η έλλειψη νερού. Παλαιότερα κάποιοι από τους γεωργούς στελέχωναν το στρατό. Την εποχή όμως του Ηρώδη το στρατό στελέχωναν μισθοφόροι και όχι Ιουδαίοι.

Οι Ηρώδες, εφαρμόζοντας οικοδομική πολιτική, κατάφεραν να ενισχύσουν την τάξη των τεχνιτών σε βάρος της αγροτικής, ενώ ύστερα από ξηρασίες και λιμούς οι μεγάλοι γαιοκτήμονες κατάφεραν να αφανίσουν τους μικρούς. Αποτέλεσμα ήταν να εμφανιστεί μια νέα τάξη αγροτικών εργατών και κολίγων, απ' αυτούς που έχασαν τα χωράφια τους, οι οποίοι πλέον νοίκιαζαν τους εαυτούς τους για το θειρισμό ή λάμβαναν ποσοστό από τη σοδειά. Η ευρεία προλεταριακή τάξη που δημιουργήθηκε βρέθηκε σε σύγκρουση με αυτή των αστών. Βεβαίως για τους πιο φτωχούς, υπήρχε και η λύση της μετανάστευσης ή η άσκηση μιας τέχνης. Η οικονομική εξαθλίωση

---

¹⁷⁸ Πρβλ. Χ., Οικονόμου, Καινή Διαθήκη και Πολιτισμός, ό.π., 2003, σ. 149-150.

¹⁷⁹ Πρβλ. Γ. Γαλιτης, ό.π., 1991, σ. 201.

οδήγησε στη διασπορά των Ισραηλιτών, η οποία ξεκίνησε στα ελληνιστικά χρόνια και κορυφώθηκε στα χρόνια της Κ.Δ.¹⁸⁰.

Στην Παλαιστίνη όσοι κατοικούσαν στα παράλια, είτε γύρω από τη θάλασσα της Γαλιλαίας, ασχολούνταν με την αλιεία και οι υπόλοιποι με γεωργικές εργασίες και την κτηνοτροφία. Οι ώρες εργασίας δεν ήταν καθορισμένες αφού οι ανάγκες επέβαλαν σκληρή δουλειά, όλη τη μέρα ή ακόμα και τη νύχτα. Οι κτηνοτρόφοι λόγω του καύσωνα της ημέρας βοσκούσαν τα κοπάδια τους τις νυχτερινές ώρες. Γενικότερα οι άνθρωποι κατοικούσαν σε απλές οικίες, είτε ως προέκταση σπηλαίων, κατασκευασμένες με πλίθες ή με ξύλινους πήχεις. Τα σπίτια τους φωτιζόνταν με λυχνάρια που έκαιγαν λάδι, ενώ για τις νυχτερινές πορείες τους χρησιμοποιούσαν φανάρια και λαμπάδες. Το ντύσιμό τους ήταν απλό και ανάλογο των οικονομικών δυνατοτήτων καθενός. Φορούσαν κατά βάση τον **χιτώνα** και πάνω απ' αυτόν το **ιμάτιον** και ύστερα τον **επενδυτή** ή **γλαμούδα**. Όταν ταξίδευαν φορούσαν ένα είδος σάκου τον **φελόνην**, για την προστασία από τη βροχή και τη σκόνη. Στα πόδια φορούσαν σανδάλια, τα οποία ήταν πέλματα που δένονταν στην κνήμη με ιμάντες. Οι γυναίκες ντύνονταν με πολυτέλεια, ιδιαίτερα αυτές που είχαν οικονομική επιφάνεια και είχαν στην κατοχή τους ιματιοθήκες με ποικιλία ενδυμάτων¹⁸¹.

Η Γαλιλαία ήταν η πιο εύφορη περιοχή της Παλαιστίνης και η ιδιοκτησία της γης αρχικά ήταν στα χέρια των βασιλιάδων. Κατά τους ελληνιστικούς χρόνους πολλές αγροτικές εκτάσεις ανήκαν σε μη Ιουδαίους, τις οποίες διαχειρίζονταν μισθωμένοι διευθυντές. Αν εξαιρέσει κανείς τη Γαλιλαία, στις υπόλοιπες περιοχές της Παλαιστίνης η καλλιεργήσιμη είναι πολύ λίγη, ώστε ο αγροτικός πληθυσμός με μεγάλη δυσκολία εξασφάλιζε την επιβίωσή του¹⁸². Οι περισσότεροι άνθρωποι που μαζεύονταν στις συναγωγές της Γαλιλαίας δούλευαν στη γή ή ψάρευαν στη θάλασσα της Γαλιλαίας. Το εμπόριο με τις κωμοπόλεις της Γαλιλαίας και με άλλες πόλεις της Δεκάπολης πραγματοποιείτο με βάρκες. Αυτό σήμαινε ότι υπήρχαν τελωνειακοί υπάλληλοι στα λιμάνια. Η Γαλιλαία ήταν πολύ εύφορη και το κλίμα που επικρατούσε την έκανε ιδανική αγροτική περιοχή. Γύρω από τη θάλασσα φύονταν καρυδιές, φοινικιές, συκιές και ελιές. Το πλεονέκτημα της περιοχής δεν ήταν μόνο η παραγωγή

---

¹⁸⁰ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 300-301.

¹⁸¹ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 204-207.

¹⁸² Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 300.

ποικιλίας καρπών, αλλά η διατήρησή τους για δέκα μήνες μέσα στο έτος, χωρίς διακοπή¹⁸³.

2.4 Οι Κοινωνικο-οικονομικές Τάξεις

Στην κορυφή της πυραμίδας της ιουδαϊκής κοινωνίας βρίσκονται οι πλούσιοι μεγαλογαιοκτήμονες Σαδδουκαίοι. Αυτοί προστάτευαν τα ρωμαϊκά συμφέροντα και έμμεσα τα δικά τους πλούτη και αξιώματα, ενώ κατείχαν και τα ηνία όσον αφορά τη διοίκηση του τόπου. Οι Σαδδουκαίοι ήταν απόγονοι του αρχιερέως Σαδώκ, η αρχιερατική οικογένεια των Ιουδαίων, που αρχιεράτευε από τον καιρό του Σολομώντα¹⁸⁴. Ήταν αριθμητικώς λίγοι, άνθρωποι υψηλής κοινωνικής τάξης, που σχετίζονταν στενά με τις αριστοκρατικές και ιερατικές οικογένειες της Ιερουσαλήμ ή ανήκαν σ' αυτές. Οι σχέσεις τους με τη Ρώμη ήταν αγαστές, αφού είχαν κοινά συμφέροντα. Ως προς τις θρησκευτικές πεποιθήσεις τους, οι Σαδδουκαίοι αποδέχονταν μόνο την Πεντάτευχο, δηλαδή τα πέντε πρώτα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, τα οποία κατά την παράδοση τα είχε γράψει ο Μωυσής. Απέρριπταν τα υπόλοιπα βιβλία της ΠΔ, όπως και την ανάσταση των νεκρών, την αθανασία της ψυχής και την πίστη σε αγγέλους και δαίμονες¹⁸⁵. Δεν απέρριπταν την ύπαρξη του Θεού, γιατί θα έχαναν την πηγή του εισοδήματός τους και την ευημερία τους¹⁸⁶. Σύμφωνα με τον προτεστάντη βιβλικό ερευνητή Joachim Jeremias¹⁸⁷, κατεξοχήν η οικογένεια του του αρχιερέα Άννα, διαχειριζόταν τα χρήματα του Ιερού, διεξήγαγε εμπόριο, αφού η ανάβαση στο Ναό συνοδευόταν από την αγορά ζώων και άλλων προϊόντων για θυσία. Είχαν μεγάλες εισπράξεις από πράξεις βίας και δωροδοκίας.

Η ιερατική τάξη κατατάσσεται στην μικρομεσαία τάξη. Ήταν διαιρεμένη σε 24 εφημερίες και λάμβανε μέρος από τις θυσίες του ιερού, τις απαρχές και τη δεκάτη. Η τάξη των ιερέων ήταν εξαρτημένη οικονομικά από τη συνέπεια των παραπάνω

---

¹⁸³ Ε. Σάντερς, ό.π., 1998, σ. 179.

¹⁸⁴ Πρβλ., Κ., Σιαμάκη, *Σύντομο Λεξικό της Καινής Διαθήκης*, Δόναξ, Θεσσαλονίκη: 2012, σ. 74-75.

¹⁸⁵ Πρβλ. Σπ. Ράγκος, *Ο Πρώτος Αιώνας του Χριστιανισμού, στο Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά, Οι Πρώτες Ιστορικές Καταβολές της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Τόμος Α, Σ. Γουνελάς (επίμ), Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών 2002, σ. 78 & Κ., Σιαμάκη, ό.π., 2012, σ. 75.

¹⁸⁶ Κ., Σιαμάκη, ό.π., 2012, σ. 75.

¹⁸⁷ Πρβλ. Γ. Πατρώνος, *Μαθητεία και Αποστολικότητα. Το Αποστολικό Κήρυγμα*, Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 1999. σ. 115.

εισφορών. Ορισμένοι από αυτούς είχαν κι άλλα εισοδήματα ή παρείχαν υπηρεσίες στο Ιερό ή οι πιο μορφωμένοι ήταν γραμματείς¹⁸⁸.

Οι φαρισαίοι ήταν μια θρησκευτική παράταξη ζηλωτών, η οποία εμφανίστηκε στο Ισραήλ, γύρω στο 180 π.Χ. Η λέξη φαρισαίος σημαίνει φραγμένος ή αποτοιχισμένος απ' τους άλλους. Όταν πρωτοεμφανίστηκαν ήσαν αγνοί και ειλικρινείς. Όμως στα χρόνια του Ιησού είχαν γίνει πολύ φανατικοί και υποκριτές. Αυτοί για πρώτη φορά στην ιστορία ονομάστηκαν υποκριτές, με την σημερινή σημασία της λέξεως. Ήσαν πονηροί, εκμεταλλεύονταν τους φτωχούς και τις χήρες και τυπολάτρες μέχρι γελοιότητας¹⁸⁹: *νηστεύω δις τοῦ σαββάτου, ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι*¹⁹⁰. Ήσαν μισαλλόδοξοι, με χαρακτηριστικό παραταξιακό φθόνο και είχαν συνείδηση κάστας – οργανώσεως. Ο Ιωάννης ο βαπτιστής τους ονόμαζε οχιές, ο Ιησούς υποκριτές (θεατρίνους). Απ' την παράταξή τους προέρχονταν οι περισσότεροι γραμματείς, δηλαδή οι νομομαθείς σπουδαστές της Βίβλου. Αυτός είναι ο λόγος που στα Ευαγγέλια γραμματείς και φαρισαίοι σχεδόν ταυτίζονται. Ήταν εχθροί με τους Σαδδουκαίους, αλλά τους ένωνε το γεγονός ότι είχαν κοινό εχθρό τον Ιησού. Όμως στις μέρες του Ιησού υπήρχαν καλοί και αγνοί φαρισαίοι, όπως ο Νικόδημος, ο Γαμαλιήλ και ο μετέπειτα απόστολος Παύλος¹⁹¹. Για την παράταξη των Εσσαίων έγινε αναφορά σε προηγούμενη ενότητα. Οι Εσσαίοι ήταν πιο αυστηροί από τους φαρισαίους, σχεδόν από κάθε άποψη.

Οι έμποροι πλούτιζαν από τις εισαγωγές και τις εξαγωγές. Η φορολογία των πλουσίων δεν ήταν μεγαλύτερη απ' αυτή των φτωχών, αφού οι πλούσιοι είχαν τα ηνία της διοίκησης του τόπου. Οι μικροβιοτέχνες και οι καταστηματάρχες απαρτίζουν την μεσαία οικονομική τάξη. Οι κολίγοι ήταν αυτοί που δούλευαν στις ιδιοκτησίες των Σαδδουκαίων χωρίς να κατέχουν κάποια ιδιοκτησία¹⁹².

Οι μισθωτοί εργάτες ήταν περισσότεροι από τους δούλους και οι δυο μαζί αποτελούσαν την τάξη των φτωχών. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού ζούσε από φιλανθρωπίες και βοηθήματα. Οι γραμματείς δεν αμείβονταν, αφού είτε ασκούσαν

---

¹⁸⁸ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 302-303.

¹⁸⁹ Πρβλ. Κ., Σ ι α μ ά κ η, ό.π., 2012, σ. 92.

¹⁹⁰ Λκ. 18,12.

¹⁹¹ Πρβλ. Κ., Σ ι α μ ά κ η, ό.π., 2012, σ. 92-93.

¹⁹² Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 299-300.

κάποιο επάγγελμα, είτε συντηρούνταν από τους μαθητές τους είτε από πλούσιους υποστηρικτές (όπως ο Ιησούς). Όσοι απ' τους μικρομεσαίους εμπόρους και καταστηματάρχες συνδέονταν με το εμπόριο που αφορούσε τους προσκυνητές του Ιερού, οικονομικά ήκμαζαν¹⁹³.

Τέλος οι δούλοι αποτελούσαν τον μισό πληθυσμό της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, ως αποτέλεσμα των συνεχών πολέμων. Στην Παλαιστίνη δεν υπήρχαν πολλοί δούλοι και οι Ιουδαίοι δούλοι ήσαν ελάχιστοι. Κατά το Νόμο, οι Ιουδαίοι διατηρούσαν τον δούλο έξη χρόνια και τον έβδομο χρόνο του έδιναν την ελευθερία του, σύμφωνα με τις ιωβηλαϊκές διατάξεις¹⁹⁴.

2.5 Φορολογία – οικονομικά του ιερατείου

Μέσα στις δύσκολες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που αναφέρθηκαν παραπάνω, όσον αφορά την Παλαιστίνη, το κράτος έπρεπε να εισπράξει φόρους. Η ομαλή είσπραξη των φόρων, ήταν η σπουδαιότερη αρμοδιότητα του επιτρόπου των Ιουδαίων, αφού το οικονομικό στοιχείο ήταν αυτό που ενδιέφερε περισσότερο τους Ρωμαίους. Οι Ιουδαίοι, αντιδρούσαν στην καταβολή αυτών, αφού πέραν των οικονομικών δυσκολιών που αντιμετώπιζαν, πίστευαν ότι με την πληρωμή τους αναγνώριζαν τον Ρωμαίο αυτοκράτορα ως κύριο Θεό.

Για την καλύτερη είσπραξη των φόρων είχε διαιρεθεί η Παλαιστίνη σε δώδεκα τοπαρχίες. Το ρωμαϊκό κράτος υπολόγιζε το ποσό του φόρου και εκμίσθωνε το ποσό αυτό σε μεγάλες εταιρείες τελωνών (societas), οι οποίες ήταν οργανωμένες κατά τον τύπο των σημερινών ανωνύμων εταιρειών. Στη συνέχεια αυτές πωλούσαν τους φόρους σε μικρότερες εταιρείες τελωνών (familias), οι οποίες τελικώς εισέπρατταν τους φόρους από τον λαό. Βεβαίως οι τελώνες, εκτός από την είσπραξη των φόρων οι οποίοι ήταν δυσβάστακτοι, έπρεπε να αποκομίσουν και κέρδος από την εργασία τους αυτή. Γι' αυτό ήταν πρόσωπα μισητά στο λαό, εξαιτίας του ότι εφαρμόζαν βίαιες πρακτικές, προκειμένου να εισπράξουν τους φόρους¹⁹⁵.

Η αγορά των φόρων γινόταν με πλειοδοτική δημοπρασία (publicanus), όπου ο τελώνης αγόραζε απ' το κράτος τους φόρους μιας περιοχής, προπληρώνοντας τους

---

¹⁹³ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 302-303.

¹⁹⁴ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 299-300.

¹⁹⁵ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 72.

στο κράτος. Στη συνέχεια εισέπρατταν από τους πολίτες μεγαλύτερο ποσό φόρου από αυτό που πλήρωναν στο κράτος, ώστε να έχουν κέρδος. Αυτό σημαίνει ότι οι τελώνες ήταν εργολάβοι και όχι υπάλληλοι του κράτους. Αυτοί ήταν οι αρχιτελώνες¹⁹⁶, αρχιεπιχειρηματίες αγοραστές των φόρων (ωνούμενοι τα τέλη), όπως ο Ζακχαίος. Αυτοί μεταπωλούσαν τμηματικά τους φόρους που είχαν προαγοράσει πάλι με πλειοδοτική διαδικασία. Θεωρούνταν οι πιο φαύλοι άνθρωποι, αφού αγόραζαν και προπλήρωναν ακόμα και τις εισπράξεις των πορνείων, τα οποία ήταν κρατικά με κρατικές πόρνες δούλες. Επομένως ήταν και πορνοβοσκοί και σωματέμποροι, προωθώντας την πορνεία και σκλαβώνοντας κορίτσια, με την πιο πρόστυχη σημασία του όρου¹⁹⁷.

Οι συνοριακοί φόροι που εισπράττονταν στα σύνορα Γαλιλαίας και Ιουδαίας από τελώνες, όπως ο Ματθαίος, δεν καταβάλλονταν στο αυτοκρατορικό ταμείο (fiscus), αλλά στο προσωπικό ταμείο του τετράρχου Ηρώδου Αντύπα¹⁹⁸. Η φορολογία ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς δεν διέφερε¹⁹⁹. Όμως η καταβολή των φόρων ήταν σχεδόν αδύνατη για τους περισσότερους οι οποίοι έβγαζαν με δυσκολία το ψωμί τους. Εξαιρέση αποτελούσαν οι τάξεις των Σαδδουκαίων, των εμπόρων και των τραπεζιτών οι οποίοι είχαν οικονομική επιφάνεια²⁰⁰. Τελικά η φορολογία, άγγιζε σχεδόν το 50% των εισοδημάτων, αφού στην Παλαιστίνη καταβάλλονταν τέλη και για το Ναό.

Όσον αφορά τα οικονομικά του ιερατείου, ο φόρος υπέρ του Ναού καταβαλλόταν απ' όλους τους άνδρες άνω των 20 ετών και η συλλογή του γινόταν στο τέλος του εκκλησιαστικού έτους, τον μήνα Αντάρ, πριν το Πάσχα²⁰¹. Το τέλος υπέρ του Ιερού ανερχόταν σε μισό σέκελ ή ένα δίδραχμο. Η καταβολή του ήταν ενδεικτική ότι κάποιος ανήκει στον περιούσιο λαό. *Η οικονομία της ιερής πόλης στηριζόταν στον θρησκευτικό τουρισμό αφού δεν υπήρχαν άλλες πηγές εσόδων από το εμπόριο ή τη βιοτεχνία. Για την αποπεράτωση του Ναού εργάστηκαν περίπου 18.000 ωρομίσθιοι*

---

¹⁹⁶ Λουκ. 19,2.

¹⁹⁷ Πρβλ., Κ., Σ ι α μ ά κ η, ό.π., 2012, σ. 87.

¹⁹⁸ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 72-73.

¹⁹⁹ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 299.

²⁰⁰ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 300.

²⁰¹ Πρβλ. Σ. Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, Δ.Β.Μ. τομ. 21-22, Αθήνα Εκδόσεις Άρτος Ζωής, 2002-2003, σ. 86.

οικοδόμοι. Περίπου 1.000 φτωχοί ιερείς και λευίτες ζούσαν από το ιερό. Αυτό αποτελούσε το μεγαλύτερο θησαυροφυλάκιο του ιουδαϊκού έθνους²⁰².

Το γαζοφυλάκιο είναι το μέρος όπου ήταν τοποθετημένα τα κιβώτια της ελεημοσύνης. Η λέξη γάζα είναι περσική και σημαίνει το χρηματοκιβώτιο, το θησαυροφυλάκιο, την οικονομική διαχείριση²⁰³. Εκεί εναπόθεσε η χήρα του Ευαγγελίου την περιουσία της. Αυτό βρισκόταν στην αυλή των γυναικών και είχαν πρόσβαση σ' αυτό μόνο Ιουδαίοι. Εκεί υπήρχαν άλλα 13 κιβώτια που είχαν το σχήμα σάλπιγγας και δέχονταν εκούσιες εισφορές, οι οποίες χρησιμοποιούνταν για την προσφορά της θυσίας των ολοκαυτωμάτων, μιας θυσίας αφιερωμένης ολοκληρωτικά στο Θεό. Ένας ιερέας παραλάμβανε το ποσό και το γνωστοποιούσε, ώστε ο αρμόδιος παρατηρητής να καταστεί μάρτυρας της καταβολής. Το δίλεπτο της χήρας αντιστοιχούσε στο Εβραϊκό νόμισμα perutha και στον ρωμαϊκό κοδράτη και ήταν όσον αφορά την αξία, το μικρότερο νόμισμα.

Τα δηνάρια που εισπράττονταν στο ναό, ανταλλάσσονταν με φοινικικά νομίσματα, για να μην μολύνεται ο ναός από τα θειικά σύμβολα του Καίσαρα τα οποία θεωρούνταν βδέλυγμα²⁰⁴.

2.6 Τα νομίσματα της εποχής του Ιησού

Για τη διευκόλυνση των συναλλαγών, κατά καιρούς, χρησιμοποιήθηκαν διάφορα μέταλλα. Οι αρχαίοι Σπαρτιάτες χρησιμοποιούσαν το σίδηρο, οι αρχαίοι Ρωμαίοι τον χαλκό και οι πλούσιοι και εμπορικοί λαοί, τον άργυρο και το χρυσό. Σύμφωνα με την μαρτυρία του αρχαίου ιστορικού Τιμαίου, μέχρι την εποχή του Σέρβιου Τύλιου, οι Ρωμαίοι δεν διέθεταν νόμισμα υπό τη μορφή κέρματος και για τις συναλλαγές χρησιμοποιούσαν ασφράγιστες ράβδους χαλκού. Όμως στις συναλλαγές αντιμετώπιζαν προβλήματα ζύγισης αλλά και καθαρότητας του μετάλλου. Τα προβλήματα αυτά αντιμετωπίστηκαν με την σφράγιση των νομισμάτων²⁰⁵.

---

²⁰² Πρβλ. Σ. Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, ό.π., 2002-2003, σ. 94-95.

²⁰³ Κ., Σ ι α μ ά κ η, ό.π., 2012, σ. 22.

²⁰⁴ Βρώμα, σίγαμα, σιχαμερό και βρωμερό πράγμα σαν πορδή (βδέω=πέρδομαι, κλάνω βδέλυγμα=πορδή, κίναιδος), Βλέπε Κ., Σ ι α μ ά κ η, ό.π., 2012, σ. 20.

²⁰⁵ Πρβλ. Α. Smith, *Έρευνα για τη Φύση και τον Πλούτο των Εθνών*, Μετάφραση Χ. Βαλλιάνος, Α έκδοση 1776, Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2010, σ. 53-55.

Στη σφαίρα επιρροής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας οι συναλλαγές διενεργούντο με τη χρήση ρωμαϊκών αλλά και τοπικών νομισμάτων. Το δικαίωμα της κοπής νομισμάτων είχε μόνο ο αυτοκράτορας και η κοπή γινόταν στη Ρώμη, αλλά και σε άλλες μεγάλες πόλεις, όπως η Αντιόχεια και η Αλεξάνδρεια²⁰⁶. Η χρηματική μονάδα του ρωμαϊκού κράτους ήταν το αργυρό αυτοκρατορικό *δηνάριο*, γνωστό ως **κήνσος** (λατ. census)²⁰⁷. Το *δηνάριον* ήταν το «χοντρό» ρωμαϊκό νόμισμα (denarius=δεκάριχο, deni=ανά δέκα), που αντιστοιχούσε σε 2.000 δραχμές του 1988 ή 10€. Στα χρόνια του Ιησού ισοδυναμούσε με ένα κατώτατο ημερομίσθιο²⁰⁸.

Το ασημένιο αυτό νόμισμα κοβόταν στη Λυών και είχε στην εμπρόσθια όψη του τον αυτοκράτορα με χαρακτηριστικά ολύμπιων θεών. Ήταν στολισμένο με δάφνη και στο μπούστο του αυτοκράτορα αναγραφόταν, είτε στα ελληνικά η επιγραφή Τιβέριος Καίσαρ Θεού Σεβαστού Υιός Σεβαστός, είτε στα Λατινικά Ti(berius) Caesar Divi Aug(usti) F(ilius) Augustus Pontif(ex) Maxim(us). Στην πίσω όψη αναγραφόταν το δεύτερο μέρος του αυτοκρατορικού τίτλου, Μέγιστος Αρχιερέας, (Pontifex Maximus). Σε άλλες περιπτώσεις εικονιζόταν η βασιλομήτωρ, Ιουλία Αυγούστα πάνω σε θεικό θρόνο. Στα δεξιά είχε το ολυμπιακό σκήπτρο και στα δεξιά ένα κλαδί ελιάς, σύμβολο της παγκόσμιας ειρήνης και ευημερίας για τους λάτρεις του παγκόσμιου πολιτικού συστήματος της Pax Romana²⁰⁹.

Το νόμισμα αποτέλεσε μέσο επιβολής της εξουσίας, αφού τότε δεν υπήρχε η ποικιλία μέσων που υπάρχει σήμερα. Οι ρωμαίοι χρησιμοποίησαν το **δηνάριο** προκειμένου να προπαγανδίσουν τη θεϊκή δύναμη και το αιώνιο μεγαλείο της Αιώνιας Πόλης. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι αυτοκράτορες παραχωρούσαν το δικαίωμα σε κάποια πόλη, να κόβει δηλαδή το δικό της νόμισμα, κατά κανόνα χάλκινο. Αυτό ήταν δυνατό με την προϋπόθεση να χαράσσεται το αυτοκρατορικό πορτρέτο πάνω σε αυτά. Εκτός από μέσο συναλλαγής το δηνάριο ήταν λατρευτικό σύμβολο. Για το λόγο αυτόν απαγορευόταν να έχει κανείς πάνω του δαχτυλίδια με την εικόνα του Αυγούστου, γιατί η κατοχή τέτοιων αντικειμένων συνιστούσε

²⁰⁶ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 194.

²⁰⁷ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 195.

²⁰⁸ Κ., Σ ι α μ ά κ η, ό.π., 2012, σ. 25.

²⁰⁹ Πρβλ. Σ. Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, ό.π., 2002-2003, σ. 83-85.

θανάσιμο έγκλημα²¹⁰. Ένα χρυσό νόμισμα 25 δηναρίων, αντιστοιχούσε σε αξία με μια σημερινή χρυσή λίρα²¹¹.

Εκτός από το δηνάριο υπήρχαν και άλλα ρωμαϊκά νομίσματα, χάλκινα και μικρότερης αξίας από αυτό. Χάλκινα ήταν το **ασσάριον** (1/10 του δηναρίου²¹²) και ο **κοδράντης** (1/4 του ασσαρίου). Υπήρχε επίσης και το **διπλό ασσάριον** (=2 ασσάρια)²¹³. Ο **ασσάριος** (assarius) ήταν η κύρια νομισματική μονάδα του ρωμαϊκού κράτους (ίσος περίπου με 200 δραχμές του 1988, ήτοι 1€²¹⁴). Το τοπικό ιουδαϊκό νόμισμα ήταν το **λεπτό** (1/8 του ασσαρίου). Το δίλεπτο της χήρας αν το αντιστοιχίσουμε ως προς την αξία με τα ρωμαϊκά ήταν ισοδύναμο με έναν κοδράντη.

Εκτός από τα παραπάνω νομίσματα στην Ιουδαία κυκλοφορούσαν ελληνικο-φοινικικά και αττικά νομίσματα. Η ελληνική **δραχμή** αντιστοιχούσε στα ¾ του δηναρίου ή σε ένα δηνάριο. Ο **στατήρ**²¹⁵ ή **τετράδραχμο** είναι το αρχαίο εβραϊκό **σέκελ**²¹⁶. Η **μνα**²¹⁷ δεν ήταν κάποιο νόμισμα αλλά αντιπροσώπευε κλάσμα του ταλάντου, ήταν ένα μέτρο αξίας²¹⁸. Μία μνα είναι ίση με 100 δραχμές και το **τάλαντο** ίσο με 60 μνες²¹⁹. Η μνα χρησιμοποιείται στην Κ.Δ. από τον ευαγγελιστή Λουκά, ως ελληνική μονάδα χρηματικής αξίας, χωρίς ποτέ όμως να ήταν κομμένο νόμισμα²²⁰. Το **δίδραχμο** ήταν ετήσιος κατά κεφαλήν φόρος υπέρ του ναού των Ιεροσολύμων και

---

²¹⁰ Πρβλ. Σ. Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, ό.π., 2002-2003, σ. 83-85.

²¹¹ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 195.

²¹² Πρβλ. Σ. Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, ό.π., 2002-2003, σ. 86. & Κ., Σιαμάκης, ό.π., 2012, σ. 57.

²¹³ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 195.

²¹⁴ Κ., Σ ι α μ á κ η ς, ό.π., 2012, σ. 18.

²¹⁵ Ελληνικό νόμισμα το πιο «χοντρό» δίδραχμον. Με το απλό στατήρ εννοείται ο αργυρός. Από τον Φίλιππο και τον Μ. Αλέξανδρο υπήρχε και ο χρυσός στατήρ, η περιφημότερη στον κόσμο χρυσή λίρα της εποχής. Στα Ευαγγέλια το στατήρ ή δίδραχμο είναι μετάφραση του εβραϊκού σίκλος. Στα χρόνια του Χριστού εβραϊκός σίκλος, ελληνικός στατήρ ή δίδραχμο και ρωμαϊκό δηνάριο ταυτίζονταν σε αξία, όσο ένα κατώτατο ημερομίσθιο. Βλ. Κ., Σ ι α μ á κ η ς, ό.π., 2012, σ. 81.

²¹⁶ Πρβλ. Γ. Γ α λ ί τ η ς, ό.π., 1991, σ. 195.

²¹⁷ Η μνα δεν ήταν κάποιο νόμισμα αλλά αντιπροσώπευε κλάσμα του ταλάντου, ήταν ένα μέτρο αξίας. Η λέξη μνα είναι αρχαία εβραϊκή και αφορούσε μονάδα μέτρησης βάρους. Βλ. Κ., Σ ι α μ á κ η ς, ό.π., 2012, σ. 53.

²¹⁸ Κ., Σ ι α μ á κ η ς, ό.π., 2012, σ. 53.

²¹⁹ Κ., Σ ι α μ á κ η ς, ό.π., 2012, σ. 26.

²²⁰ Κ., Σ ι α μ á κ η ς, ό.π., 2012, σ. 53.

του ιερατείου και είχε θεσπιστεί από τον Μωυσή (ο Μωυσής το λέει **σίκλον**). Το ελληνικό δίδραχμο είχε αξία περίπου 2.000 δραχμές του 1988, ήτοι περίπου 1€²²¹. Ο **στατήρ** είναι ελληνικό νόμισμα και αντιστοιχεί με 10.000 σημερινές δραχμές ή 100€. Την εποχή του Φιλίππου και του Μ. Αλεξάνδρου υπήρξε ο χρυσός στατήρ, η πιο διάσημη χρυσή λίρα της εποχής. Στα Ευαγγέλια το στατήρ ή δίδραχμον είναι μετάφραση του εβραϊκού σίκλος. Στα χρόνια του Χριστού ο εβραϊκός σίκλος, ο ελληνικός στατήρ ή δίδραχμον και το ρωμαϊκό δηνάριον, ήταν στην αξία περίπου ίσα²²².

Όσον αφορά τη σχέση αξίας νομίσματος και ημερομισθίων, το τάλαντο=26,196 κιλά, αντιστοιχούσε σε 6.000 ημερομίσθια, η μνα=436,6γραμ.=1/60του ταλάντου²²³ αντιστοιχούσε σε 100 ημερομίσθια²²⁴, το δηνάριο σε 1 ημερομίσθιο, η δραχμή=4,366 γραμ. = 1/100 της μνας=1 ημερομίσθιο²²⁵. Το μεροκάματο στα χρόνια της Κ.Δ. ήταν ένα δηνάριο και μια μερίδα ψωμί κόστιζε 1/25 του δηναρίου²²⁶.

---

²²¹ Κ., Σ ι α μ ά κ η ς, ό.π., 2012, σ. 26.

²²² Κ., Σ ι α μ ά κ η ς, ό.π., 2012, σ. 53.

²²³ Το τάλαντο αντιστοιχούσε σε 6.000 ημερομίσθια, η μνα αντιστοιχούσε σε 1/60 του ταλάντου ή 100 ημερομίσθια, η δραχμή ισοδυναμούσε με 1/100 της μνας ή σε 1 ημερομίσθιο επίσης. Βλέπε Σ. Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, ό.π., 2002-2003, σ. 86.

²²⁴ Στην εποχή του Ιησού μία μνα αντιστοιχούσε σε 50 κατώτατα ημερομίσθια ή 100.000 δραχμές του 1988 ήτοι 500€.Βλέπε Κ., Σ ι α μ ά κ η ς, ό.π., 2012, σ. 53-54.

²²⁵ Πρβλ. Σ. Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, ό.π., 2002-2003, σ. 86.

²²⁶ Πρβλ. Σ. Α γ ο υ ρ ί δ η ς, ό.π., 1985, σ. 303.

Κεφάλαιο 3^ο

Το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο

3.1 Ο Ευαγγελιστής Λουκάς

Ο Ευαγγελιστής Λουκάς καταγόταν από της Αντιόχεια της Συρίας, ήταν γιατρός και στενός συνεργάτης του Αποστόλου Παύλου. Είναι ο μόνος από τους Ευαγγελιστές που ήταν εθνικός στην καταγωγή και προσχώρησε στον Χριστιανισμό, αφού προηγουμένως φοίτησε στη Συναγωγή. Στο συμπέρασμα ότι μάλλον προτού μνηθεί στον Χριστιανισμό και αυτός αλλά και ο κράτιστος Θεόφιλος, ο αποδέκτης του δίτομου έργου του, είχαν φοιτήσει στη Συναγωγή, καταλήγουμε λόγω της οικειότητάς του με τη γλώσσα των Ο²²⁷. Ασκούσε το επάγγελμα του γιατρού και ήταν από τους πρώτους κήρυκες του Ευαγγελίου που είχαν επιστημονική κατάρτιση²²⁸, αν εξαιρεθεί ο Παύλος, ίσως και ο Απολλώ²²⁹. Ήταν κάτοχος της ελληνιστικής παιδείας, γνώστης της ιστορικής μεθόδου της εποχής του, ενώ μιλούσε με ευχέρεια την ελληνιστική Κοινή²³⁰ και είχε ελληνική παιδεία²³¹.

Κερδήθηκε για τον Χριστό υπό του Παύλου και μεταστράφηκε στο Χριστιανισμό μάλλον το 48 μ.Χ., όταν ο Παύλος και ο Βαρνάβας εκήρυτταν στην Αντιόχεια. Η αποστολική παράδοση του κηρύγματος του Παύλου τον επηρέασε τόσο, ώστε παρέμεινε μαθητής του σε όλη τη ζωή του²³². Ο Λουκάς έγραψε το δίτομο έργο του, σχεδόν το 1/3 της Κ.Δ. για τον κράτιστο ρωμαίο αξιωματούχο Θεόφιλο. Ο απόστολος

---

²²⁷ Σ. Δ ε σ π ό τ η ς, *Λουκάς*, ΜΟΧΕ, υπό έκδοση.

²²⁸ Πρβλ. Κατά Λουκάν Ευαγγέλιον, διαθέσιμο στο: http://el.orthodoxwiki.org/Κατά_Λουκάν_Ευαγγέλιον προσπελάστηκε την 3-10-2012.

²²⁹ Πρβλ. Π., Τ ρ ε μ π έ λ α, ό.π., 1995, σ. 4.

²³⁰ Πρβλ. Κατά Λουκάν Ευαγγέλιον, διαθέσιμο στο: http://el.orthodoxwiki.org/Κατά_Λουκάν_Ευαγγέλιον προσπελάστηκε την 3-10-2012.

²³¹ Πρβλ. J., E n u o s a, Η φύση του θανάτου του Ιησού στη Σωτηριολογία του Λουκά, (Μεταφρ. Σ. Αγουρίδη), Δ.Β.Μ., Τόμος 12^ο, Εκδόσεις Άρτος Ζωής, Νέα Σειρά, Ιούλιος Δεκέμβριος 1993, Έτος 22, σ. 54.

²³² Πρβλ. J. E n u o s a, ό.π., σ. 55.

Παύλος στην *Προς Φιλήμονα*²³³ ονομάζει τον Λουκά συνεργάτη του και στην *Προς Κολοσσαείς*²³⁴ τον ονομάζει ιατρό και αγαπητό.

Ο Λουκάς είναι ο πρώτος χριστιανός επιστήμονας που γνωρίζουμε στην Κ.Δ. Πρέπει να ήταν κοσμογυρισμένος, αφού είναι γνωστό ότι οι Έλληνες γιατροί ταξίδευαν σε όλο τον κόσμο. Από πληροφορίες μέσα από τα κείμενα του Λουκά, από πληροφορίες για ταξίδια και δρομολόγια πλοίων, φαίνεται ότι ο ίδιος ταξίδευε πολύ και μάλιστα στη θάλασσα²³⁵. Αν μετρήσουμε την Κ.Δ. σε στίχους το μεγαλύτερο μέρος της το έγραψε ο Λουκάς και δεύτερος έρχεται ο Παύλος²³⁶.

Το όνομα Λουκάς θεωρείται ότι προέρχεται από τη σύντμηση του λατινικού ονόματος *Λουκανός ή Λουκάνιος ή Λούκιος* (*Lucanus, Lucanius, Lucius* < *lux* < *φως* πρβλ. *Πλουτ., Ηθικά 675d. 676e*)²³⁷, το οποίο το συναντάμε συχνότατα στις επιγραφές. Σε παλιότερους κώδικες της Βουλγάτας, το τρίτο Ευαγγέλιο τιτλοφορείται ως *secundum Lucanum*. Το όνομα αυτό δεν το συναντάμε, όπως αντιθέτως συμβαίνει με άλλα, στην κλασική γραμματεία. Τα συντετμημένα κύρια ονόματα, που έχουν την κατάληξη *-ας*, είναι συνήθως είτε ονόματα δούλων είτε *απελεύθερων*²³⁸. Συνεπώς μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο Λουκάς, ήταν αρχικά δούλος ιατρός και έγινε *απελεύθερος* του κρατίστου Θεοφίλου στον οποίο αφιέρωσε και τα δύο βιβλία του. Οι πληροφορίες αυτές όμως δεν φαίνονται ιδιαίτερα αξιόπιστες²³⁹. Αντίθετα αξιόπιστες πηγές είναι τα τρία σημεία στις επιστολές του Παύλου όπου μνημονεύεται ο τρίτος ευαγγελιστής²⁴⁰. Τα χωρία αυτά είναι τα εξής: (α) *ἀσπάζεται ὑμᾶς Λουκᾶς ὁ ἰατρὸς ὁ ἀγαπητὸς καὶ Δημᾶς*²⁴¹, (β) *Μᾶρκος, Ἀρίσταρχος, Δημᾶς, Λουκᾶς,*

---

²³³ Φιλημ. 1,24.

²³⁴ Κολ. 4,14.

²³⁵ Πρβλ. Γ., Γρατσέας, *ό.π.*, 1966, σ. 365.

²³⁶ Πρβλ. Σ., Σάκκος, *Λουκάς ο Ιατρός ο Αγαπητός*, Εφημερίς Ορθόδοξος Τύπος, Έτος MB, Αρ. Φ. 1476/18-10-2002.

²³⁷ Σ. Δ ε σ π ό τ η ς, *Λουκάς*, ΜΟΧΕ, υπό έκδοση.

²³⁸ Πρβλ. Π., Τ ρ ε μ π έ λ α, *ό.π.*, 1995, σ. 3.

²³⁹ Πρβλ. Π., Τ ρ ε μ π έ λ α, *ό.π.*, 1995, σ. 3-4.

²⁴⁰ Πρβλ., Γ., Γρατσέας, *ό.π.*, 1966, σ. 364.

²⁴¹ Κολ. 4,14.

οί συνεργοί μου²⁴² και (γ) Λουκάς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ²⁴³. Από τα χωρία αυτά συνάγεται ότι κατά την πρώτη φυλάκιση του Παύλου, όταν γράφτηκαν από τη Ρώμη οι *Προς Κολοσσαείς* και *Προς Φιλήμονα* επιστολές του Παύλου, όσο και κατά τη δεύτερη φυλάκιση του Παύλου, όταν γράφτηκε η *Προς Τιμόθεον Β* και κατέληξε στο μαρτυρικό του θάνατο, ο Λουκάς ήταν μαζί του²⁴⁴. Αν στο έργο του είναι έντονη η επίδραση των Ο', εντούτοις δεν γνωρίζουμε το αν ασπάσθηκε τον ιουδαϊσμό πριν γίνει Χριστιανός.

3.2 Το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο

Ο Ευαγγελιστής Λουκάς μας βεβαιώνει ότι πολλοί επιχείρησαν να συντάξουν κάποια διήγηση για τα γεγονότα σχετικά με τον Ιησού, σύμφωνα με όσα παρέδωσαν οι αυτόπτες μάρτυρες και υπηρέτες του Λόγου και αυτός προσπάθησε να τα καταγράψει από την αρχή με ακρίβεια, παραθέτοντας όσα συνέβησαν με σειρά (*Λουκ. 1,1-4*)²⁴⁵. Έτσι καθίσταται φανερός ο σκοπός της συγγραφής του τρίτου Ευαγγελίου, το οποίο απευθύνεται προς τον Θεόφιλο²⁴⁶. Είναι ο τρίτος κατά σειρά Ευαγγελιστής, ο οποίος χειρίστηκε το θέμα με διαφορετικό τρόπο σε σχέση με τους άλλους δύο Συνοπτικούς. Η προοπτική του Ευαγγελίου του Λουκά εκτός της ιστορικής γνώσης, ήταν η ουσιαστική κατανόηση του μυστηρίου του προσώπου και του έργου του Ιησού Χριστού η οποία σώζει τον άνθρωπο²⁴⁷. Ενώ γνώριζε το παύλειο κήρυγμα, η γλώσσα του, το ύφος του, οι εκφράσεις και το λεξιλόγιο του, δεν μιμούνται τον απόστολο των εθνών. Αν και οι ομοιότητες των εννοιών είναι προφανείς, δεν μπορούμε να συμπεράνουμε άμεση φιλολογική σύνδεση μεταξύ τους²⁴⁸.

Η πληρότητα και η τελειότητα στη διατύπωση και την έκφραση, αλλά και η πιστότητα στην καταγραφή των γεγονότων αναδεικνύουν το Κατά Λουκάν ως ένα κείμενο «αξιώσεων» όχι μόνο για τον Χριστιανισμό αλλά και για την ύστερη

---

²⁴² Φιλήμ. 1,24.

²⁴³ Β. Τιμοθ. 4, 11.

²⁴⁴ Πρβλ. Π., Τ ρ ε μ π έ λ α, ό.π., 1995, σ. 4.

²⁴⁵ Πρβλ. Γ., Π α τ ρ ώ ν ο ς, *Μαθητεία και Αποστολικότητα. Το Αποστολικό Κήρυγμα*, Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 1999. σ. 67.

²⁴⁶ Πρβλ. Γ., Γρατσέας, ό.π., 1966, σ. 372.

²⁴⁷ Πρβλ. Γ. Π α τ ρ ώ ν ο ς, ό.π., 1991. σ. 258.

²⁴⁸ Πρβλ. J. E n u w o s a, ό.π., 1993, σ. 55.

αρχαιότητα. Ο Λουκάς είναι ένας Ευαγγελιστής ο οποίος ως γνώστης της αρχαίας ιστοριογραφίας, εφαρμόζει τις αρχές της, ενώ επίσης σε αρκετά σημεία ανιχνεύεται η ιατρική του ευαισθησία.. Το έργο του (στο οποίο κάποιοι εντάσσουν και την Προς Εβραίους και τις Ποιμαντικές) σφραγίζεται από την χαρισματική του ιδιοφυία, καθώς προχωράει σε μια νέα σύνθεση της ευαγγελικής ιστορίας, επιλέγοντας τις πηγές, κατανέμοντας και οργανώνοντας το υπάρχον σκόρπιο υλικό, επί τη βάσει ενός θεολογικού προγράμματος. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι γνώριζε το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο και άλλα κείμενα, τα οποία όμως δεν τον ικανοποιούσαν εξαιτίας του περιληπτικού και αποσπασματικού χαρακτήρα τους. Έτσι γράφει έχοντας ως σκοπό να εκθέσει τα γεγονότα όπως ακριβώς έγιναν, με την επιθυμία να κατηχήσει προσωπικά το φίλο του «κράτιστον²⁴⁹ Θεόφιλον²⁵⁰», αλλά και την χριστιανική κοινότητα της οποίας προΐσταται, όσον αφορά τη ζωή και τη δράση του Χριστού²⁵¹. Ο αξιωματούχος Θεόφιλος ήταν ο αποδέκτης των έργων του Λουκά. Το στοιχείο είναι σημαντικό για την έρευνα αν αναλογιστούμε ότι ο Λουκάς απευθύνεται σε έναν άνθρωπο πλούσιο και επιφανή.

Πίσω από την ιστορική ακρίβεια του Ευαγγελίου του Λουκά πιθανώς κρύβεται συγκεκριμένος ποιμαντικός ή και θεολογικός σκοπός. Ο Λουκάς δεν ήταν μόνο άριστος ιστορικός, αλλά εξαιρετος ποιμένας και θεολόγος. Η προοπτική του Ευαγγελίου είναι να φτάσει κανείς στην ουσιαστική κατανόηση του προσώπου, του μυστηρίου και του έργου του Χριστού, πέρα απ' την ιστορική γνώση των πραγμάτων. Έτσι η οπτική της ιστορίας είναι θεολογική, μέσω του μυστηρίου της Θείας Οικονομίας και αντίστροφα η θεολογία έχει ιστορική βάση. Με τον τρόπο αυτό είναι αρμονική η σύνδεση αποκάλυψης και ιστορίας και αποτελούν το διπολικό σχήμα της ευαγγελικής εκθέσεως των γεγονότων της ζωής του Χριστού²⁵².

Η έρευνα των τελευταίων δείχνει το σεβασμό του Λουκά στις παραδόσεις αλλά και την συνέπεια του ως ιστορικού και τα έργα του μπορούν να χαρακτηριστούν ως

---

²⁴⁹ Κ., Σ ι α μ ά κ η ς, ό.π., 2012, σ. 48. Η προσφώνηση κράτιστος γινόταν σε αξιωματούχους και σημαίνει εξοχότατος.

²⁵⁰ Ο κράτιστος Θεόφιλος ή είναι «κατηχημένος» χριστιανός και ο συγγραφέας θέλει να θεμελιώσει με περισσότερα στοιχεία την πίστη του ή είναι εθνικός και έλαβε ανακριβείς πληροφορίες για το χριστιανισμό, τις οποίες ο ευαγγελιστής θέλει να ανατρέψει δίδοντας τις σωστές και ακριβείς. Βλ. *Η Καινή Διαθήκη, Οι Φίλοι της Γραφής*, Αθήνα: 2003, σ.131.

²⁵¹ Πρβλ. Γ. Πα τ ρ ώ ν ο ς, ό.π., 1991. σ. 72-73.

²⁵² Πρβλ. Γ. Πα τ ρ ώ ν ο ς, ό.π., 1991. σ. 73.

ιστορικές μονογραφίες . Ένα μέρος του Ευαγγελίου του είναι κοινό με αυτό του Ματθαίου, συγκεκριμένα 240 στίχοι και άλλο κοινό με αυτό του Μάρκου. Από τους 650 στίχους του αρχαιότερου ευαγγελίου ο Λουκάς έχει πάρει τους 350, έχοντας παραλείψει θέματα που σχετίζονται με ζητήματα αυστηρά ιουδαϊκά ή άλλα τα οποία θίγει στις Πράξεις. Το ¼ του Ευαγγελίου του Λουκά δεν συναντάται σε άλλον Ευαγγελιστή²⁵³. Το υλικό, το οποίο συναντάται μόνο στο Λουκά, είναι το εξής:

- 1-2: Προϊστορία.
- 3, 10-4: Κήρυγμα του Ιωάννη προς διάφορες τάξεις.
- 3, 23-38: Γενεαλογικό δέντρο.
- 5, 1-11: Η αλιεία του Πέτρου.
- 7, 11-17: Ο νέος της Ναΐν.
- 7, 36-50: Η μεγάλη αμαρτωλή.
- 8, 1-3: Οι μαθήτριες.
- 9, 51-6: Άρνηση του Ιησού στη Σαμάρεια.
- 10, 18-20: Λόγοι κατά την επιστροφή των 72 μαθητών.
- 10, 25-37: Παραβολή του καλού Σαμαρείτη.
- 10, 38-42: Η Μάρθα και η Μαρία.
- 11, 5-8: Παραβολή του παρακαλούντος φίλου.
- 11, 27-28: Μακαρισμός της μητέρας του Κυρίου.
- 12, 13-21: Παραβολή του άφρονος πλουσίου.
- 12, 35-48: Ετοιμότητα και πιστότητα ενόψει της βασιλείας.
- 12, 49: Λόγιο περί Πυρός.
- 12, 54-56: Σημεία των Καιρών.
- 13, 1-5: Προτροπή για μετάνοια.
- 13, 6-9: Παραβολή της άκαρπης συκής.
- 13, 10-17: Θεραπεία της συγκύπτουσας γυναίκας το Σάββατο.
- 13, 31-33: Οι απειλές του Ηρώδη.
- 14, 1-6: Θεραπεία του υδρωπικού.
- 14, 7-14: Επιλογή των θέσεων και των καλεσμένων σε δείπνο.
- 14, 28-35: Παραβολή για την οικοδομή του πύργου και την προετοιμασία για πόλεμο.
- 15, 8-10: Παραβολή της απολεσθείσης δραχμής.

---

²⁵³ Πρβλ., Σ., Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων. Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους*, Αθήνα: Άθως 2007.

- 15, 11-32: Παραβολή του ασώτου υιού.
 16, 1-13: Παραβολή του άδικου Οικονόμου.
 16, 14-18: Επιτίμηση των Φαρισαίων.
 16, 19-31: Παραβολή του πλουσίου και του Λαζάρου.
 17, 7-10: Διάφοροι λόγοι του Ιησού.
 17, 11-19: Καθαρισμός των δέκα λεπρών.
 18, 1-8: Παραβολή του άδικου κριτή και της χήρας.
 18, 9-14: Παραβολή του τελώνου και του Φαρισαίου.
 19, 2-10: Συνάντηση του Ιησού με τον Ζακχαίο.
 19, 39-44: Προφητεία της καταστροφής της Ιερουσαλήμ.
 22, 35-38: Λόγοι του Ιησού στο Μυστικό Δείπνο.
 23, 6-16: Ο Ιησούς μπροστά στον Ηρώδη.
 23, 27-31: Λόγοι του Ιησού καθ' οδόν προς τον Γολγοθά.
 23, 39-43: Οι ληστές στο Σταυρό.
 24, 13-35: Οι μαθητές καθ' οδόν προς Εμμαούς.
 24, 36-53: Αποκάλυψη στην Ιερουσαλήμ / Ανάληψη²⁵⁴.

Πηγές του Λουκά θεωρούνται η Q και μια άλλη πηγή η L, η οποία δεν αποτελούσε αυτόνομο ευαγγέλιο. Η υποτιθέμενη αυτή Πηγή δεν διαθέτει ενιαίο ύφος και λεξιλόγιο, γι' αυτό πολλές περικοπές αντανακλούν παραδόσεις της πρώτης Εκκλησίας και αντικατοπτρίζουν αρχέγονα ήθη και δοξασίες της Παλαιστίνης. Ο Λουκάς τις ιδιαίτερες πληροφορίες του τις άντλησε από τους κύκλους του Ιακώβου του αδελφοθέου, στην Αντιόχεια και στην Καισάρεια. Ο Λουκάς κατά μια άλλη άποψη στηρίχθηκε σε μια δική του πηγή η οποία σχετιζόταν με κύκλους Ιουδαιοχριστιανών *anawim*. Στη συνέχεια έχοντας στα χέρια του τον Μάρκο προσέθεσε περικοπές απ αυτόν²⁵⁵.

Όσον αφορά το θέμα των φτωχών και καταφρονεμένων, το ευαγγέλιο του Λουκά κινείται πάνω στην ίδια κοινωνική γραμμή της παλαιοδιαθηκικής διδασκαλίας, τονίζοντας ιδιαίτερα τη δράση της Εκκλησίας μέσα στην ιστορία. Αποτελεί την εκπλήρωση και ολοκλήρωση της προφητικής φωνής. Ο Λουκάς συνδέει άμεσα τον Μεσσία με τους ταπεινούς και καταφρονεμένους, σε μια εποχή όπου η προσδοκία του

²⁵⁴ Σ., Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων. Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους*, ό.π., 2007.

²⁵⁵ Σ., Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων. Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους*, ό.π., 2007.

ερχομού του Μεσσία, είναι μεγάλη. Ο ευαγγελισμός των φτωχών με τον ερχομό του Μεσσία, είναι μια πραγματικότητα αναμφισβήτητη. Ο φτωχός και ταπεινός λαός, ο ξεκομμένος από κάθε φροντίδα και αποκλεισμένος κοινωνικά, αποτελεί το αντικείμενο φροντίδας και θεραπείας του Ιησού, προκαλώντας την αντίδραση των φαρισαίων που τον κατηγορούν ότι τρώει και πίνει με τους αματωλούς. Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται με έμφαση στο κατά Λουκάν²⁵⁶.

Το Άγιο Πνεύμα κατέχει ξεχωριστή θέση στον Λουκά, σε σχέση με τους άλλους δύο συνοπτικούς, Ματθαίο και Μάρκο, στους οποίους είναι περιορισμένη. Ο Λουκάς διασώζει μια εξελικτική μορφή της πνευματολογίας, η οποία ξεκινάει απ' τον Πρόδρομο και κορυφώνεται στην Πεντηκοστή (στις Πράξεις)²⁵⁷. Ο νόμος και οι προφήτες παιδαγόγησαν τους ανθρώπους μέχρι τον Ιωάννη τον Βαπτιστή και στη συνέχεια παραχώρησαν τη θέση τους στην εποχή της χάριτος, όπου κηρύσσεται το άγγελμα της Βασιλείας του Θεού: *ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου· ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίζεται, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται* (Λκ. 16,16). Στο χωρίο αυτό στηρίζεται η τριπλή διαίρεση της ιστορίας, στην εποχή του Ισραήλ (παρελθόν), στην εποχή του Ιησού (παρόν, κέντρο της ιστορίας) και στην εποχή της Εκκλησίας. Το Πνεύμα στο Κατά Λουκάν – Πράξεις πληρεί και τις τρεις αυτές εποχές²⁵⁸.

Στο ευαγγέλιο του Λουκά τέλος, τονίζεται η δράση της Εκκλησίας μέσα στην ιστορία. Τα γεγονότα νοηματοδοτούνται μέσα από το πρίσμα της Ανάστασης του Χριστού. Ενώ δεν απουσιάζει η αναμονή των εσχάτων, αφήνεται περισσότερος χώρος στη δράση του Αγίου Πνεύματος κατά το παρόν. Διασώζει αρκετούς ύμνους και προσευχές ενώ κυριαρχείται από ατμόσφαιρα χαράς. Μέσα από τη φροντίδα του Ιησού για τους φτωχούς τους περιφρονημένους τις γυναίκες και τα παιδιά, τονίζεται το ενδιαφέρον του χριστιανισμού για τα κοινωνικά προβλήματα και την αντιμετώπισή τους²⁵⁹.

---

²⁵⁶ Πρβλ. Χ., Οικονόμου, ό.π., 2003, σ. 155-158.

²⁵⁷ Πρβλ. Χ., Οικονόμου, ό.π., 2001, σ. 23.

²⁵⁸ Πρβλ. Χ., Οικονόμου, ό.π., 2001, σ. 27-28.

²⁵⁹ *Η Καινή Διαθήκη*, Οι Φίλοι της Γραφής, Αθήνα: 2003, σ.131-132.

Κεφάλαιο 4^ο

Ο πλούτος και η ιδιοκτησία στο Κατά Λουκάν

4.1 Από το κήρυγμα του Ιωάννου του Βαπτιστού (3, 1-20)

Οι πρώτες αναφορές στο Κατά Λουκάν, όσον αφορά τη διαχείριση του πλούτου και την στάση απέναντι σ' αυτόν, γίνονται στο προδρομικό κήρυγμα. Πλήθος λαού συρρέει στην έρημο, αναζητώντας οδούς σωτηρίας. Και ρωτούσαν τον Ιωάννη οι όχλοι: *τί οὖν ποιήσομεν;* Ο Βαπτιστής, παρότι ήταν υιός ιερέως ζούσε στην έρημο, επέκεινα των πόλεων, εκεί όπου βίωνε ο Ισραήλ την άμεση εξάρτηση από την πρόνοια του Θεού²⁶⁰, γι' αυτό απαντούσε αφοπλιστικά στα ερωτήματά τους: *ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι, καὶ ὁ ἔχων βρώματα ὁμοίως ποιείτω. ἦλθον δὲ καὶ τελῶναι βαπτισθῆναι, καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· διδάσκαλε, τί ποιήσομεν; ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· μηδὲν πλέον παρὰ τὸ διατεταγμένον ὑμῖν πράσσετε* (3,11-13). Αυτός που έχει δύο χιτώνες να δώσει τον έναν και αυτός που έχει τρόφιμα να κάνει το ίδιο. Στους τελώνες απαντά να μην εισπράττουν τίποτα παραπάνω εκτός από τα νόμιμα.

Δεν είναι γνωστό αν ο Ιωάννης έτυχε κάποιας ιδιαίτερης μόρφωσης, όπως επίσης δεν είναι γνωστό αν και για ποιο χρονικό διάστημα μετείχε στις δραστηριότητες της θρησκευτικής κοινότητας των Εσσαίων του Κουμράν. Αυτό που είναι γνωστό είναι ότι από τα παιδικά του χρόνια βγήκε στην έρημο, όπου με άσκηση και σκληρή πνευματική ζωή συγκλόνισε με το κήρυγμα του για μετάνοια²⁶¹. Ο Βαπτιστής ο οποίος τρεφόταν με μέλι άγριο και ακρίδες και ήταν ενδεδυμένος απλά²⁶² σε κάθε επαγγελματική κατηγορία, έδινε τη συμβουλή που άρμοζε σ' αυτήν. Ο λαός, οι

---

²⁶⁰ M. W o l t e r, *Das Lukas evangelium*, Tübingen: Mohr 2008 (όπου και περαιτέρω βιβλιογραφία).

²⁶¹ Πρβλ. Γ. Π α τ ρ ῶ ν ο ς, *Η Ιστορική Πορεία Του Ιησού Από Τη Φάτνη Ως Τον Κενό Τάφο*, Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 1991. σ. 218.

²⁶² Πρβλ., Ιωάννης ο Βαπτιστής, διαθέσιμο στο: http://el.wikipedia.org/wiki/Ιωάννης_ο_Βαπτιστής προσπελάστηκε την 3-07-2013.

τελώνες και οι στρατιώτες συναισθάνονταν τις ενοχές τους. Ο Ναός με τις θυσίες δεν τους προσέφερε αληθινή εξιλέωση και ζητούσαν στην έρημο σωτηρία από το άγος των αμαρτιών²⁶³. Η αγάπη προς τους άλλους σύμφωνα με την εισήγηση του Ιωάννου του Βαπτιστή, εκφράζεται έμπρακτα μέσω της διανομής ενδυμάτων και τροφής. Η εσωτερική μετάνοια φανερώνεται μέσω της έμπρακτης άσκησης της αγάπης μέσω αγαθοεργιών. Προτρέπει δηλαδή ο Ιωάννης αυτούς που έχουν έστω κι ένα παραπάνω ρούχο να δίνουν σ' αυτούς που δεν έχουν, για να τους ανακουφίζουν. Το Ευαγγέλιο ζητεί έλεος και όχι θυσία²⁶⁴.

Ο Λουκάς όπως και ο Ματθαίος²⁶⁵ κατονομάζουν κοινωνικές τάξεις και θρησκευτικές ομάδες από τις οποίες προέρχονταν οι άνθρωποι που πήγαιναν στον Ιωάννη αναζητώντας σωτηρία, όπως Φαρισαίοι, Σαδδουκαίοι αξιωματούχοι στρατιωτικοί, πλούσιοι τελώνες²⁶⁶. Οι τελώνες ήταν άλλη μια κατηγορία ανθρώπων που επίσης αναζητούσε σωτηρία στην έρημο. Οι τελώνες έδειχναν ιδιαίτερο σεβασμό στο πρόσωπο του Ιωάννου. Ο Ιωάννης τους προτρέπει να συλλέγουν φόρους, αλλά ποτέ μεγαλύτερο ποσό απ' αυτό που έχουν διαταχθεί από τους προϊσταμένους τους. Αναγνωρίζει δηλαδή το δίκαιο του κράτους, χωρίς να μέμφεται την είσπραξη των φόρων. Δεν παροτρύνει τους τελώνες να παρατήσουν το επάγγελμά τους θεωρώντας το νόμιμο και αναγκαίο, με την προϋπόθεση ότι ασκείται με εντιμότητα και δικαιοσύνη²⁶⁷.

Όσον αφορά τους στρατιώτες, για τους οποίους το κείμενο δεν διευκρινίζει αν ήταν Ρωμαίοι ή Ιουδαίοι²⁶⁸, *ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν καὶ στρατευόμενοι λέγοντες· καὶ ἡμεῖς τί ποιήσομεν; καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· ὁ Ιωάννης μηδένα συκοφαντήσητε μηδὲ διασείσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν* (Λκ. 3,14).

---

²⁶³ M. Wolter, ό.π., ad loc.

²⁶⁴ Πρβλ. Π. Τρεμπέλα, *Υπόμνημα Εἰς Τὸ Κατὰ Λουκάν Ευαγγέλιον*, Αθήνα: Εκδόσεις Ο ΣΩΤΗΡ, 1995, σ. 133.

²⁶⁵ Μτ. 3,5-7.

²⁶⁶ Πρβλ. Γ. Πατρώος, *Η Ιστορική Πορεία Του Ιησού Από Τη Φάτνη Ως Τον Κενό Τάφο*, ό.π., 1991. σ. 223.

²⁶⁷ Πρβλ. Π. Τρεμπέλα, ό.π., 1995. σ. 133-134.

²⁶⁸ M. Wolter, ό.π., ad loc.

Με άλλα λόγια τους προτρέπει να μην εκβιάζουν, να μην συκοφαντούν²⁶⁹ και να αρκούνται στο μισθό τους. Το οψώνιον είναι το αγορασθέν προσφάγι από τον στρατιώτη, ο μισθός ή το σιτηρέσιό του²⁷⁰. Το οψώνιον (όψον + ώνιον) του στρατιώτη τότε δινόταν σε χρήμα²⁷¹.

4.2 Οι πειρασμοί και οι βιοτικές ανάγκες (4, 1-13)

Οι δύο από τους τρεις πειρασμούς του Ιησού στην έρημο, εμπεριέχουν στοιχεία σχετικά με την ικανοποίηση των βιοτικών αναγκών από τον υποψήφιο Μεσσία, ο οποίος σε κάθε εποχή προκαλείται από τις μάζες να προσφέρει «άρτον και θέαμα», έτσι ώστε να τις αποκοιμίσει²⁷². Ο πρώτος είναι εκείνος της πείνας και της δίψας, που συνιστούν την αιτία των προβλημάτων του βίου. Οι πειρασμοί αναφέρονται και στους άλλους δύο συνοπτικούς²⁷³.

Αφού βαπτίστηκε ο Ιησούς, οδηγούμενος από το Άγιο Πνεύμα στην έρημο²⁷⁴ όπου νήστευε για σαράντα μέρες κι εκεί δέχτηκε πειρασμό από το Διάβολο²⁷⁵: *Ἰησοῦς δὲ πλήρης Πνεύματος Ἁγίου ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἦγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις· καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν ὕστερον ἐπεινάσε(4,1)*. Στον πρώτο πειρασμό του Ιησού

---

²⁶⁹ Συκοφαντώ (Λκ.3,14 19,18) (*συκοφαντώ τινός τι*) σαν τελώνης φορολογώ κάποιον παίρνοντας του περισσότερα από τα προβλεπόμενα «γδέρνω» και «στραγγίζω» κάποιον οικονομικώς. Βλέπε Κ., Σ ι α μ ά κ η, ό.π. σ. 83.

²⁷⁰ Πρβλ. Π. Τ ρ ε μ έ λ α ς, ό.π., 1995. σ. 134-135.

²⁷¹ Στην αρχαιότητα ο στρατός δεν διέθετε καζάνι και στρατιωτικές στολές, αλλά έδινε στους στρατιώτες ένα ποσό για να φάνε και να ντυθούνε. Το ποσό αυτό ονομάζεται οψώνιον. Τη λέξη αυτή τη συναντούμε και στους παπύρους της εποχής (Παπ. Οξυρρύγχου 522,9). Βλέπε Κ., Σ ι α μ ά κ η, ό.π., σ. 60.

²⁷² M. W o l t e r, ό.π., ad loc.

²⁷³ Μτ. 4,1-11· Μκ. 1,12-13.

²⁷⁴ Η έρημος αλλά και η ευρύτερη ερημική περιοχή της Ιουδαίας, είναι ένα απόκοσμο μέρος. Έχει λόφους, βράχια και είναι τελείως άνωδρη. Βρίσκεται μεταξύ των Ιουδαϊκών Λοφών και της κοιλάδας του Ιορδάνη και εκτείνεται 75 μίλια από βορά προς νότο και 10 μίλια από ανατολή προς δύση. Βλέπε Ε. Σ ά ν τ ε ς, *Το ιστορικό Πρόσωπο Του Ιησού*, Μετ. Γ. Βλάχος, Αθήνα: Εκδόσεις Φιλίστωρ, 1998, σ. 197.

²⁷⁵ Πρβλ. Ε. Σ ά ν τ ε ς, *Το ιστορικό Πρόσωπο Του Ιησού*, Μετ. Γ. Βλάχος, Αθήνα: Εκδόσεις Φιλίστωρ, 1998, σ. 195.

ο διάβολος προκαλεί αυτόν που διακηρύχθηκε Μεσσίας κατά τη βάπτισή του, να μετατρέψει τις πέτρες σε ψωμί. (4,1-4). Η ευτυχία της ζωής δεν συνίσταται σε τροφές και απολαύσεις, αλλά να διαμορφώνει τη ζωή του μέσω της υπακοής στο θέλημα του Θεού²⁷⁶. Η ζωή δεν είναι μόνο καθημερινές και βιολογικές ανάγκες και ο άνθρωπος δεν καταξιώνεται στην ευκαιριακή ευδαιμονία και τη συσσώρευση αγαθών. Η υπόσταση του ανθρώπου δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στο υλικό και σωματικό στοιχείο (το βίο), αλλά το νόημα της ζωής του επεκτείνεται προς τα πνευματικά και αιώνια.

Ο Ιησούς απαντά στο Διάβολο: *οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ* (Λκ. 4,4) και με την απάντηση αυτή προσδιορίζει την ενότητα αυτών των δύο πραγματικοτήτων της υλικής και της πνευματικής²⁷⁷. Με τη δύναμη του Θεού μπόρεσαν ο Μωσής και ο Ηλίας, να ζήσουν χωρίς τροφή σαράντα μέρες, ο λαός στην Έξοδο τρεφόταν από το μάννα. Με την άρνησή του ο Ιησούς δείχνει εμπιστοσύνη στον Πατέρα για την ικανοποίηση των βιοτικών αναγκών του πάνω στη Γη, αναθέτοντας κάθε βιοτική μέριμνα σε Αυτόν²⁷⁸. Ο Ιησούς με την αιτιολογημένη απάντηση που δίνει δεν υποτιμά την ανάγκη του άρτου, αλλά την θέτει στη σωστή της βάση²⁷⁹. Ο Διάβολος απολυτοποιεί το υλικό στοιχείο και ο Ιησούς με τη στάση του, χωρίς να παραθεωρεί τις οικονομικές ανάγκες της ζωής, δίνει προτεραιότητα στα πνευματικά. Έτσι ο άνθρωπος μπροστά στη ζωή δεν βρίσκεται σε κάποιο τραγικό δίλημμα επιλογής ανάμεσα στο υλικό και το πνευματικό στοιχείο, αλλά καλείται να πραγματώσει και να συνθέσει και τα δύο, αρμονικά και διαλεκτικά²⁸⁰.

Ο απόηχος της ιστορίας αυτής της μετατροπής δηλαδή της πέτρας σε ψωμί υπάρχει και σε άλλα γεγονότα των Ευαγγελίων, όπως για παράδειγμα στον πολλαπλασιασμό των άρτων και των ψαριών (8,10-17). Εκεί προηγείται όμως η τροφοδοσία με το λόγο του Θεού και η ευχή- ευχαριστία. Ωστόσο η άρνηση αυτή δεν

---

²⁷⁶ Πρβλ. Π. Τρεμπέλας, ό.π., 1995. σ. 148-149.

²⁷⁷ Πρβλ. Γ. Πατρώνας, ό.π., 1991. σ. 262-263.

²⁷⁸ Πρβλ. Π. Τρεμπέλας, ό.π., 1995. σ. 149-150.

²⁷⁹ Κ., Μπελέζος, *Το περί τροφής αίτημα της Κυριακής Προσευχής*, (Εξηγητική Ερμηνευτική Μελέτη), Αθήνα: Γρηγόρης, 2012, σ. 36.

²⁸⁰ Πρβλ. Γ. Πατρώνας, ό.π., 1991. σ. 263.

σηματοδοτεί την αρχή μιας σειράς παρόμοιων αρνήσεων. Σε διάφορα σημεία των Ευαγγελίων ο Ιησούς δεν χρησιμοποιεί τα θαύματά του για να αποδείξει την ταυτότητά του. Φαίνεται πως η στάση του αυτή, να μην υποκύψει στην πείνα αλλά και στο δαιμονικό πειρασμό, οφειλόταν στην ηθική αντοχή του, αφού επρόκειτο να ξεκινήσει μια ζωή αυταπάρνησης, χωρίς να ασχολείται με τις προσωπικές του ανάγκες, δίνοντας γι' αυτό το σκοπό την ίδια τη ζωή του²⁸¹.

4.3 Οι μακαρισμοί των πτωχών και ο ταλανισμός των πλουσίων (6, 20-38)

Η διδασκαλία της Κ.Δ. ενδιαφέρεται να στρέψει τον προσανατολισμό του ανθρώπου από τα επίγεια στα ουράνια, από τα υλικά αγαθά στα πνευματικά²⁸². Ο Ιησούς διδάσκει την αξία της πτωχείας, η οποία προκαλεί την αγάπη του Θεού για τους ταπεινούς και τεθλιμμένους²⁸³. Το άγγελμα του Ευαγγελισμού των πτωχών λαμβάνει χώρα στο κήρυγμα της Ναζαρέτ: *εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με* (4,18) και στην απάντηση του Ιησού στους μαθητές του Ιωάννη: *πτωχοὶ εὐαγγελίζονται* (7,22). Με την αναγγελία του Ευαγγελισμού των πτωχών ο Ιησούς δεν ανακοινώνει την έναρξη ενός ιωβηλαίου έτους, αλλά θέλει να δώσει μέσα από τον Τρίτοησαΐα, σωτηριολογικές προεκτάσεις. Στον Λουκά εκπληρώνονται οι γραφές όταν αρχίζει η δημόσια δράση του Ιησού²⁸⁴. Οι μακαρισμοί των πτωχών και οι ταλανισμοί των πλούσιων αναφέρονται και στο *Κατά Ματθαίον*²⁸⁵ εκτός από το *Κατά Λουκάν*.

Ο Λουκάς σώζει μόνο τέσσερις από τους εννέα μακαρισμούς που περιέχει η διήγηση του Ματθαίου. Ο Λουκάς μέσα από τους μακαρισμούς και τους ταλανισμούς θέλει να δείξει ότι τα έσχατα έχουν αρχίσει²⁸⁶. *Καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἔλεγε· μακάριοι οἱ πτωχοί, ὅτι*

²⁸¹ Πρβλ. Ε. Σάντερς, ό.π., 1998, σ. 202.

²⁸² Χ., Οικονόμου, Καινή Διαθήκη και Πολιτισμός, Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 2003, σ. 147.

²⁸³ Πρβλ. Χ., Οικονόμου, ό.π., 2003, σ. 156.

²⁸⁴ Πρβλ. Μ., Γκουτζιούδης, ό.π., 2006, σ. 331.

²⁸⁵ Μτ. 5,1-12.

²⁸⁶ Πρβλ. Μ., Γκουτζιούδης, ό.π., 2006, σ. 331.

ὕμετέρα ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν, ὅτι χορτασθήσεσθε. μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε (6,20-21). Μακάριοι εἶναι ὅσοι δεν ἔχουν δώσει τὴν καρδιά τους στα πλούτη, ἀλλὰ στηρίζουν τις ἐλπίδες τους στον Θεό. Μακάριοι ὅσοι πεινοῦν και στεροῦνται, γιατί αυτοί θα χορτάσουν στη βασιλεία των ουρανῶν. Από τὴν ἐναρξη τῆς δημόσιας δράσης του Ἰησοῦ εκφράζεται τὸ ἐντονο ενδιαφέρον για τους φτωχοῦς, ὡστε πολλοί τον ονόμασαν «Μεσσία των φτωχῶν». Αυτοί οἱ ἄνθρωποι προβάλλονται ἀπὸ τον Ἰησοῦ ὡς πραγματικά μέλη τῆς Βασιλείας του Θεοῦ. Αυτούς που λόγω τῆς φυσικῆς ἢ τῆς κοινωνικῆς τους κατάστασης βρίσκονται στο περιθώριο τῆς ἰουδαϊκῆς κοινωνίας²⁸⁷. Μετά τὴν αἰχμαλωσία στον Ἰσραὴλ φτώχεια και ευσέβεια εἶναι ἀλληλένδετες, ἀπὸ τὴ στιγμή που οἱ φτωχοὶ δεν ἔχουν ἄλλη ἐλπίδα εκτός του Θεοῦ²⁸⁸.

Ἀρκετά χωρία στην Π.Δ. ἀναφέρονται στην πτωχεία και στην ευεργεσία που ἔχουν να λάβουν ὅσοι στεροῦνται τα ἀναγκαῖα στην ἐπίγεια ζωή και υπομένοντας και ἐλπίζοντας στον Κύριο του σύμπαντος και τῆς ἱστορίας: *ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνυψῶν πένητα τοῦ καθίσει αὐτὸν μετὰ ἀρχόντων, μετὰ ἀρχόντων λαοῦ αὐτοῦ²⁸⁹. Ο Κύριος θα σηκώσει τον πτωχό, τον δυστυχή και πεινασμένο, θα τον ἀνυψώσει και θα τον βάλει να καθίσει με τους ἀρχοντες. Ἀντίθετα, ὅσον ἀφορὰ τους πλούσιους που χρησιμοποιοῦν ἀποκλειστικά τον πλούτο για τὴ δική τους καλοπέραση, ο Ἰησοῦς τους λέει να μην περιμένουν ἀνταμοιβή ἀλλὰ τὴν αἰώνια πείνα, πλὴν οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν, οὐαὶ ὑμῖν οἱ ἐμπεπλησμένοι, ὅτι πεινάσετε. οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε (6,24-25). Οἱ πλούσιοι εἶναι χορτασμένοι ἀπὸ τον εαυτό τους, χωρὶς Θεό στην παρούσα ζωή και ὅταν θα ἔρθει ἡ ὥρα να ἀποχωριστοῦν ἀπὸ τα ὑπάρχοντά τους, θα πάρουν μαζί τους τις ορέξεις τους για τις οποίες δεν θα βρουν ἰκανοποίηση μετὰ θάνατον²⁹⁰.*

Ἀπὸ τα παραπάνω εἶναι φανερό ὅτι ο Ἰησοῦς δεν εἶχε καλή ἰδέα για τους ἀβροδίατους και καλοντυμένους ἀνθρώπους του πλούτου. Τους θεωρούσε ξένους με

---

²⁸⁷ Δ., Π α σ σ ἄ κ ο ς, *Το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο και ἡ κοινωνική διδασκαλία των πρωτοχριστιανικῶν κοινοτήτων*, ΔΒΜ, τόμος 28, Ἀθήνα: Ἄρτος Ζωῆς, 2009. σ.83.

²⁸⁸ Πρβλ. Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο ὕ δ η ς, ὁ.π., 2006, σ. 335.

²⁸⁹ Ψαλ. 112,7-8.

²⁹⁰ Πρβλ. Π. Τ ρ ε μ π ἔ λ α, ὁ.π., 1995. σ. 206.

το δικό του πνεύμα απλότητας, αγάπης και ελπίδας στον Θεό. Στα τρία χρόνια της δημόσιας δράσης του ο Ιησούς συναναστράφηκε φυσικά πλούσιους, όχι για να μείνουν πλούσιοι, αλλά να πάνουν να είναι²⁹¹. Στη νέα κοινωνία όταν αποκατασταθεί η αρχέγονη ζωή, θα αποκατασταθούν οι φτωχοί. Ο Λουκάς ταλανίζει τους πλουσίους ως υπεύθυνους για τη διασαλευθείσα τάξη²⁹². Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Ιησούς τέκνο ενός άσημου χωριού της Ναζαρέτ, ο οποίος εργάστηκε χειρωνακτικά ως τέκτων μέχρι την ηλικία των τριάντα ετών²⁹³, δεν κήρυξε στις πόλεις της Γαλιλαίας αλλά μόνον στην επαρχία. Μεγάλες πόλεις της Γαλιλαίας, όπως η Σεφωρίτιδα, οι οποίες βρίσκονταν πολύ κοντά στη γενέτειρα του Ιησού, δεν αναφέρονται στα Ευαγγέλια. Αν και ο Ιησούς πιθανόν να τις είχε επισκεφθεί, τουλάχιστο περιστασιακά, είχε περιορίσει το έργο του στις κωμοπόλεις και τα χωριά της Γαλιλαίας, ειδικά σε αυτά που βρίσκονταν στις όχθες της θάλασσας. Αν και απογοητεύτηκε από την υποδοχή που του επιφύλαξαν τα χωριά και εκστόμισε εναντίον τους το «οὐαί», δεν φαίνεται να κάνει το ίδιο με τις μεγάλες κασμοπολίτικες πόλεις της Γαλιλαίας όπως η Σεφωρίτιδα, η Τιβεριάδα και η Σκυθόπολη²⁹⁴. Ο Ησαΐας εκσφενδονίζει τα φοβερά «οὐαί» εναντίον αυτών που αρπάζουν περιουσίες φτωχών, τους πλεονέκτες μεγαλοκτηματίες, αυτών που διαστρέφουν τη δικαιοσύνη σε βάρος των φτωχών και τους στερούν ακόμα και από τις στοιχειώδεις τους ανάγκες²⁹⁵.

Προτρέπει τους μαθητές, από τους οποίους απαίτησε απόλυτη παραίτηση από το επάγγελμα²⁹⁶, αν κάποιος τους πάρει το πανωφόρι, να μην τον εμποδίσουν να τους πάρει και το υποκάμισο: *καὶ ἀπὸ τοῦ αἵροντός σου τὸ ἱμάτιον καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσης* (6,29). Όποιος σου ζητάει δίνε του χωρίς δισταγμό, και από αυτόν μην τα απαιτήσεις: *παντὶ δὲ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, καὶ ἀπὸ τοῦ αἵροντος τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει* (6,30). Δεν έχει νόημα ο δανεισμός, με την προϋπόθεση της ανταπόδοσης,

---

²⁹¹ Πρβλ. Γ., Ρ ο δ ί τ η ς, *Χριστιανισμός και πλούτος*, Χριστιανική Δημοκρατία, Αθήνα: 1970, σ. 35-36.

²⁹² Πρβλ. Χ., Ο ι κ ο ν ό μ ο υ, ό.π., 2003, σ. 161.

²⁹³ Μ. W o l t e r, ό.π., ad loc.

²⁹⁴ Πρβλ. Ε. Σ ά ν τ ε ρ ς, ό.π., 1998, σ. 187.

²⁹⁵ Ησ. 10,1-2.

²⁹⁶ Πρβλ. Ε. Σ ά ν τ ε ρ ς, ό.π., 1998, σ. 189.

αφού και οι αμαρτωλοί δανείζουν με σκοπό να τα πάρουν πίσω: *καὶ ἔὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα* (6,34). Δώστε με προθυμία σε ὅσους ἔχουν ἀνάγκη και θα λάβετε ανταπόδοση ἀπὸ τὸν Θεό: *ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες, καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς, καὶ ἔσεσθε υἱοὶ ὑψίστου, δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· μέτρον καλόν* (6,35).

Ὁ Λουκάς μιλάει γιὰ δανεισμό χωρὶς ἐλπίδα ἐξόφλησης. Τα χωρία αὐτά τοῦ Λουκά ἔχουν μεγάλη θεματικὴ ἐξάρτηση με χωρία τῆς Π.Δ.²⁹⁷, ὅπου πέρα ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἐρμηνεία ἀναφέρονται κυριολεκτικὰ σε οικονομικοκοινωνικὲς καταστάσεις. Ἡ εὐλογία πρὸς τὸ πρόσωπο ποῦ παραγράφει τὸ χρέος εἶναι μεγάλη, πράγμα κοινὸ με τὴν Π.Δ. Οἱ φτωχοὶ πρέπει νὰ βοηθηθοῦν ὅταν βρίσκονται σε οικονομικὴ δυσχέρεια, με παροχὴ δανείων, τα οποία θα μπορούσαν νὰ διαγραφοῦν ἀπὸ τὸ σαββατικὸ καὶ τὸ ἰωβηλαῖο ἔτος. *Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἀπ' τὴ μια καὶ ἡ οικονομικὴ ἀντιστροφή τῆς ἐλευσης τοῦ ἰωβηλαίου δημιουργοῦν τὴ βάση γιὰ τὸν ἐλεύθερο δανεισμό στους πτωχοὺς. Ἡ ἀντίθεση φτωχῶν πλούσιων καὶ ἡ ὑπόσχεση ἀντιστροφῆς τῶν ἀξιών εἶναι κυρίαρχα θέματα στο τρίτο Εὐαγγέλιο*²⁹⁸. Ὁ Λουκάς ἀντιπαραβάλλει τοὺς πεινασμένους φτωχοὺς καὶ τοὺς χορτασμένους πλούσιους, τονίζοντας ἓνα μοτίβο οικονομικὸ καὶ θέτοντας κάτω ἀπὸ τὴ διήγηση μιὰ βάση οικονομικὴ. Επιπλέον δίνει μιὰ ἰωβηλαϊακὴ διάσταση στὴ διήγηση, ἀφοῦ οἱ κοινωνικοοικονομικοὶ θεσμοὶ δὲν μποροῦν νὰ ἀγνοηθοῦν²⁹⁹.

4.4 Ὁ χορτασμός τῶν πέντε χιλιάδων (9,10-17)

Τὸ θαῦμα τοῦ χορτασμοῦ τῶν πέντε χιλιάδων ἀναφέρουν ὅλοι οἱ συνοπτικοὶ Εὐαγγελιστῆς³⁰⁰, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης³⁰¹. Οἱ Μάρκος καὶ Ματθαῖος τὸ ἀναφέρουν

---

²⁹⁷ Λευ. 25,36-37 & Δτ. 15,7-10.

²⁹⁸ Πρβλ., Μόσχος, Γκορτζιούδης, *Ἡ περὶ ἀφέσεως καὶ ἰωβηλαίου διδασκαλία τῆς Κ.Δ. ὡς βιβλικὸ θεμέλιο γιὰ μιὰ θεολογία τῶν θρησκειῶν*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 84, (2013). σ. 113-114.

²⁹⁹ Πρβλ. Μ., Γκορτζιούδης, ὁ.π., 2006, σ. 334.

³⁰⁰ Μκ. 6,30-44. & Μτ. 14,13-21.

³⁰¹ Ιω. 6,1-15.

άλλη μια φορά ο καθένας ως τον χορτασμό των τετρακισχιλίων³⁰². Ο Λουκάς αναφέρει μόνο μια διήγηση συγκριτικά με τους άλλους συνοπτικούς, παραλείποντας αυτή του χορτασμού των τετρακισχιλίων. Συνολικά το θαύμα στην Κ.Δ. περιγράφεται έξι φορές.

Η έννοια της στενότητας αγαθών και υπηρεσιών σε σχέση με τις ανάγκες, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, συνδέεται με το κύριο οικονομικό πρόβλημα και αποτελεί το λόγο ύπαρξης της οικονομικής επιστήμης. Η στενότητα αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι πρέπει τα αγαθά να παραχθούν. Στην περίπτωση του «χορτασμού των πέντε χιλιάδων», ανατρέπεται ολικά η οικονομική θεωρία, όσον αφορά το βασικό οικονομικό πρόβλημα: *είπε δὲ πρὸς αὐτούς· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. οἱ δὲ εἶπον· οὐκ εἰσὶν ἡμῖν πλεῖον ἢ πέντε ἄρτοι καὶ ἰχθύες*³⁰³ δύο, εἰ μήτι πορευθέντες ἡμεῖς ἀγοράσωμεν εἰς πάντα τὸν λαὸν τοῦτον βρώματα (9,13). Οι μαθητές διακατέχονται από την ορθολογιστική λογική του οικονομικού επιστήμονα. Δηλώνουν πως δεν επαρκούν πέντε ψωμιά και δύο ψάρια για να τραφεί το πλήθος και η μόνη λύση για να τραφεί το πλήθος είναι να αγοράσουν τρόφιμα.

Ο Ιησούς προσθέτει εδώ μια πολύ ενδιαφέρουσα πλευρά της παρουσίας και της παντοδυναμίας του Θεού, η οποία καταστρέφει την κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο μέσα από το μηχανισμό της αγοράς, της ιδιοκτησίας και του χρήματος. Τα αναγκαία για να ζήσει κανείς θα δοθούν απ' το Θεό, προπαντός σε εκείνους που ζητούν τη βασιλεία του Θεού και τη δικαιοσύνη Του. Ο Ιησούς ενδυναμώνει και ενισχύει τον καθένα να μοιραστεί με τον διπλανό του. Το να μοιράζεσαι οδηγεί σε μια πλούσια ζωή, σύμφωνα με τις Πράξεις. Η πρώτη χριστιανική κοινότητα βιώνει αυτή την εναλλακτική πρόταση ζωής, να μοιράζεσαι δηλαδή τα πάντα³⁰⁴, *τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία, καὶ οὐδὲ εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινὰ καὶ μεγάλη δυνάμει ἀπεδίδουν τὸ μαρτύριον οἱ ἀπόστολοι τῆς ἀναστάσεως τοῦ*

---

³⁰² Μκ. 8,1-10. & Μτ. 15,32-39.

³⁰³ Στον ελληνορωμαϊκό κόσμο, το περιεχόμενο του γεύματος σε μια τράπεζα περιλάμβανε ψωμί λαχανικά και ψάρι, αφού το ψάρι είχε οικονομική τιμή. Ο ιχθύς στην ιουδαϊκή και χριστιανική τέχνη καθώς επίσης και στην Κ.Δ. ερμηνεύθηκε σαν σύμβολο εσχατολογικής τροφής. Βλ. Τ ε ρ λ ι μ π ά κ ο υ, Ζ ω ή, *Οι Ευαγγελικές διηγήσεις του πολλαπλασιασμού των ἄρτων*, Διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσ/νίκη: 2006.

³⁰⁴ Πρβλ. U l r i c h D u c h r o w, *Θεολογία και Παγκόσμια Οικονομία, ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, τόμος 83, (2012), σ. 48-49.

Κυρίου Ἰησοῦ χάρις τε μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς, οὐδὲ γὰρ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς· ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· διεδίδοτο δὲ ἑκάστῳ καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν³⁰⁵.

Ἡ κοινότητα πρόθυμα καὶ αὐτόβουλα μοιράζεται τὰ ἰδιοκτησιακά τῆς στοιχείαι καὶ τὰ μέλη πουλοῦν τὴν περιουσία τους καὶ καταθέτουν τὰ χρήματα ἀπὸ τὴν πώληση στα πόδια τῶν ἀποστόλων. Ἡ συσσώρευση γῆς καὶ καὶ σπιτιῶν εἶχε καταπολεμηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Μιχαῖα καὶ Ησαία, γιὰ ἀποτελοῦσε αἰτία φτώχειας γιὰ τὸν ἀγροτικό πληθυσμό³⁰⁶. Στὸ Δευτερονόμιο ἀναφέρεται: ὅτι οὐκ ἔσται ἐν σοὶ ἐνδεής, ὅτι εὐλογῶν εὐλογήσει σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐν τῇ γῆ, ἢ Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι ἐν κλήρῳ κατακληρονομήσαι αὐτήν³⁰⁷. Δηλαδή δεν πρέπει νὰ ὑπάρχει μεταξύ σας πτωχὸς χρεοφειλέτης καὶ ὅταν χαρίζεις τὸ χρέος αὐτοῦ που χρωστά θὰ σε εὐλογήσει ὁ Κύριος στὴ χώρα που σου ἔδωσε ὡς κληρονομία.

Στὴν πρώτη χριστιανικὴ κοινότητα ὁμολογοῦσαν τὴν πίστη τους στὴν ἀνάσταση τοῦ Κυρίου καὶ ταυτόχρονα προσέφεραν τὴν ατομικὴ τους ἰδιοκτησία γιὰ νὰ μοιραστεῖ στους ἀδελφούς. Τὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὸ εὐλογημένο μοῖρασμα τῆς ἀνέχειας, ἡ ὁποία ἀντικατοπτρίζεται στα δύο ψάρια καὶ τους πέντε ἄρτους, εἶναι νὰ χορτάσουν ἅπαντες, καὶ νὰ ὑπάρξουν περισσεύματα: καὶ ἔφαγον καὶ ἐχορτάσθησαν πάντες, καὶ ἦρθη τὸ περισσεῦσαν αὐτοῖς κλασμάτων κόφινοι δώδεκα (9,17). Προφανῶς στὸ θαῦμα αὐτὸ ἀντικατοπτρίζονται οἱ ἀγάπες που συνδυάζονταν με τὴν Ευχαριστία. Μέχρι σήμερα στα μοναστήρια τὸ γεῦμα ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς Θείας Λειτουργίας, ἐνῶ ἐνίστε ἡ τράπεζα συνορεύει με τὸ ἀγ. Βῆμα³⁰⁸.

Ἡ κοινὴ τράπεζα ἀπέτελεσε φιλολογικὸ ὑλικὸ που ἐξυπηρετοῦσε τὰ θεολογικὰ ἐνδιαφέροντα τῶν συγγραφέων τῶν Ευαγγελίων. Τὰ κοινὰ γεύματα τὰ ἔκαναν πράξι οἱ πρώτες χριστιανικὲς κοινότητες. Ἡ ἰδιαιτερότητα τοῦ Ἰησοῦ νὰ συντρώγει με ἀμαρτωλοὺς ἐγίνε σύμβολο γιὰ τὴν πρώτη χριστιανικὴ κοινότητα. Τὸ θαῦμα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἄρτων εἶναι μὴ κατηγορία γεύματος τοῦ Ἰησοῦ, δομημένη στὴ

³⁰⁵ Πράξ, 4,32-35.

³⁰⁶ Πρβλ. Ulrich Duchrow, ὁ.π., (2012), σ. 49.

³⁰⁷ Δευτ. 15,4.

³⁰⁸ M. Wolter, ὁ.π., ad loc.

φιλολογία της ελληνορωμαϊκής τράπεζας, όπως και τα γεύματα με τους φαρισαίους, τους τελώνες και τους μαθητές. Κατά την πρόιμη ανάπτυξη του χριστιανισμού στο Μεσογειακό πολιτισμό της ελληνορωμαϊκής περιόδου, στη διάρκεια των γευμάτων λαμβάνουν χώρα φιλοσοφικές συζητήσεις, πράγμα που πιθανόν επηρέασε τη θέση αρκετών δραστηριοτήτων του Ιησού στο πλαίσιο ενός γεύματος. Οι αρχαίοι Έλληνες έκαναν διάκριση ανάμεσα σε ένα γεύμα που θα ικανοποιεί την πείνα και σε ένα γεύμα με την παρουσία φίλων, όπου θα εξυπηρετείται η κοινωνικότητα. Η κοινή τράπεζα έδινε μια ευκαιρία για κοινωνική διείσδυση ³⁰⁹.

4.5 Ακτημοσύνη και βιοτικές ανάγκες (9, 57-62 & 10, 1-12)

Ο Ιησούς διατυπώνει τις προϋποθέσεις της μαθητείας των δώδεκα μαθητών, δίνοντάς τους εξουσία πάνω στα δαιμόνια και τις αρρώστιες: *καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς κηρῦσσειν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἰᾶσθαι τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· μηδὲν αἴρετε εἰς τὴν ὁδόν, μήτε ράβδους μήτε πήραν μήτε ἄρτον μήτε ἀργύριον μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχειν* (9,2-3). Η πενία πρέπει να χαρακτηρίζει τη δραστηριότητα των μαθητών³¹⁰. Ο δρόμος της μαθητείας προϋποθέτει ολοκληρωτική αφοσίωση στο κήρυγμα της βασιλείας, χωρίς μέριμνες για φαγητό, χρήματα και ρούχα. Όσον αφορά τον ιματισμό, ο Ιησούς τους προτρέπει να μην διατηρούν δεύτερη φορεσιά. Ο Ιησούς αποστέλλει τους μαθητές να κηρύξουν τη βασιλεία του Θεού χωρίς να χουν μαζί τους, ούτε τα απαραίτητα μέσα για την οδοιπορία, όπως ένα ραβδί και ένας οδοιπορικός σάκος. Με τον τρόπο αυτό ο Ιησούς διακρίνει τους μαθητές του από τους περιοδεύοντες κυνικούς και στωικούς φιλοσόφους και διδάσκει την πραγματική ελευθερία που δίνει η ανακάλυψη του είναι, όταν σπάσει κανείς τα δεσμά του έχειν³¹¹. Η αναφορά στην αποστολή των δώδεκα μαθητών υπάρχει τόσο στο *Κατὰ Μάρκον*³¹², όσο και στο *Κατὰ Ματθαίον*³¹³.

---

³⁰⁹ Πρβλ., Τ ε ρ λ ι μ π ά κ ο υ, Ζ ω ή, *Οι Ευαγγελικές διηγήσεις του πολλαπλασιασμού των ἄρτων*, Διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσ/νίκη: 2006, σ. 187-192.

³¹⁰ Prof. Robert F. O. Toole. S.J., Η εξουσία στην Εκκλησία, σύμφωνα με το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο και τις Πράξεις των Αποστόλων. ΔΒΜ, τόμος 20, Αθήνα: Άρτος Ζωής, 2001.

³¹¹ Πρβλ., Σ. Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, Δ.Β.Μ., ό.π., 2002-2003, σ. 105.

³¹² Μκ. 6,7-13.

³¹³ Μτ. 10, 5-15.

Η ακτημοσύνη του Ιησού βεβαιώνεται από τον ίδιο: *καὶ εἶπεν αὐτῶ ὁ Ἰησοῦς· αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει* (Λκ. 9,58) και τίθεται ως προϋπόθεση μαθητείας. Η αναφορά στην ακτημοσύνη γίνεται και από τον Ματθαίο³¹⁴. Ο Ιησούς δεν μένει μόνο στο να φέρει στο προσκήνιο της ιστορίας τους φτωχοὺς, ταπεινοὺς και καταφρονημένους ανθρώπους, αλλά, ταυτίζει τον εαυτό του με αυτούς, αποδοκιμάζοντας ὅσους αδιαφοροῦν γι' αυτούς και παραβλέπουν την ανάγκη τους, σαν τον λευίτη της παραβολῆς του Καλοῦ Σαμαρείτη (10,30-37)³¹⁵. Τα Ευαγγέλια απεικονίζουν τον Ιησού και τους μαθητές του ως ένα περιπλανώμενο κίνημα. Πιθανόν κάποιοι να είχαν και οικογένειες και δεν υπάρχουν αναφορές για το τι εργασία ἔκαναν, ὅσο καιρό βρίσκονταν με τον Ιησού. Η παραίτηση από την βιοτική μέριμνα ἦταν προϋπόθεση για την εξαγγελία της βασιλείας του Θεοῦ.

Μπορεῖ τα πετεινά του ουρανοῦ να τρώνε ελεύθερα³¹⁶, ὄχι ὅμως και οἱ ἄνθρωποι, αφού ἔπρεπε να ἔχουν κάποια οικονομική στήριξη³¹⁷. Ο Παῦλος για παράδειγμα ἔκανε χειρωνακτική εργασία και μαζί με τον Βαρνάβα δεν δέχονταν χρήματα από την πρώτη Εκκλησία για το ιεραποστολικό ἔργο. Αυτό δεν ἴσχυε για τους ἄλλους αποστόλους οἱ οποίοι ταξίδευαν με ἐξόδα των εκκλησιῶν³¹⁸. Ο Παῦλος ζούσε σύμφωνα με τη ρήση του Ιησού: *ἐν αὐτῇ δὲ τῇ οἰκίᾳ μένετε ἐσθιοντες καὶ πίνοντες τὰ παρ' αὐτῶν· ἄξιός γάρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστὶ μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν* (10,7)³¹⁹.

Μετά τη θανάτωση του Ιησού, οἱ μαθητές μη ἔχοντας πόρους επέστρεψαν στο ψάρεμα. Βέβαια το καινούριο κίνημα προσέγκυσε οπαδοὺς που είχαν περιουσίες ὅπως ο Βαρνάβας³²⁰. Οἱ μαθητές περίμεναν ὅτι θα υποστηρίζονταν από ἄλλους ὅσο χρόνο θα διαρκούσε η αποστολή τους. Τα Ευαγγέλια απεικονίζουν τον Ιησού και

³¹⁴ Μτ. 8,19-22.

³¹⁵ Δ., Π α σ σ ἄ κ ο ς, *Το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο και η κοινωνική διδασκαλία των πρωτοχριστιανικών κοινοτήτων*, ΔΒΜ, τόμος 28, Αθήνα: Ἄρτος Ζωῆς, 2009. σ.83.

³¹⁶ Μτ. 6,26.

³¹⁷ Πρβλ. Ε. Σ ἄ ν τ ε ρ ς, ὁ.π., 1998, σ. 188-189.

³¹⁸ Κορ. Α' 9,3-7.

³¹⁹ Πρβλ. Ε. Σ ἄ ν τ ε ρ ς, ὁ.π., 1998, σ. 189-190.

³²⁰ Πραξ. 4,36 και ἐξῆς.

μερικές φορές τους μαθητές να γευματίζουν στο σπίτι κάποιου. Στο Λουκά για παράδειγμα αναφέρεται το δείπνο με το Λευϊ (5,27-32), το γεύμα στο σπίτι του Σίμωνα του φαρισαίου (7,36-50), πάλι σε άλλο σημείο τρώει στο σπίτι άλλου φαρισαίου (11,37-52). Ακόμα το δείπνο με έναν φαρισαίο άρχοντα κάποιο Σάββατο (14,1-26), μένει και δειπνεί στο σπίτι του αρχιτελώνη Ζακχαίου (19,1-10) και το Τελευταίο Δείπνο (22,7-23)³²¹. Το κίνημα του Ιησού υποστηριζόταν και από γυναίκες³²², οι οποίες παίζουν σημαντικό ρόλο σε όλα τα Ευαγγέλια και πολλές από αυτές υποστήριζαν οικονομικά τον Ιησού και τους μαθητές του³²³.

Επιπλέον ο Λουκάς (8,2-3) υπογραμμίζει ότι ορισμένες φορές ολόκληρο το ιεραποστολικό έργο του Ιησού το συντηρούσαν πολλές από τις γυναίκες αυτές, οι οποίες διέθεταν για το σκοπό αυτό μεγάλα οικονομικά μέσα. Μεταξύ αυτών των γυναικών μπορούμε να μνημονεύσουμε τη Μαρία τη Μαγδαλινή. Σύμφωνα με τον Λουκά το κύριο οικονομικό βάρος των δραστηριοτήτων του Κυρίου και των μαθητών του το είχαν αναλάβει πολλές ανώνυμες και αφανείς γυναίκες της εποχής, οι οποίες είχαν εξίσου σημαντική συμμετοχή στη διάδοση της νέας πίστης³²⁴.

Αν και για τον Ιησού δεν υπάρχει υπεροχή του άνδρα απέναντι στη γυναίκα, μοιάζει λογική η απόφασή του να μην καλέσει γυναίκες να τον ακολουθήσουν, αφού αυτό θα ταν αντίθετο με τις κοινωνικές, ιστορικές συνθήκες του καιρού του, όπου η γυναίκα δεν είχε κανένα δημόσιο ρόλο³²⁵. *Εισάγοντας ο Λουκάς στο κείμενό του τις γυναίκες-μαθήτριες από την αρχή της διακονίας του Ιησού στη Γαλιλαία ενισχύει την θέση τους μέσα στη συνηθισμένη δραστηριότητα του πορεύομενου κήρυκα και προπαρασκευάζει τον απόλυτα μοναδικό ρόλο τους στο Πάθος*³²⁶.

---

³²¹ Δ., Π α σ σ ά κ ο ς, *Τα Πρωτοχριστιανικά Δείπνα και η Αυτοσυνειδησία της Κοινότητας του Λουκά*, ΔΒΜ, τόμος 19, Αθήνα: Άρτος Ζωής, 2000.

³²² Ο συγγραφέας του *Κατά Λουκάν* αρεσκόταν να επισημαίνει την παρουσία των γυναικών που αρχικά στήριζαν τον Ιησού και αργότερα τους αποστόλους του. Ο Λουκάς ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για την ευσέβια των γυναικών και τον εν γένει ρόλο τους στη θρησκεία, συγχρόνως ήθελε να δείξει ότι ο χριστιανισμός είχε απήχηση στις ανώτερες τάξεις. Βλέπε Ε. Σ ά ν τ ε ς, ό.π., 1998, σ. 191.

³²³ Πρβλ. Ε. Σ ά ν τ ε ς, ό.π., 1998, σ. 251.

³²⁴ Πρβλ. Γ. Π α τ ρ ώ ν ο ς, *Η Ιστορική Πορεία Του Ιησού Από Τη Φάτνη Ως Τον Κενό Τάφο*, Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 1991. σ. 293-294.

³²⁵ P r o f. J e a n M a r I e V a n C a n g h, *Η γυναίκα στο Ευαγγέλιο του Λουκά*, ΔΒΜ, τόμος 16, Αθήνα: Άρτος Ζωής, 1997, σ. 32-33.

³²⁶ P r o f. J e a n M a r I e V a n C a n g h, ό.π., ΔΒΜ, τόμος 16, 1997, σ. 47.

4.6 Η πλεονεξία του άφρονος πλουσίου (12, 13-21)

Την παραβολή «του άφρονος πλουσίου» όπως και αυτή του «πλούσιου και του πτωχού Λαζάρου» μόνος ο Λουκάς διασώζει, ο κοινωνικότερος από τους Ευαγγελιστές³²⁷. Στην περίοδο των ελληνορωμαϊκών χρόνων η πλεονεξία³²⁸ θεωρούνταν επικίνδυνη διότι διατάρασσε την κοινωνική αρμονία. Ο Λουκάς τονίζει τις συνέπειες της πλεονεξίας για τον ίδιο τον εαυτό³²⁹. Ο Ιησούς στην ερώτηση κάποιου από το ακροατήριό του όσον αφορά την μοιρασιά της περιουσίας απαντά *ὄρᾱτε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ πάσης πλεονεξίας· ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ* (12,15). Τα περισσεύματα της ζωής αυτής δεν αποτελούν περιουσία γι' αυτόν που περισσεύουν.

Στην παραβολή ο Ιησούς μιλά για κάποιον πλούσιο γαιοκτήμονα (και όχι καλλιεργητή). Ο γαιοκτήμονας ήταν ήδη πλούσιος και δεν έγινε μετά την καρποφορία. Επίσης δεν αναφέρεται πουθενά ότι απέκτησε τα πλούτη με αδικία (Α' Ενώχ 97,8-10)³³⁰. Οι αποθήκες είναι μικρές και δεν χωρούν τη σοδειά του και *διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων· τί ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μου* (12,17). Έτσι αποφασίζει να κατεδαφίσει τις αποθήκες και να οικοδομήσει καινούργιες μεγαλύτερες, ώστε να χωρούν τη σοδειά του ολόκληρη: *καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας καὶ μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γενήματά μου καὶ τὰ ἀγαθὰ μου* (12,18).

Είναι ο τύπος του αχόρταγου πλεονέκτη, που αντί να ευχαριστεί τον Θεό για τα αγαθά που του προσφέρει και να μιμείται τη μητέρα γη που τα προσφέρει στα τέκνα της, αγωνιά για την εξασφάλιση και μόνον αυτών, πλάθοντας με τη φαντασία του ανεξάντλητους υλικούς παραδείσους, αποκλειστικά για τον εαυτό του, τη στιγμή που παραμονεύει ο θάνατος³³¹. *Καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· ψυχῆ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου*. Έρχεται όμως η

³²⁷ Πρβλ. Γ., Ροδίτης, ό.π., 1970, σ. 34.

³²⁸ Πλεονεκτώ: λεηλατώ, «γδέρνω» και «στραγγίζω» οικονομικώς. Πλεονεξία: απληστία. Βλ. Κ., Σιαμάκης, ό.π., 2012, σ. 66.

³²⁹ M. Wolter, ό.π., ad loc.

³³⁰ M. Wolter, ό.π., ad loc.

³³¹ Πρβλ. Γ., Ροδίτης, ό.π., 1970, σ. 34.

μεγάλη ανατροπή με την παρέμβαση του Δωροδότη: *εἶπε δὲ αὐτῶ ὁ Θεός· ἄφρον, ταύτη τῆ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἠτοίμασας τίνι ἔσται;* (12,19-20). Αυτός που θησαυρίζει για τον εαυτό του δεν πλουτίζει για το Θεό: *οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῶ, καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν* (12,21). Το παράδοξο είναι ότι ετοιμάζει αποθήκες όχι μόνο για το σίτο που συλλέγει, αλλά για όλα τα αγαθά του και μάλιστα με την προοπτική πολλῶν ετών. Απευθύνεται στην ψυχή του χωρίς να μνημονεύει «τα της ψυχῆς αγαθά» (Διογένης Λαέρτιος 3,81)³³².

Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν καὶ δότε ἐλεημοσύνην. ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὅπου κλέπτῃς οὐκ ἐγγίζει οὐδὲ σῆς διαφθείρει (12,33). Επιπλέον ὅπου γὰρ ἐστὶν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδιά ὑμῶν (12,34). Ο Ιησοῦς προτρέπει το ακροατήριό του να δώσουν την περιουσία τους ελεημοσύνη, ὥστε να επενδύσουν στη βασιλεία των ουρανῶν. Με τον τρόπο αυτό χτίζονται θησαυροφυλάκια στον ουρανό, των οποίων η αξία δεν χάνεται και δεν μπορεί να τα βλάψει ούτε κλέφτης, ούτε σκῶρος. Παρατηρεῖται στην παραβολή, μια έντονη αντιστροφή αξιών. Ο πλούσιος γίνεται πτωχός και βασανίζεται και ο πτωχός γίνεται πλούσιος και ευφραίνεται. Ο Λάζαρος που ταλαιπωρήθηκε στη μια ζωὴ τυχαίνει ευνοϊκότερης μεταχείρισης στον ἄλλο κόσμος, ενώ η ευδαιμονία του πλουσίου ανατρέπεται³³³.

Η αγάπη και η προσφορά προς τον πλησίον δεν είναι ἓνα ηθικιστικὸ καθήκον, αλλά ἓνας δρόμος που βγάζει τον ἄνθρωπο ἀπὸ τον κλειστὸ του εαυτό, ὥστε να προσεγγίσει τον Θεὸ δια του συνανθρώπου. Φιλαργυρία, σύμφωνα με τον ἅγιο Μάξιμο τον Ομολογητὴ (Migne PG 90:104D), είναι ὅταν ο ἄνθρωπος παίρνει ἀπ' τον ἄλλον με χαρὰ και δίνει με λύπη. Ο πλεονέκτης σύμφωνα με τον Μέγα Βασίλειο είναι ἓνα πηγᾶδι ἀπύθμενο που καταπίνει του αδυνάτους (Migne PG 29:152D). Ο Ισαάκ ο Σύρος λέει ὅτι είναι καλύτερα κάποιος να κάθεται μαζί με γύπες παρά με πλεονέκτη και ἀπληστο (Migne PG 44:1173B). Ο ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης σημειώνει ὅτι το ψωμί του πλεονέκτη δεν προέρχεται ἀπὸ τον Θεὸ (Migne PG 32:1164D)³³⁴.

---

³³² M. Wolter, ὁ.π., ad loc.

³³³ Πρβλ. Ε. Σάντερς, ὁ.π., 1998, σ. 323.

³³⁴ Πρβλ. Β., Ζορμπά, *Η Οικονομική Κρίση ὡς Αντίδοτο της Πνευματικῆς Κρίσης*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 83, (2012) σ. 92-93.

4.7 Η παραβολή του άδικου διαχειριστή (16,1-13)

Οι φαρισαίοι, εκτός από αλαζόνες ήταν και φιλάργυροι και κρατούσαν τον πλούτο εγωιστικά μόνο για τον εαυτό τους. Ο Ιησούς χτυπά την εγωπαθή φιλοχρηματία των φαρισαίων, με την παραβολή του άδικου διαχειριστή³³⁵. Η παραβολή αυτή διασώζεται μόνο στο Ευαγγέλιο του Λουκά και προέρχεται από την ιδιαίτερη πηγή του (L). Πρόκειται για άλλη μια οικονομικής φύσεως παραβολή, η οποία αποτελεί από πλευράς ερμηνείας την πλέον δύσκολη παραβολή της Κ.Δ.³³⁶. Ο οικονόμος της παραβολής είναι ο διαχειριστής³³⁷. Είναι αυτός που διαχειρίζεται τα οικονομικά του σπιτιού. Στον αρχαίο κόσμο, η έννοια της οικονομίας περιοριζόταν στο στενό πλαίσιο του οίκου ή της πόλεως.

Ο άδικος διαχειριστής κατηγορήθηκε ότι διασκορπίζει την περιουσία του πλούσιου κυρίου του: *Ἐλεγε δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν οἰκονόμον, καὶ οὗτος διεβλήθη αὐτῷ ὡς διασκορπίζων τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ* (16,1). Ο διαχειριστής έχει θέση νομίμου αντιπροσώπου ο οποίος μπορούσε να παραγράψει χρέη³³⁸. Οι πλούσιοι γαιοκτήμονες μίσθωναν κάποιους διαχειριστές οι οποίοι είχαν την εξουσία να νοικιάζουν σε τρίτους την περιουσία, να παρέχουν δάνεια και να συγκεντρώνουν τα χρέη για λογαριασμό του εργοδότη τους. Συνήθως διαχειριστής ήταν ένας δούλος. Οι πιο εύφορες περιοχές της Παλαιστίνης ανήκαν σε πλούσιους γαιοκτήμονες, οι οποίοι προτιμούσαν να ζουν σε άλλα μέρη ή ήσαν Ρωμαίοι αξιωματούχοι. Οι οικονόμοι διαχειρίζονταν τα κτήματα στα οποία δούλευαν μισθωτοί αγρότες. Προφανώς ο άδικος διαχειριστής επιδίωκε να αποκομίσει προσωπικό όφελος από την εργασία του, πράγμα παράνομο³³⁹.

---

³³⁵ Πρβλ. Π. Τρεμπέλα, ό.π., 1995. σ. 465.

³³⁶ Μ., Γκουτζιούδης, ό.π., 2006, σ. 321.

³³⁷ Πρβλ. Π. Τρεμπέλα, ό.π., 1995. σ. 465.

³³⁸ Στην εποχή του Ιησού ο οικονόμος είχε το νόμιμο δικαίωμα να διαχειρίζεται την περιουσία του κυρίου του με στόχο όχι το μάξιμουμ του κέρδους αλλά τη λογική του προσαύξηση. Μπορούσε να χαρίσει τόκους και κυρίως αυτούς που αντιστοιχούσαν στο δικό του κέρδος. Κι αυτό ακριβώς κάνει. Ο τόκος για τα σιτηρά μαζί με την ασφάλεια ανέρχονταν στα 25 % στο λάδι που το ρίσκο ήταν υψηλότερο ήταν υψηλότεροι και οι τόκοι. Βλέπε Σ., Δεσπότης, *Η οικονομία στα χρόνια του Ιησού Χριστού*, διαθέσιμο στο: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/document.php?course=SOCTHEOL103> Προσπελάστηκε την 29-9-2013.

³³⁹ Μ., Γκουτζιούδης, ό.π., 2006, σ. 323.

Ο διαχειριστής φοβούμενος τη βουλή του κυρίου του, ο οποίος τον καλεί να δώσει λόγο για τη σπατάλη, έρχεται σε επαφή με τους χρεοφειλέτες του κυρίου του και διαγράφει μέρος από το χρέος τους. Η σκοπιμότητά των ενεργειών του, εντοπίζεται στη μέριμνα που έχει για το τι θα γίνει στο μέλλον, όταν ο κύριος του θα τον απολύσει. Έτσι προσπαθεί να φτιάξει γέφυρες επικοινωνίας με τους ανθρώπους που είχε συναλλαγή, ώστε να τον εμπιστευθούν, όταν θα φύγει από τη δούλεψη του κυρίου του. Έτσι προσκαλεί τους χρεοφειλέτες του κυρίου του και διακανονίζει μαζί τους το υπόλοιπο του χρέους, πάντα προς όφελός αυτών: *καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα ἕκαστον τῶν χρεωφειλετῶν τοῦ κυρίου ἔλεγε τῷ πρώτῳ· πόσον ὀφείλεις σὺ τῷ κυρίῳ μου; ὁ δὲ εἶπεν· ἑκατὸν βάτους ἐλαίου. καὶ εἶπεν αὐτῷ· δέξαι σου τὸ γράμμα καὶ καθίσας ταχέως γράψον πεντήκοντα (16,5-6).*

Με τις ενέργειές του ο διαχειριστής επαινείται από τον κύριό του: *καὶ ἐπήνεσεν ὁ κύριος τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδικίας, ὅτι φρονίμως ἐποίησεν· ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου φρονιμότεροι ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτός εἰς τὴν γενεὰν τὴν ἑαυτῶν εἰσι (Λκ. 16,8).* Ο άδικος διαχειριστής ανήκει στους υιούς του παρόντος αιώνα, δηλαδή στους αμαρτωλούς, οι οποίοι αποδεικνύονται προνοητικότεροι από όσους έχουν φωτισθεί από την αλήθεια του Θεού. Στην παραβολή αυτή δεν επαινείται η πονηρία του απατεώνα διαχειριστή, αλλά η εξυπνάδα, η ταχύτητα των ενεργειών του και η δραστηριοποίηση του για να εξασφαλίσει τη ζωή του, όταν θα εγκαταλείψει τη θέση του³⁴⁰. Χαρίζει χρέη ο έξυπνος οικονόμος όχι με την προσδοκία της ανταποδόσεως από τους χρεοφειλέτες, αλλά με την προσδοκία να κάνουν το ίδιο και αυτοί σε άλλους που έχουν ανάγκη.

Ο οικονόμος δεν χαρίζει το μισό χρέος από αυτά που οφείλονταν στον κύριό του, ούτε τους τόκους, αλλά μόνο το δικό του κέρδος, την παράνομη προμήθεια. Στην ανατολική Μεσόγειο στα γραμμάτια αναγραφόταν μόνο η οφειλή, χωρίς τόκους και όταν έφθανε η ώρα της αποπληρωμής ο δανειστής προσέθετε τους τόκους³⁴¹. Το *Λευιτικό* απαγορεύει τη λήψη τόκου από τους φτωχούς: *Ἐὰν δὲ πένηται ὁ ἀδελφός σου ὁ μετὰ σοῦ καὶ ἀδυνατήσῃ ταῖς χερσὶ παρὰ σοί, ἀντιλήψῃ αὐτοῦ ὡς προσηλύτου καὶ παροίκου καὶ ζήσεται ὁ ἀδελφός σου μετὰ σοῦ. οὐ λήψῃ*

³⁴⁰ Πρβλ. Π. Τ ρ ε μ π έ λ α, ό.π., 1995. σ. 464.

³⁴¹ Πρβλ. Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο ύ δ η ς, ό.π., 2006, σ. 323.

παρ' αὐτοῦ τόκον, οὐδὲ ἐπὶ πλήθει· καὶ φοβηθήσῃ τὸν Θεόν σου, ἐγὼ Κύριος, καὶ ζήσεται ὁ ἀδελφός σου μετὰ σοῦ. τὸ ἀργύριόν σου οὐ δώσεις αὐτῷ ἐπὶ τόκῳ καὶ ἐπὶ πλεονασμῷ οὐ δώσεις αὐτῷ τὰ βρώματά σου³⁴².

Οτιδήποτε έχει ο άνθρωπος ανήκει ἐξ' ολοκλήρου στον Θεό και το μόνο που του απομένει είναι η χρήση της περιουσίας του Θεού. Ο καθένας οφείλει να διαχειρίζεται την ιδιοκτησία του Θεού, σύμφωνα με τις εντολές και πάντα προς δόξα Θεού. Ως οικονόμος ιδιοκτησίας του Θεού, ο άνθρωπος οφείλει να διαχειρίζεται τα παραχωρημένα με προσανατολισμό στον πλησίον και όχι για να ικανοποιεί τις ανάγκες του εγώ του³⁴³. Ο άνθρωπος πλάστηκε ως εικόνα και ομοίωση Θεού, λαμβάνοντας από τον Θεό την εξουσία να ναι ἄρχοντας της φύσης: ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρπετων τῶν ἔρπόντων ἐπὶ γῆς γῆς³⁴⁴. Με τον τρόπο αυτό ως συνδετικός κρίκος της κτίσης και του Θεού, μπορεί να φέρει τη φύση σε κοινωνία με τον Θεό και να την αγιάσει. Μπορεί όμως να στρέψει τη φύση προς τον ίδιο τον άνθρωπο ή ακόμα και προς την ίδια τη φύση, καταδικάζοντάς την να γίνει ένα αντικείμενο, το οποίο θα εξαντλείται στην εγωιστική ικανοποίηση του ανθρώπου³⁴⁵.

Ο Ιησούς προτρέπει το ακροατήριο να συμπεριφερθεί όπως ο άδικος οικονόμος. Όσοι έχουν μεγάλες περιουσίες, οι οποίες κατά κανόνα αποκτώνται με αδικίες, να μετανοήσουν και να επιδοθούν σε καλά έργα, αποκτώντας με τα χρήματα της αδικίας φίλους, που θα τους υποδεχτούν όταν φύγουν από τον φθαρτό κόσμο: καὶ γὰρ ὑμῖν λέγω· ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵνα, ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς (16,9). Όταν κάποιος δεν είναι καλός και αξιόπιστος διαχειριστής στα υλικά αγαθά, ώστε να τα σκορπά σε αγαθοεργίες, πως θα φανεί άξιός να του εμπιστευθεί ο κύριός του τα υλικά και

---

³⁴² Λευ. 25,35-37.

³⁴³ Πρβλ. Π. Τ ρ ε μ ε λ α, ό.π., 1995. σ. 466.

³⁴⁴ Γεν. 1,26.

³⁴⁵ Πρβλ.Ι., Ζ η ζ ι ο ύ λ α ς, *Η Κτίση ως Ευχαριστία*, Αθήνα: Εκδόσεις Ακρίτας, 1992, σ. 122-123.

ἀφθαρτα αγαθά: εἰ οὖν ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν πιστεύσει; (16,11).

Κανένας υπηρέτης δεν μπορεί να υπηρετεί δύο κυρίους και τον πλούτο και τον Θεό: οὐδείς οἰκέτης δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, ἢ ἐνὸς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ³⁴⁶ (16,13). Στο σημείο αυτό τα βέλη του Ιησού χτυπούν εκεί που στόχευε ἐξ' αρχῆς, δηλαδή στους αλαζονικούς και φιλάργυρους φαρισαίους. Αυτοὶ ακούγοντας ὅλα ὅσα εἶπε ο Ιησοῦς τον ἐνέπαιζαν, γιατί πίστευαν ὅτι τα πλούτη εἶναι τιμητικὴ δωρεά του Θεοῦ πρὸς αὐτούς: Ἦκουον δὲ ταῦτα πάντα καὶ οἱ Φαρισαῖοι φιλάργυροι ὑπάρχοντες, καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτόν (16,14). Ο Λουκάς για πρώτη φορά προβάλλει τον μαμωνά (πλούτο) ὡς εἶδωλο (θεό, δαίμων)³⁴⁷.

Ο ἀδίκος οἰκονόμος δικαίῳνει τον κύριό του με τις ἐπιλογές του, αφοῦ ο κύριός του στην οὐσία ἐμφανίζεται ὡς δίκαιος και φιλεύσπλαχνος. Με την παραγραφή των χρεῶν, ο ἀδίκος διαχειριστής, προσπαθεῖ να ἀποφύγει την ἀπώλεια της κοινωνικῆς του θέσης και να διατηρήσει την οικονομικὴ του ἀσφάλεια. Ετοιμάζεται για την ὥρα που θα ἐξισωθεῖ με τους φτωχοὺς. Η παραβολὴ περιέχει ἓνα ἰωβηλαϊκὸ ὑπόβαθρο, ὥστε να ἀποκατασταθεῖ ἡ ἀδικία, να ἐπέλθει κοινωνικὴ ἰσορροπία, ὥστε κανεὶς να μην ἔχει πλεόνασμα ἐναντι του ἄλλου. Επιπλέον ο διαχειριστής διορθώνοντας τις ἀδικίες του στην οὐσία ἀποκαθιστᾷ την τιμὴ του κυρίου του που ἔχει ἀμαυρωθεῖ και μόνον αὐτός μπορεί να το κάνει. Η ἀπελευθέρωση των οφειλετῶν ἀπὸ τα χρέη τους φέρνει για τον ἀδικο οἰκονόμο την ἀφεση ἀπὸ τον Θεό³⁴⁸. Η ἀφεση ξεκινᾷ σε

---

³⁴⁶ Η λέξη μαμωνάς εἶναι ἐβραϊκὴ και σημαίνει πλούτος. Βλέπε Κ., Σ ι α μ ἄ κ η ς, ὁ.π., 2012, σ. 52.

³⁴⁷ Σ., Δ ε σ π ὅ τ η ς, *Η οικονομία στα χρόνια του Ιησοῦ Χριστοῦ*, διαθέσιμο στο: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/document.php?course=SOCTHEOL103>
Προσπελάστηκε την 29-9-2013.

³⁴⁸ Ο οἰκονόμος «ἀλλάζει σελίδα» και ἐφαρμόζει τον Μωυσή που ἀπαγορεύει τοκισμό ὅταν δανεῖζεται πλησίον, ἤτοι ὁμοεθνῆς ἐνὸς προβλέπει και ἄλλες ριζοσπαστικὲς ἀκόμη και σήμερα διατάξεις (δεκάτη-ἰωβηλαίο...). Ο οἰκονόμος μεταστρέφεται ἀπὸ την ἀδικία σε ὅ,τι προέβλεπε ἡ Τορά. Βλ. Σ., Δεσπότης, *Η οικονομία στα χρόνια του Ιησοῦ Χριστοῦ*, διαθέσιμο στο: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/document.php?course=SOCTHEOL103>
Προσπελάστηκε την 29-9-2013.

διαπροσωπικό επίπεδο μεταξύ των ανθρώπων και ολοκληρώνεται με την άφεση που παρέχει ο Θεός, σε εκείνους που παρείχαν την άφεση στους συνανθρώπους τους³⁴⁹.

Η λέξη άφεση κατά το παρελθόν, έχει λανθασμένα ταυτιστεί νοηματικά με τη συγχώρεση. Αφού το νόημα της άφεσης στην Π.Δ. προέρχεται από το κοινωνικό όραμα του βιβλικού ιωβηλαίου και η λέξη συνδέεται σχεδόν αποκλειστικά με τον συγκεκριμένο θεσμό. Στην Κ.Δ. ο όρος παίρνει σωτηριολογικές προεκτάσεις, μέσα από το ιδεώδες της κοινωνικής ανασυγκρότησης³⁵⁰.

4.8 Η παραβολή του πλούσιου και του φτωχού Λαζάρου (16,19-31)

Η παραβολή του πλούσιου και του φτωχού Λαζάρου την οποία παρουσίασε ενώπιον του πλήθους ο Ιησούς, είναι ένα από τα πιο εντυπωσιακά κείμενα της ΚΔ. Στην ανάπτυξη του κειμένου δεν φαίνεται να απορρίπτεται ο πλούτος, ούτε να προτείνεται κάποια μορφή ιδιοκτησίας. Κάνει εντύπωση όμως ότι στις ομιλίες του Ιησού επαναλαμβάνεται συχνά η αποχή από επίγειους θησαυρούς³⁵¹.

Από τη μια υπάρχει ο πλούσιος της παραβολής: *Ἄνθρωπος δέ τις ἦν πλούσιος, καὶ ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον εὐφραινόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς* (16,9) και από την άλλη ο πτωχός Λάζαρος: *πτωχὸς δέ τις ἦν ὄνοματι Λάζαρος, ὃς ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ ἠλκωμένος καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι ἀπέλειχον τὰ ἔλκη αὐτοῦ* (16,20-21). Χαρακτηριστικά αντίθετες οι εικόνες, από τη μια ο πλούσιος που καλοπερνά μέσα στην υλική αυτάρκεια και απ' την άλλη ο Λάζαρος που ζει μέσα στην ανέχεια και την περιφρόνηση, προσπαθώντας να τραφεί από τα ψίχουλα που πέφτουν απ' το τραπέζι του πλούσιου, ενώ τα σκυλιά γλύφουν τις πληγές του.

Αλλά ο Θεός έχει άλλη άποψη εξυψώνει τους φτωχούς και ταπεινούς για να κάθονται μαζί με τους άρχοντες: *ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν καὶ ἀπὸ κοπρίας*

³⁴⁹ Πρβλ. Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο ὕ δ η ς, ὁ.π., 2006, σ. 323-325.

³⁵⁰ Πρβλ. Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο ὕ δ η ς, ὁ.π., 2006, σ. 327-328.

³⁵¹ Πρβλ., Β., Γ ι ο ὕ λ τ σ η ς, *Οικονομία, ανθρώπινη ύπαρξη, ορθόδοξη θεολογία και εμπειρία, ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, τόμος 83, (2012), σ. 70.

ἀνουψῶν πένητα τοῦ καθίσει αὐτὸν μετὰ ἀρχόντων, μετὰ ἀρχόντων λαοῦ αὐτοῦ³⁵². Και ακριβῶς αὐτό ἐγινε. Ο πτωχὸς Λάζαρος μετὰ την κοίμησὴ του βρίσκεται στην αγκαλιά του Αβραάμ: ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον Αβραάμ· ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος καὶ ἐτάφη· καὶ ἐν τῷ ἄδη ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὄρᾱ τὸν Αβραάμ ἀπὸ μακρόθεν καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ (16,22-23). Ο πλούσιος παρακολουθεῖ ἀπὸ τον Ἄδη, ὅπου και βασανίζεται, τον πτωχὸ Λάζαρο να αναπαύεται και να ευφραίνεται στην αγκαλιά του Αβραάμ. Παρακαλεῖ τον Αβραάμ να στείλει τον Λάζαρο να τον δροσίσει λίγο, με την ἄκρη του δαχτύλου του, ὡστε να ανακουφιστεῖ.

Ο Αβραάμ στην παράκληση του πλουσίου απαντά: τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά· νῦν δὲ ὧδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι (16,25). Αὐτός που ελεεί τον πτωχὸ δανείζει τον Θεὸ και θα λάβει ἀπὸ μέρος του Θεοῦ ανταπόδοση: δανείζει Θεῷ ὁ ἐλεῶν πτωχὸ, κατὰ δὲ τὸ δόμα αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ³⁵³. Μακάριος εἶναι αὐτός που κατανοεῖ τη θέση του πτωχοῦ και ενδιαφέρεται γι' αὐτόν: μακάριος ὁ συνιῶν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα· ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ ῥύσεται αὐτὸν ὁ Κύριος³⁵⁴.

Στην Π.Δ. αναφέρεται: ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός, ἢ ὑπομονὴ τῶν πενήτων οὐκ ἀπολεῖται εἰς τέλος³⁵⁵. Ο πτωχὸς και ο αδύνατος που ἐλπίζει στο Θεὸ δεν θα λησμονηθεῖ μέχρι το τέλος. Η ἐλπίδα και η υπομονὴ που δείχνει ο πτωχὸς δεν θα χαθεῖ, ἀλλὰ θα ικανοποιηθεῖ ἀπὸ τον Θεὸ. Η πλεονεξία του πλουσίου της παραβολῆς και η καταδίκη του απ τη μια και η δικαίωση του πτωχοῦ Λάζαρου, απ την ἄλλη ἀποτελεῖ την επιβεβαίωση του Ψαλμοῦ 33: πλούσιοι ἐπτώχευσαν καὶ ἐπείνασαν, οἱ δὲ ἐκζητοῦντες τὸν Κύριον οὐκ

---

³⁵² Ψαλ. 112,7-8.

³⁵³ Παρ. 19,17.

³⁵⁴ Ψαλ. 40,2.

³⁵⁵ Ψαλ. 9,19.

ἐλαττωθήσονται παντός ἀγαθοῦ³⁵⁶. Οι πλούσιοι πτώχευσαν και θα πτωχέυσουν, αυτοί που ζητούν τον Κύριο, δεν θα στερηθούν τίποτα.

Στην παραβολή αυτή δεν επικρίνεται ο πλούσιος επειδή αγνοεί τον πτωχό πλησίον του, αλλά περισσότερο καταδικάζεται γιατί αγνοεί την ανθρώπινη ύπαρξη και παρουσία του³⁵⁷. Ο πλούσιος επένδυσε στον υλικό πλούτο και απόλαυσε τα αγαθά της φθαρτότητας: *εἶπε δὲ Ἀβραάμ· τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά· νῦν δὲ ὧδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι* (16,25). Η πλεονεξία και το κέρδος ὡπως αναφέρθηκε παραπάνω περιορίζουν την ανθρώπινη ύπαρξη στα πλαίσια μιας οικονομικής μονάδας. Η ανθρώπινη υπόσταση υποβιβάζεται, αποκτά υλική αξία και ποσοτικοποιείται. Με το ίδιο ακριβώς τρόπο ο πλούσιος της παραβολής ποσοτικοποιεί την ανθρώπινη υπόσταση του φτωχού Λάζαρου. Ο πτωχός Λάζαρος δεν συνιστά καμιά υλική αξία, συνιστά ὄμως πρόσωπο, εικόνα και ομοίωση Θεού, τα οποία δεν είναι ορατά, αν κανείς κοιτάζει μέσα από το πρίσμα του πλούτου.

Η εν λόγω παραβολή παρουσιάζει αντιθετικά στοιχεία σε σχέση με την προηγούμενη του άδικου διαχειριστή. Συγκεκριμένα ο άδικος οικονόμος έχει κακή φήμη και κανέναν φίλο. Αντίθετα ο πλούσιος έχει καλή φήμη και πολλούς φίλους. Ο άδικος οικονόμος στη συνέχεια αποκτά καλή φήμη και φίλους, ενώ στον πλούσιο συμβαίνει το αντίθετο. Ο άδικος οικονόμος εκμεταλλεύεται την ευκαιρία που παρουσιάζεται, για το καλό των άλλων, σε αντίθεση με τον πλούσιο που εκμεταλλεύεται την ευκαιρία για δικό του όφελος. Ο άδικος διαχειριστής κάνει καλή χρήση των αγαθών ελαφρύνοντας οικονομικά τους χρεώστες, ενώ ο πλούσιος κάνει κακή χρήση των αγαθών και ο Λάζαρος πεθαίνει μέσα σε απόλυτη πενία. Ο άδικος διαχειριστής κάνει κάτι για να γίνει αποδεκτός, ἔστω την τελευταία στιγμή, ακολουθώντας το Νόμο, ενώ ο πλούσιος δεν ακούει το Νόμο και πηγαίνει στην αιώνια κόλαση³⁵⁸.

---

³⁵⁶ Ψαλ. 33,11.

³⁵⁷ Πρβλ. Β., Ζ ο ρ μ π ά, *Η Οικονομική Κρίση ως Αντίδοτο της Πνευματικής Κρίσης*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 83, (2012) σ. 94.

³⁵⁸ Βλέπε: Α., Δ ε σ π ό τ η ς, *Η ἑρμηνεία τῆς παραβολῆς τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας (Λκ. 16,1-8) στοὺς Ἑλληνας Πατέρες καὶ Ἐκκλησιαστικοὺς Συγγραφεῖς τῶν πέντε πρώτων αἰώνων*, διπλωματική εργασία, Αθήνα: 2004.

4.9 Τα εμπόδια από τα πλούτη (18,18-30)

Η περικοπή του πλούσιου νεαρού που αποζητεί δρόμο σωτηρίας, διασώζεται εκτός από το Κατά Λουκάν, στο Κατά Μάρκον³⁵⁹ και στο Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο³⁶⁰. Η περικοπή αναφέρει ότι ήταν ένας πλούσιος άρχοντας: *καὶ ἐπηρώτησέ τις αὐτὸν ἄρχων*³⁶¹ (18,18). Ο άρχων ρωτά τι να κάνει για να κληρονομήσει την αιώνια ζωή, *τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;* (18,18). Ο Ιησούς Χριστός τον παραπέμπει στον Δεκάλογο, μάλιστα στη Β πλάκα που αφορά στις σχέσεις με τον πλησίον³⁶². Ο άρχοντας αναφέρει τις εντολές που τηρούσε κατά γράμμα από μικρός: *τὰς ἐντολάς οἶδας· μὴ μοιχεύσης*³⁶³, *μὴ φονεύσης, μὴ κλέψης, μὴ ψευδομαρτυρήσης, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου*³⁶⁴, *ὁ δὲ εἶπε· ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου* (18,20-21). Ο Ιησούς προτρέπει τον νεαρό πλούσιο του Ευαγγελίου, ο οποίος τηρούσε κατά γράμμα τις εντολές, να πουλήσει τα υπάρχοντά του και να τα μοιράσει στους φτωχούς και στη συνέχεια να τον ακολουθήσει³⁶⁵: *ἔτι ἔν σοι λείπει· πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον καὶ διάδος πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῶ, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι* (18,22).

Ο νεαρός λυπήθηκε γιατί ήταν αρκετά πλούσιος και δυσκολευόταν να αποχωριστεί τα πλούτη του: *ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα περίλυπος ἐγένετο· ἦν γὰρ πλούσιος σφόδρα*(18,23). Τελικά η καρδιά του ήταν εκεί που ήταν και τα πλούτη του³⁶⁶. Ήταν πολύ δύσκολο για τον πλούσιο νεαρό να ανταποκριθεί στο κάλεσμα του Ιησού ο οποίος τον προέτρεπε να αφήσει και την ιδιοκτησία και την οικογένειά του,

---

³⁵⁹ Μκ. 10,17-22.

³⁶⁰ Μτ. 19,16-22.

³⁶¹ Μόνος ο Λουκάς χρησιμοποιεί την προσφώνηση «άρχων», πιθανώς να σημαίνει άρχων συναγωγής ή να δηλώνει κοινωνική θέση. Πρβλ. Π. Τ ρ ε μ π έ λ α, ό.π., 1995. σ. 520.

³⁶² Εξ. 20· Δτ. 5.

³⁶³ Στο Δεκάλογο της Π.Δ. προηγείται το «ου φονεύσεις». Ο Φίλων όμως θεωρεί τη μοιχεία το μεγαλύτερο έγκλημα.

³⁶⁴ Μ. W o l t e r, ό.π., ad loc.

³⁶⁵ Το ίδιο είχε απαιτήσει και από τους μαθητές του (12,32 πρβλ. 16,16)

³⁶⁶ Μόνο στο Λκ. η τιμή του γονέως παρατίθεται τελευταία.

προκειμένου να κερδίσει τη βασιλεία των ουρανών. Με γνώμονα την ηθική τελειότητα ο πλούσιος θα είχε σωθεί αφού εφάρμοζε κατά γράμμα τις εντολές. Όμως βάζοντας στην υπόθεση σωτηρία τη μέριμνα για τον αδύναμο αδελφό, η σωτηρία για τον πλούσιο δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί³⁶⁷.

Χαρακτηριστικό είναι ότι οι πλούσιοι γαιοκτήμονες την εποχή εκείνη συγκέντρωναν τα αγροτεμάχια των φτωχών γεωργών επειδή ήταν υποθηκευμένα λόγω χρεών και περνούσαν εύκολα στα χέρια τους³⁶⁸. Ο Μάρκος για το ίδιο περιστατικό προσθέτει στις εντολές: *μη ἀποστερήσης*³⁶⁹. Μην αποστερήσεις δηλαδή τον πλησίον σου απ' ότι του ανήκει. Η απλή τήρηση του μωσαϊκού νόμου δεν είναι ολοκληρωμένη υπόθεση αν δεν τηρείται η κοινωνική δικαιοσύνη, που ήταν εξάλλου ο σκοπός του Σαββατικού και του Ιωβηλαίου έτους, όπως παραπάνω αναφέρθηκε. Η διήγηση αυτή βεβαιώνει απόλυτα το σωτηριολογικό πλάνο του Λουκά, αλλά και το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που έδειξε για τους φτωχούς και τους καταπιεσμένους³⁷⁰.

Ο Ιησούς παίρνοντας αφορμή από το περιστατικό αυτό αναφέρει ότι είναι πιο εύκολο να περάσει το παλαμάρι από την τρύπα μιας βελόνας, παρά να εισέλθει πλούσιος στη βασιλεία του Θεού: *εὐκοπώτερον γάρ ἐστι κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ραφίδος εἰσελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν*(18,25). Η φράση αυτή συμπυκνώνει με δύναμη λόγου την άποψή του Ιησού για τους πλούσιους. Προβλημάτισε αρκετά (η καμήλα) στην πρώτη Εκκλησία γι' αυτό αντικαθίσταται σε χειρόγραφο από το κάμιλον (καραβόσχοινο), ενώ κάποιοι είχαν ισχυριστεί ότι ως «τρύπα της βελόνας» θεωρούταν μια μικρή θύρα της Ιερουσαλήμ³⁷¹.

Ο Λουκάς, μέσα από τη συνάντηση του Ιησού με τον πλούσιο νεαρό δεν θέλει να τονίσει ότι ο πλούτος είναι καθ' εαυτόν κακός, αλλά την ανάγκη εξορισμού των φιλοχρημάτων δογμάτων από την ψυχή του ανθρώπου. Ο Λουκάς δεν περιφρονεί τα προβλήματα του κόσμου σχετικά με τα υλικά αγαθά, αλλά τα αντιμετωπίζει με

³⁶⁷ Πρβλ., Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο ύ δ η ς, ό.π., 2006, σ. 344.

³⁶⁸ Πρβλ., Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο ύ δ η ς, ό.π., 2006, σ. 342-343.

³⁶⁹ Μκ. 10,19.

³⁷⁰ Πρβλ., Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο ύ δ η ς, ό.π., 2006, σ. 343-344.

³⁷¹ Μ. W o l t e r, ό.π., ad loc.

ιδιαίτερο ενδιαφέρον, επισημαίνοντας όμως τους κινδύνους που εγκυμονεί ο πλούτος, ο οποίος αποτελεί εμπόδιο σωτηρίας για τον άνθρωπο, όταν μένει προσκολλημένος σ' αυτόν. Έτσι τονίζεται η ανάγκη εξορισμού των φιλοχρημάτων δογμάτων από την ψυχή του ανθρώπου και η απαγκίστρωση της ψυχής από τη μέριμνα του πλούτου, δια μέσου της αγάπης προς τον πλησίον. Η αγάπη και η προσφορά προς τον πλησίον δεν είναι ένα ηθικιστικό καθήκον, αλλά ένας δρόμος που βγάζει τον άνθρωπο από τον κλειστό του εαυτό, ώστε να προσεγγίσει τον Θεό δια του συνανθρώπου³⁷².

Η συγκέντρωση του πλούτου σε λίγα χέρια, μέσα σε ένα ορισμένο κοινωνικό περιβάλλον, συμβαδίζει με την φτώχεια και τη δυστυχία των πολλών. Εκτός από την καλή ή κακή χρήση του πλούτου, ο τρόπος απόκτησης του, είναι μια σημαντική παράμετρος, που πρέπει να ληφθεί υπόψη. Για παράδειγμα δεν μπορώ να θεωρήσω ότι κάνω καλή χρήση του πλούτου, όταν κλέβω και μοιράζω τα κλοπιμαία στους φτωχούς³⁷³.

Στην ερώτηση των ακουόντων την παραβολή: *καὶ τίς δύναται σωθῆναι;* (18,26), ο Ιησούς απαντά: *τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν* (18,26). Ο Ιησούς απαντά στον Πέτρο, όταν τον ρώτησε ποια θα είναι η αμοιβή των μαθητών που άφησαν τα πάντα για να τον ακολουθήσουν: *ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐδεὶς ἐστίν ὃς ἀφήκεν οἰκίαν ἢ γονεῖς ἢ ἀδελφοὺς ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἕνεκεν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὃς οὐ μὴ ἀπολάβῃ πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον* (18,29-30). Η προσκόλληση στον κόσμο, στα αγαθά και στα πλούτη, υπάρχει στις καρδιές σχεδόν όλων των ανθρώπων. Ο Ιησούς θέτει ως προϋπόθεση σωτηρίας την απαγκίστρωση από αυτά. Μόνο ο Θεός μπορεί να αποσπάσει την καρδιά των ανθρώπων από τη γοητεία του πλούτου, αυτή τη σημασία έχει η απάντηση του Ιησού³⁷⁴. Η αμοιβή των μαθητών για την ολοκληρωτική απάρνηση του κόσμου από μέρους τους, είναι πολλαπλάσια αγαθά απ' αυτά που αρνήθηκαν για χάρη του Ευαγγελίου, και στην παρούσα ζωή και στη μέλλουσα. Η αμοιβή της παρούσας ζωής, από την απάρνηση του πλούτου, είναι οι δωρεές του Πνεύματος του Θεού και η κοινωνία με τον Θεό. Τα αγαθά αυτά μπορούν

³⁷² Πρβλ. Χ., Οικονόμου, ό.π., 2003, σ. 166-167.

³⁷³ Πρβλ. Γ., Ροδίτης, ό.π., 1970, σ. 140.

³⁷⁴ Πρβλ. Π. Τρεπέλα, ό.π., 1995. σ. 523.

να τα εκτιμήσουν οι έχοντες αγαθή συνείδηση και έτσι να περισσέψουν οι θυσίες που έκαναν³⁷⁵.

4.10 Ο Ιησούς και ο Ζακχαίος (19,1-10)

Η συνάντηση του Ιησού με τον αρχιτελώνη Ζακχαίο είναι χαρακτηριστική περικοπή που περιέχεται μόνο στο Ευαγγέλιο του Λουκά και προέρχεται από την ιδιαίτερη πηγή του (L). Με την περικοπή αυτή ο Λουκάς συνειδητά κλείνει τη δημόσια δράση του Ιησού, που ξεκίνησε από τη Ναζαρέτ³⁷⁶. Ο Ζακχαίος είναι ο τελικός αποδέκτης του ευαγγελικού μηνύματος που αναγγέλει ο Ιησούς στη Ναζαρέτ: *εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν* (4,18).

Το περιστατικό λαμβάνει χώρα στην Ιεριχώ. Η Ιεριχώ θεωρείται ότι είναι μια από τις παλαιότερες συνεχώς κατοικούμενες πόλεις του κόσμου. Αρχαιολογικές έρευνες έχουν ανακαλύψει τα κατάλοιπα πάνω από 20 διαδοχικών εγκαταστάσεων στην Ιεριχώ, η πρώτη από τις οποίες είναι 11.000 ετών. Επιπλέον είναι η παλαιότερη γνωστή τειχισμένη πόλη. Σύμφωνα με την ιουδαιοχριστιανική παράδοση η Ιεριχώ ήταν ο τόπος επιστροφής των ισραηλιτών, ύστερα από τη φυγή από την Αίγυπτο³⁷⁷. Τα ιστορικά στοιχεία αυτά δικαιολογούν την ύπαρξη τελωνείου στην ιστορική αυτή πόλη. Τα μόνα γνωστά στοιχεία από αρχαιολογική άποψη για την Ιεριχώ, είναι ότι πρόκειται για μια μεγάλη αρχαία πόλη η οποία είχε μια σπουδαία πηγή, την πηγή του Ελισσαίου. Είχε φυτείες με φοινικιές και χουρμάδες και παραγωγή βαλσάμου. Στην πόλη ήταν εγκαταστημένη μια μεγάλη κοινότητα ιερέων οι οποίοι διακονούσαν το Ναό των Ιεροσολύμων³⁷⁸.

Ο Ιησούς μπαίνει στην Ιεριχώ, λίγο πριν εισέλθει στην Αγία Πόλη για να σταυρωθεί και αναστηθεί, αφού προηγουμένως είχε θεραπεύσει τον φτωχό

---

³⁷⁵ Πρβλ. Π. Τρεμπέλα, ό.π., 1995. σ. 525.

³⁷⁶ Πρβλ., Μ., Γκουτζιούδης, ό.π., 2006, σ. 344-345.

³⁷⁷ Διαθέσιμο στο <http://el.wikipedia.org/wiki/Ιεριχώ> προσπελάστηκε 19-8-2013.

³⁷⁸ Πρβλ. S h i m o n G i b s o n, *The Final Days of Jesus. The Archaeological Evidence*, Harper 2009. *Οι τελευταίες μέρες του Ιησού. Η αρχαιολογική μαρτυρία*. Σ. Δεσπότης (μτφρ.), Αθήνα: Ψυχογιός, 2010. σ. 17.

περιθωριακό τυφλό Βαρτιμαίο. Ο πλούσιος αρχιτελώνης Ζακχαΐος³⁷⁹, προσπαθεί να δει τον Κύριο: *καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι καλούμενος Ζακχαῖος, καὶ αὐτὸς ἦν ἀρχιτελώνης, καὶ οὗτος ἦν πλούσιος, καὶ ἐζήτει ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν τίς ἐστι, καὶ οὐκ ἠδύνατο ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ὅτι τῇ ἡλικίᾳ μικρὸς ἦν* (19,2-3). Επειδὴ ἦταν κοντός στο ἀνάστημα ανεβαίνει σε μια συκιά για να δει τον Ἰησοῦ. Ο καρδιογνώστης Ἰησοῦς, γνωρίζοντας εκ των προτέρων την πρόθεση του Ζακχαίου, τον καλεῖ με τὸ ὄνομα του και του ζητά να τον φιλοξενήσει στο σπίτι του και να δειπνήσουν μαζί (19,5-6). Ο Ζακχαΐος κατεβαίνει και υποδέχεται με χαρά τὸ κάλεσμα του Ἰησοῦ.

Ἡ ἐνέργεια αὐτῆ του Ἰησοῦ προκαλεῖ τὴ μουρμούρα, τὴν περιφρόνηση και τὴν ἀγανάκτηση του κόσμου. Πῶς εἶναι δυνατόν να μπει να γευματίσει και να μείνει στο σπίτι του πλούσιου, αμαρτωλοῦ ἀρχιτελώνη. Ο Ζακχαΐος μετανοημένος και ἀφού τον ἀγγίξε τὸ μοίρασμα τῆς κοινῆς τράπεζας με τὸν Ἰησοῦ, αποφασίζει να δώσει τα μισὰ του υπάρχοντα στους πτωχοὺς και ὅσους ἀδίκησε να τους ἀποζημιώσει δίνοντας τετραπλάσιο ποσό: *ἰδοὺ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου, Κύριε, δίδωμι τοῖς πτωχοῖς, καὶ εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν*³⁸⁰ (19,18). Δεν παραιτεῖται ἀπὸ ὅλα τα υπάρχοντά του ὅπως ο τελώνης Λευί (5,28)³⁸¹ ἢ ὅπως απαιτεῖ ο Ἰησοῦς ἀπὸ τὸν ἄρχοντα (18,22). Ο πλούσιος μεταστράφηκε, ἀναγνώρισε τα λάθη του, μετάνιωσε γι αὐτά και ζητούσε να ἀποκαταστήσει τὴν ἀδικία τὴν ὁποία εἶχε διαπράξει. Ο Ἰησοῦς εἶχε διακηρύξει ὅτι δύσκολα οὖν πλούσιοι εἰσελεύονται στη βασιλεία των οὐρανῶν και τώρα δημιουργεῖ παράδειγμα πλουσίου ο ὁποῖος εἶχε χαθεῖ και ευρέθηκε³⁸².

Ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἡ ἀποζημίωση που ἀνακοίνωσε ο Ζακχαΐος. Ἐνῶ ἡ Γραφή ὀριζε αν κάποιος ἐξαπατούσε ἄλλον ἄνθρωπο να τὸν ἀποζημιώσει προσθέτοντας ἕνα ποσό ἴσο με τὸ 1/5 και ὕστερα να θυσιάσει ἕνα κριάρι ὡς ἐξιλαστήρια προσφορά³⁸³, αὐτὸς δίνει τὸ τετραπλάσιο και τὸ μισὸ τῆς περιουσίας στους πτωχοὺς³⁸⁴. Ἡ

³⁷⁹ Ἐπίσης Σακχαΐος. Σημαίνει μάλλον «αθῶος, καθαρὸς», σύντμηση του Ζαχαρίας.

³⁸⁰ Πρβλ., Εξ. 21,37. Β' Βασ. 12,6. Ἰωσ. Αρχ. 4.272 7.150.

³⁸¹ *καὶ καταλιπὼν ἅπαντα ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ*. Ἡ κλήση του τελώνη Λευί δεν εἶχε τὴν προϋπόθεση ἐπιστροφῆς χρημάτων, οὔτε μετανόιας. Βλέπε Ε. Σάντερς, ὁ.π., 1998, σ. 375-376.

³⁸² Πρβλ. Π. Τρεμπέλα, ὁ.π., 1995. σ. 530.

³⁸³ Λευ. 6,1-7 Ἀρ. 5,6-7.

³⁸⁴ Πρβλ. Ε. Σάντερς, ὁ.π., 1998, σ. 375-376.

αποκατάσταση της ζημιάς με αυτό τον τρόπο ίσως να προέρχεται από τις διατάξεις της Πεντάτευχου, που ορίζουν αποζημίωση τεσσάρων προβάτων σε περίπτωση κλοπής ενός³⁸⁵. Η απόδοση στο 1/5 ίσως να οφείλεται σε ρωμαϊκές διατάξεις. Η αδικία του Ζακχαίου προφανώς προκλήθηκε από την άσκηση του επαγγέλματός του. Ο Ζακχαίος παρουσιάζεται στη διήγηση σαν αμαρτωλός που δεν ζητεί έλεος αλλά μετανοεί μόνος του³⁸⁶. Η δήλωσή του περί αποκαταστάσεως των αδικιών του εκφράζεται με την βεβαιότητα της αποκαταστάσεώς της σχέσης του με τον Θεό³⁸⁷.

Έτσι ο περιθωριοποιημένος στις συνειδήσεις του κόσμου πλούσιος και άδικος αρχιτελώνης ονομάζεται από τον Ιησού υιός Αβραάμ: *εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς ὅτι σήμερον³⁸⁸ σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο, καθότι καὶ αὐτὸς υἱὸς Ἀβραάμ ἐστιν* (19,9). Ο Ιησούς ενδιαφέρεται να σώσει το χαμένο πρόβατο ἤλθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός (19,10), δεν κατηγοριοποιεί με φαραισαϊκή λογική τους ανθρώπους, οι οποίοι μέσα από μια κάστα θεωρούν ότι θα εξασφαλίσουν τυπολατρικά τη βασιλεία των ουρανών, αλλά ζητά την αληθινή και ειλικρινή μεταστροφή τους. Στην περίπτωση του Ζακχαίου, το έδαφος είναι γόνιμο και το απολωλός σώζεται.

Αμέσως μετά ακολουθεί η παραβολή των μνων, ενώ ο Ιησούς Χριστός είναι εγγύς στην Ιερουσαλήμ. Με την παραβολή αυτή διορθώνεται η άποψη ότι ο Ιησούς πρόκειται να αποκαταστήσει το χαμένο μεγαλείο της Αγίας Πόλης, με την είσοδό του εκεί³⁸⁹.

4.11 Η παραβολή των μνων (19,11-27)

Η διδασκαλία της Κ.Δ. προσπαθεί προσανατολίσει τον άνθρωπό από τα επίγεια στα ουράνια, από τα υλικά στα πνευματικά, χωρίς όμως να παραθεωρεί τις κοινές

---

³⁸⁵ Εξ. 21,37.

³⁸⁶ Πρβλ., Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο υ δ η ς, ό.π., 2006, σ. 345-346.

³⁸⁷ Στον Ιουδαϊσμό η άφεση των αμαρτιών προσφερόταν μόνο σε δίκαιους, επόμενως οι άδικοι τελώνες έπρεπε να γίνουν πρώτα δίκαιοι αποκαθιστώντας τις αδικίες τους έτσι ώστε να παρασχεθεί και σε αυτούς η άφεση. Βλέπε υποσημείωση στο Μ., Γ κ ο υ τ ζ ι ο υ δ η ς, ό.π., 2006, σ. 346.

³⁸⁸ Πρόκειται για το εσχατολογικό «νυν» που έχει ανατείλει με την παρουσία του Χριστού.

³⁸⁹ Μ. W o l t e r, ό.π., ad loc.

ανθρώπινες ανάγκες. Η προσφορά των υλικών αγαθών είναι αποτέλεσμα της αγάπης του Θεού προς όλους τους ανθρώπους. Ο κάθε άνθρωπος είναι υπεύθυνος για τον τρόπο που αποκτά και διαχειρίζεται την περιουσία, που του χάρισε ο Θεός. Όμως η προσφορά των αγαθών γίνεται με όρους πνευματικής ωφέλειας στους ανθρώπους και τα απολύτως αναγκαία προσφέρονται χωρίς καμία διάκριση³⁹⁰. Η παραβολή αυτή αναφέρεται εκτός από το Κατά Λουκάν, στο Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο³⁹¹. Στην παραβολή του Ματθαίου κάθε δούλος λαμβάνει διαφορετικό ποσό από τον κύριό του, ενώ στον Λουκά όλοι το ίδιο³⁹².

Ο ευγενής της παραβολής που προασχολείται με τη μέλλουσα διοίκηση του βασιλείου του, φεύγει για τόπο μακρινό και αποφασίζει να δοκιμάσει τους δούλους του, ώστε να δει αν θα τους χρησιμοποιήσει ως υπαλλήλους και υπουργούς του κατά την επάνοδό του³⁹³. Αυτό συνέβη και με τον Ηρώδη ο οποίος κατέφυγε το 40 π.Χ. στη Ρώμη, όπου ανακηρύχθηκε από τη Σύγκλητο «Βασιλεύς των Ιουδαίων». Το ίδιο συνέβη με τον Αρχέλαο και τα αδέρφια του Αντύπα Αντύπα και Φίλιππο, το 4 π.Χ.³⁹⁴, μάλιστα ταξείδευσε και μια 50μελής πρεσβεία Ιουδαίων για να αποτρέψει το γεγονός. Τελικά ο Αρχέλαος δεν πήρε τον τίτλο του «Βασιλιά των Ιουδαίων», αλλά μόνο τον τίτλο εθνάρχης και βασίλευσε για 10 χρόνια (4 π.Χ.-6 μ.Χ). Η αυταρχική του διακυβέρνηση έφερε την εξορία του στη Βιέννη. Η επέμβαση του ανθύπατου της Συρίας και η φορολογική απογραφή που ακολούθησε συνέβαλαν στο να φουντώσει το αντιρωμαϊκό μένος των Ιουδαίων, που οδήγησε στην καταστροφική επανάσταση της δεκαετίας του 60. Η παραβολή αυτή αντικατοπτρίζει τα παραπάνω ιστορικά γεγονότα που συνέβησαν μετά τον θάνατο του Ηρώδη του Μέγα (4 π.Χ.)³⁹⁵.

Ο ευγενής της παραβολής λίγο πριν την αναχώρησή του καλεί δέκα δούλους του και τους δίνει μία μνα στον καθένα, για να εμπορευθούν και όταν γυρίσει να του δώσουν λογαριασμό: *ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς·*

---

³⁹⁰ Πρβλ. Χ., Οικονόμου, ό.π., 2003, σ. 147-148.

³⁹¹ Μτ. 25,14-30.

³⁹² Πρβλ. Σ., Δεσπότης, *Η οικονομία στα χρόνια του Ιησού Χριστού*, διαθέσιμο στο: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/document.php?course=SOCTHEOL103> Προσπελάστηκε την 29-9-2013.

³⁹³ Πρβλ. Π. Τρεμπέλας, ό.π., 1995. σ. 537.

³⁹⁴ Ιωσ. Πολ. 1.279-285.

³⁹⁵ Πρβλ. Σ. Δεσπότης, *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, Δ.Β.Μ., ό.π., 2002-2003, σ. 91-92.

πραγματεύσασθε³⁹⁶ ἐν ᾧ ἔρχομαι (19,13). Το ρωμαϊκό δίκαιο προέβλεπε την παραχώρηση ποσού “*peculium*” σε ἐμπιστους δούλους προκειμένου αυτό να πολλαπλασιαστεί είτε με την εκμετάλλευση της γης είτε με το εμπόριο. Το κέρδος ανήκε εξ ολοκλήρου και αποκλειστικά στον κύριο. Η κατάθεση στην Τράπεζα³⁹⁷, όπου οι τόκοι την εποχή του Ιησού κυμαίνονταν στο 6-12%, αποτελούσε την ἔσχατη λύση³⁹⁸. Το ποσό των δέκα μνων το μοιράζει εξίσου στους δούλους του, ώστε να εμπορευτούν με τα χρήματα και όχι να τα χρησιμοποιήσουν, για να αγοράσουν ρουχισμό ή οτιδήποτε άλλο για επιδεικνύουν τον εαυτό τους, όπως προσδοκούσαν ὅσον αφορά τον Μεσσία στην εποχή του Ιησού.³⁹⁹

Κατά την επιστροφή του Κυρίου ο πρώτος δούλος ἔδωσε λόγο λέγοντας ὅτι ἐπένδυσε την μνα του και αυτή ἐπέδωσε δέκα ἀκόμα: κύριε, ἡ μνᾶ σου προσεργάσατο δέκα μνᾶς (19,16). Ο Κύριος ευχαριστημένος ἀπό την εργασία του δούλου του, του δίνει ἐξουσία πάνω σε δέκα πόλεις: εὖ, ἀγαθὲ δοῦλε! ὅτι ἐν ἐλαχίστῳ πιστὸς ἐγένου, ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων (19,17). Το ἴδιο συνέβη με τον ἄλλο δούλο, ο οποίος πέτυχε ἀπόδοση πέντε μνων και πήρε ἐξουσία σε πέντε πόλεις. Ο ἐπόμενος δούλος ἀναφέρει ὅτι η μνα που ἔλαβε ἀπό τον Κύριό του, δεν ἀπέδωσε τίποτα και τη φύλαξε ως παρακαταθήκη (*depositum*) να μην χαθεί σε ἓνα μαντήλι: κύριε, ἰδὸν ἡ μνᾶ σου, ἣν εἶχον ἀποκειμένην ἐν σουδαρίῳ⁴⁰⁰ (19,20). Ο δούλος αὐτός δεν ἐπαινεῖται ἀπό τον κύριό του για τη διαχείριση του ποσού που ἔλαβε ἀρχικά. Ο δούλος γνώριζε ἐκ’ των προτέρων ὅτι ο κύριος του εἶναι αὐστηρὸς, ἀλλὰ δεν φρόντισε να φανεῖ ἀντάξιος των προσδοκιῶν του: ἐφοβούμην γάρ σε, ὅτι ἄνθρωπος αὐστηρὸς εἶ· αἴρεις ὃ οὐκ ἔθηκας, καὶ

---

³⁹⁶ Πραγματευτής εἶναι αὐτὸς που ἀσκεῖ ἐμπορικὴ δραστηριότητα. Βλέπε Π. Τ ρ ε μ π ἔ λ α ς, ὁ.π., 1995. σ. 537.

³⁹⁷ Στους ραββίνους γινόταν ἡ διάκριση μεταξύ κλειστοῦ κεφαλαίου, το οποίο δεν μπορούσε ο τραπεζίτης να το διαθέσει ἄλλα οὔτε ἦταν υποχρεωμένος να το ἀναπληρώσει ἐάν παρά την ἀσφαλὴ φύλαξη χανόταν, και ἀνοικτοῦ κεφαλαίου, για το οποίο δεν ἴσχυαν οἱ δύο προηγούμενοι ὅροι. Βλέπε Σ. Δ ε σ π ὅ τ η ς, *Ο Ιησοῦς και το ἰσχυρὸ νόμισμα*, Δ.Β.Μ., ὁ.π., 2002-2003, σ. 92.

³⁹⁸ Σ. Δ ε σ π ὅ τ η ς, *Ο Ιησοῦς και το ἰσχυρὸ νόμισμα*, Δ.Β.Μ., ὁ.π., 2002-2003, σ. 92.

³⁹⁹ Πρβλ. Π. Τ ρ ε μ π ἔ λ α ς, ὁ.π., 1995. σ. 536-537.

⁴⁰⁰ Σούδορ (*sudor*) στα λατινικά σημαίνει ἰδρώτας και σουδάριο (*sudarium*) ἦταν το μαντήλι με το οποίο σκουπίζουν τον ἰδρώτα και ταυτόχρονα ἡ μαντήλα ἢ φακιόλι που φορούσαν στο κεφάλι ἢ γύρω στο λαϊμό. Βλ. Κ., Σ ι α μ ἄ κ η ς, ὁ.π., 2012, σ. 79.

θερίζεις ὁ οὐκ ἔσπειρας, καὶ συνάγεις ὅθεν οὐ διεσκόρπισας. λέγει αὐτῷ· ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε, πονηρὸν δούλε. ἤδεις ὅτι ἄνθρωπος ἀνστηρὸς εἰμι ἐγώ, αἴρων ὁ οὐκ ἔθηκα, καὶ θερίζων ὁ οὐκ ἔσπειρα, καὶ συνάγων ὅθεν οὐ διεσκόρπισα (19,21-22).

Εἶναι φανερό ὅτι ἡ αμοιβὴ δεν εἶναι ἀντίστοιχη τῆς ἀπόδοσης, ἀλλὰ τῆς προσπάθειας που καταβάλλεται. Ἀν καὶ ἡ αμοιβὴ στους δούλους τῆς παραβολῆς φαίνεται νὰ ἔχει ἀντιστοιχία με τὴν ἀπόδοση, αὐτὸ ἀνατρέπεται με τὴν ἀπόφαση τοῦ Κυρίου νὰ δοθεῖ ἡ μνα τοῦ τεμπέλη δούλου, σ' αὐτὸν που ἀπέδωσε τα περισσότερα, δηλαδή σ' αὐτὸν που ἀπέδωσε δέκα μνες: ἄρατε ἀπ' αὐτοῦ τὴν μνᾶν καὶ δότε τῶ τὰς δέκα μνᾶς ἔχοντι (19,24). Ἐτσι ἐπιβραβεύεται ἡ μεγαλύτερη προσπάθεια, χωρὶς νὰ γίνεται μέριμνα για δικαιότερη διανομὴ των μνων. Αὐτὸ γιατί με τὴν κοινὴ λογικὴ καὶ για λόγους ἐξισορρόπησης τῆς περιουσίας των δούλων, ἡ μνα τοῦ τεμπέλη δούλου θα ἔπρεπε νὰ δοθεῖ στον δούλο, ο οποίος ἀπέδωσε πέντε. Γι' αὐτὸ ὁ Κύριος ἀπαντᾷ στους επικριτὲς τῆς ἐπιλογῆς του αὐτῆς: ὅτι παντὶ τῶ ἔχοντι δοθήσεται, ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὁ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ (19,26). Σ' αὐτὸν που ἔχει πολλὰ χαρίσματα καὶ τα ἀξιοποιεῖ, θα δοθοῦν ἀκόμη περισσότερα. Ἀντίθετα σ' αὐτὸν που δεν ἀξιοποιεῖ τὸ μοναδικὸ χάρισμα που ἔχει, θα του ἀφαιρεθεῖ κι αὐτό.

Στα κεφάλαια 12, 16 καὶ 19 ὁ Λουκάς ἀσχολεῖται με θέματα σχετικὰ με τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ἰδιοκτησία, τα οποία ἐκτυλίσσονται κατὰ τὸ οδοιπορικὸ του περιφερόμενου, ἀστεγου καὶ πένητα Ἰησοῦ, ἀπὸ τὴ Γαλιλαία στὴν Ἱερουσαλήμ προκειμένου νὰ ἀναληφθεῖ στο φρικιαστικὸ τότε θρόνο-ξύλο του Σταυροῦ καὶ τὸν οὐρανό. Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀδίκου οἰκονόμου καὶ αὐτῆ των μνων, εἶναι δύο ἀπὸ τις πιο παρερμηνευμένες παραβολές του Λουκά οι οποίες ἐπὶ αἰῶνες χρησιμοποιήθηκαν για νὰ προβάλλουν ἕναν Θεὸ που εὐνοεῖ τὸν καπιταλισμὸ καὶ τὸν ἀνταγωνισμὸ⁴⁰¹.

4.12 Ἡ ἐκδίωξη των ἐμπόρων ἀπὸ τὸ ναὸ (19,45-48)

Τὸ γεγονὸς που ἀνησύχησε περισσότερο τὴ θρησκευτικὴ ἡγεσία των Ἱεροσολύμων καὶ τὴν οδήγησε σε ἀνοιχτὴ καὶ ἀμεση ρήξη με τὸν Ἰησοῦ καὶ τὸν οδήγησε στον ἀποτρόπαιο καὶ ἐπώδυνο Θάνατο του Σταυροῦ, ἦταν τὸ ἐπεισόδιο

---

⁴⁰¹ Σ., Δ ε σ π ό τ η ς, *Ἡ οἰκονομία στα χρόνια του Ἰησοῦ Χριστοῦ*, διαθέσιμο στο: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/document.php?course=SOCTHEOL103>
Προσπελάστηκε τὴν 29-9-2013.

εκείνο «του καθαρισμού του Ναού»⁴⁰². Το γεγονός της εκδίωξης των εμπόρων αναφέρουν οι συνοπτικοί Ευαγγελιστές⁴⁰³, αλλά και ο Ιωάννης⁴⁰⁴. Πολλοί ερμηνευτές μιλούν για δύο διαφορετικά αλλά πανομοιότυπα περιστατικά. Το ένα κατά το πρώτο Πάσχα που μνημονεύει ο Ιωάννης και το άλλο κατά το τελευταίο Πάσχα που μνημονεύουν οι Συνοπτικοί⁴⁰⁵. Σύμφωνα με τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο, η εκδίωξη των εμπόρων από το Ναό δεν έγινε μόνο μία φορά. Ο Ιησούς δηλαδή εκδίωξε περισσότερες φορές τους εμπόρους από το Ναό (*Υπόμνημα εις τον Άγιον Ματθαίον τον Ευαγγελιστήν*, PG 58, 631). Ο Ιωάννης για λόγους καθαρά θεολογικούς τοποθετεί το γεγονός στην αρχή της δημόσιας δράσης του Ιησού, για να φανεί εντονότερα η ανακαινιστική πραγματικότητα που φέρνει ο Ιησούς στον κόσμο ως Μεσσίας⁴⁰⁶. Θέλει να εναρμονίσει τις αφηγήσεις των συνοπτικών που τοποθετούν το γεγονός τη Μ. Τρίτη, λίγο πριν το Πάθος, με το Κατά Ιωάννη που τοποθετεί την επονομαζόμενη κάθαρση (κατ' ουσίαν Υποκατάσταση του Ναού) στην αρχή της δημόσιας δράσης ως γεγονός προγραμματικό (μαζί με το σημείο της Κανά)⁴⁰⁷.

Οι αγοραπωλησίες που λαμβάνουν χώρα εντός του Ναού τις μέρες των εορτών, την εποχή του Ιησού, δίνουν μια διάσταση εκκοσμίκευσης του θρησκευτικού βίου. Εκκοσμίκευση για την Εκκλησία σημαίνει απώλεια των καθολικών κοσμικών διαστάσεών της, όταν η Εκκλησία παύει να φανερώνει την καινή κτίση, μέσω της συνάντησης του ανθρώπινου προσώπου με τον προσωπικό λόγο του κόσμου, υποτασσόμενη στην ατομική τέρψη και την απρόσωπη ύλη⁴⁰⁸. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το τέλος υπέρ του ναού ανερχόταν σε μισό σέκελ ή ένα δίδραχμο. Για να πληρώσει το τέλος ο προσκυνητής έπρεπε να χρησιμοποιήσει αρχαιοεβραϊκά νομίσματα από την Τύρο (σέκελ), αντί των αντίστοιχων ρωμαϊκών. Επιπλέον τα δηνάρια που καταβάλλονταν στο Ναό ανταλλάσσονταν με φοινικικά νομίσματα, για

---

⁴⁰² Πρβλ. Γ. Πατρώος, ό.π., 1991. σ. 460.

⁴⁰³ Μτ. 21,12-17 & Μκ. 11,15-19

⁴⁰⁴ Ιω 2,13-22.

⁴⁰⁵ Γ. Πατρώος, ό.π., 1991. σ. 460.

⁴⁰⁶ Πρβλ. Γ. Πατρώος, ό.π., 1991. σ. 461.

⁴⁰⁷ M. Wolter, ό.π., ad loc.

⁴⁰⁸ Πρβλ. Χ. Γιαννάρας, *Ορθοδοξία και Δύση, Η θεολογία στην Ελλάδα Σήμερα* Αθήνα: Δωδώνη, 1977.

να μην μολύνεται ο Ναός από τα θεϊκά σύμβολα του Καίσαρα, τα οποία θεωρούνταν βδέλυγμα⁴⁰⁹. Το παράδοξο ήταν ότι ο Ναός είχε καταστεί κέντρο κεκαλυμμένης ειδωλολατρίας του Μαμωνά⁴¹⁰, αφού μέσω της πώλησης των απαραίτητων συστατικών της θυσίας αλλά και της ανταλλαγής πλούτιζε ιδίως η αριστοκρατική τάξη. Επιπλέον η σχέση με τον Θεό μεταβάλλεται από κοινωνία υιού με πατέρα σε εμπορική συναλλαγή (σου δίνω για να μου δώσεις)⁴¹¹. Με την ενέργειά του να καθάρει το Ναό, θίγει άμεσα τα συμφέροντα των Σαδδουκαίων, αλλά και όλων των κατοίκων της Ιερουσαλήμ, αφού τα έσοδα της πόλης προέρχονταν από τον θρησκευτικό τουρισμό⁴¹².

Η πρώτη επίσκεψη του Ιησού, σύμφωνα με τους Συνοπτικούς στα Ιεροσόλυμα, ήταν το Πάσχα του 30 π.Χ. Ο Ιησούς αντικρίζοντας αυτό το θέαμα εξανίσταται και οργίζεται,⁴¹³ *Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερόν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας ἐν αὐτῷ καὶ ἀγοράζοντας* (19,45). Ανατρέπει βίαια τους πάγκους των πωλητῶν και τα τραπέζια των τοκογλόφων λέγων αὐτοῖς· *γέγραπται ὅτι «ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς ἐστίν· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον ληστῶν»*⁴¹⁴ (19,46). Οι ἔμποροι αἰφνιδιάστηκαν ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ἰησοῦ, χωρὶς νὰ φέρουν καμία ἀντίσταση. Ἀπὸ τὴν ἄλλη κατεξοχὴν οἱ ἀξιωματοῦχοι τοῦ Ναοῦ, θεώρησαν τὴν ζηλωτικὴ ἐνέργεια αὐτὴ ὡς προσβολή, ἀφοῦ τολμοῦσε ἕνας Γαλιλαῖος ραββῖνος νὰ ἐμπλέκεται στὶς υποθέσεις τους, νὰ ἀμφισβητεῖ τὴν ἐξουσία καὶ τὴ δύναμή τους καὶ νὰ ἀνατρέπει τὶς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ, τὰ ὁποῖα κατ' οὐσίαν ἀποτελοῦν τὴν οὐσία κάθε θρησκείας. Αὐτὴ ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελέσῃ αργότερα μέρος τοῦ κατηγορητηρίου τοῦ ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ἡγεσία⁴¹⁵.

Ὁ ἀπλοϊκὸς κόσμος ἀντιδρούσε σ' αὐτὴ τὴ βεβήλωση τοῦ ἱεροῦ χώρου, ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἀξιωματοῦχους τοῦ Ναοῦ. Πίσω ἀπ' αὐτές τὶς

---

⁴⁰⁹ Βλέπε Κ., Σιμακάκη, ὅ.π., 2012, σ. 20.

⁴¹⁰ Πρβλ. Σ. Δεσπότης, *Ὁ Ἰησοῦς καὶ τὸ ἰσχυρὸ νόμισμα*, Δ.Β.Μ., ὅ.π., 2002-2003, σ. 105.

⁴¹¹ M. Wolter, ὅ.π., ad loc.

⁴¹² Σ. Δεσπότης, *Ὁ Ἰησοῦς καὶ τὸ ἰσχυρὸ νόμισμα*, Δ.Β.Μ., ὅ.π., 2002-2003, σ. 97.

⁴¹³ Πρβλ. Γ. Πατρώνος, ὅ.π., 1991, σ. 344-345.

⁴¹⁴ Ἱερ. 7,11. (*μὴ σπήλαιον ληστῶν ὁ οἶκός μου*).

⁴¹⁵ Πρβλ. Γ. Πατρώνος, ὅ.π., 1991, σ. 346.

συναλλαγές, με επίκεντρο τον Ναό κρύβονταν μεγάλες οικονομικές συναλλαγές και συμφέροντα. Ακόμη και οι ζηλωτικές ομάδες του Ισραήλ (όπως οι Εσσαίοι) αντιδρούσαν σ' αυτή τη βεβήλωση του ιερού και την μετατροπή του σε οίκο συναλλαγών. Ίσως γι' αυτό το λόγο να θεωρήθηκε η αντίδραση του Ιησού ως μια αντίδραση ζηλωτή φανατικού Φαρισαίου⁴¹⁶. Ο Reza Aslan, επισημαίνει ότι το 66 μ.Χ. μία από τις πρώτες ενέργειες των επαναστατών Ζηλωτών με αρχηγό τον Ελεάζαρο, συνεργό τον Μενάημο (τον αρχηγό των Σικάριων) και μετόχους και απλούς ιερείς ήταν να σταματήσουν τις θυσίες υπέρ του αυτοκράτορα στο Ναό, να εκδιώξουν όλους τους ξένους από την αγία Πόλη, να δολοφονήσουν τον αρχιερέα και να πυρπολήσουν τα δημόσια αρχεία όπου υπήρχαν τα χρεωστικά γραμμάτια των πτωχών. Με τη συμβολική αυτή κίνηση ήθελε να διακηρύξει παύει η διάκριση πτωχού και πλούσιου στην καινούργια εποχή που ευαγγελιζόταν⁴¹⁷. Συγκεκριμένα ο Ιώσηπος αναφέρει: *μεθ' ἃ τὸ πῦρ ἐπὶ τὰ ἀρχεῖα ἔφερον ἀφανίσαι σπεύδοντες τὰ συμβόλαια τῶν δεδανεικότων καὶ τὰς εἰσπράξεις ἀποκόψαι τῶν χρεῶν ὅπως αὐτοὶ τε πλήθος προσλάβωσιν τῶν ὠφεληθέντων καὶ μετ' ἀδείας τοῖς εὐπόροις ἐπαναστήσωσι τοὺς ἀπόρους φυγόντων δὲ τῶν πρὸς τῶν γραμματοφυλακείῳ τὸ πῦρ ἐνίεσαν*⁴¹⁸.

Σύμφωνα με τον Σάντερς, δεν είναι βέβαιο τι ήθελε να συμβολίσει ο Ιησούς με την πράξη του αυτή στο Ναό. Επρόκειτο για κάθαρση ή πλήρη ανατροπή του θυσιαστικού συστήματος και υποκατάστασή του από την κοινωνία με το σώμα του Ιησού Χριστού; Υπάρχει άραγε το ενδεχόμενο να θεωρούσε ο Ιησούς ανέντιμο το εμπόριο που γινόταν εντός του Ναού ή να είχε προβλέψει την εξέγερση του έθνους του εναντίον των Ρωμαίων, που θα οδηγούσε στην καταστροφή του Ναού; Ιστορικά δεν υπάρχει κάποιο στοιχείο που να φανερώνει κατάχρηση των ιερών χρημάτων και χρησιμοποίησή τους για άλλους σκοπούς. Συνεπώς δεν μπορούμε να ισχυριστούμε με βεβαιότητα ότι ο Ιησούς θεωρούσε διεφθαρμένο το σύστημα ή ότι οι αρχιερείς ήταν παράνομοι και οι θυσίες αποτελούσαν λανθασμένη πρακτική⁴¹⁹.

---

⁴¹⁶ Πρβλ. Γ. Πατρώος, ό.π., 1991. σ. 348.

⁴¹⁷ Reza Aslan, *Zealot: The Life and Times of Jesus of Nazareth*, Random House 2013, σ. 56.

⁴¹⁸ Ιώσ. 2.427:

⁴¹⁹ Πρβλ. Ε., Σάντερς, ό.π., 1998, σ. 414-415.

4.13 Ο φόρος στο Ρωμαίο αυτοκράτορα (20,20-26)

Διαχρονικό το ερώτημα: να πληρώνω τους φόρους στο κράτος ή όχι; Αυτή ήταν και η ερώτηση των Ιουδαίων στον Ιησού, αν δηλαδή έπρεπε να καταβάλουν τους φόρους στον κατακτητή: *ἔξεστιν ἡμῖν Καίσαρι φόρον δοῦναι ἢ οὐ;* (20,20). Το παραπάνω ερώτημα έχει και θρησκευτική σημασία για τους Ιουδαίους, αφού ως περιούσιος λαός του Θεού προβληματίζονται, για το αν θα εκφράσουν μέσω της φορολογίας (όπως και μέσω της απογραφής), το γεγονός ότι ασπάζονται άλλον κύριο από τον Γιαχβέ⁴²⁰. Κατά τον ίδιο τρόπο ήταν για τους Έλληνες η καταβολή των φόρων σύμβολο απεχθές ανελευθερίας⁴²¹. Ο Ιησούς θέλοντας να απαντήσει στο ερώτημα της απόδοσης των φόρων, ζητάει να δει ένα δηνάριο *δείξατέ μοι δηνάριον· τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν;* (20,24) και οι Ιουδαίοι *ἀποκριθέντες δὲ εἶπον· Καίσαρος* (20,24). Ο Ιησούς όμως φροντίζει με την απάντησή του να διαστείλει με σαφήνεια τα επίπεδα των σχέσεων⁴²² *ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἀπόδοτε τοῖνυν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ* (20,25). Ίσως αυτή να ήταν η πρώτη οπτική επαφή του Ιησού με τον Καίσαρα, όταν δηλαδή αντίκρισε το προσωπείο του αυτοκράτορα πάνω στο δηνάριο⁴²³.

Με την απάντηση που έδωσε ο Ιησούς καταφάσκει μεν την ιστορικο-κοινωνική υποχρέωση απέναντι στο κράτος, αλλά αποδεσμεύει αυτή την υποχρέωση, ως γεγονός άλλης τάξεως, από το Θεό⁴²⁴. Οι Συνοπτικοί συγγραφείς τοποθετούν στην Ιερουσαλήμ ένα σημαντικό μέρος της διδασκαλίας του Ιησού και από μια γενική άποψη είναι σωστό. Το ζήτημα της πληρωμής των φόρων στον Καίσαρα, έχει να κάνει περισσότερο με την Ιερουσαλήμ παρά με τη Γαλιλαία. Στην Ιουδαία τα χρήματα αυτά πήγαιναν κατευθείαν σε ρωμαϊκά χέρια, ενώ στη Γαλιλαία μεσολαβούσε ο Αντίπας ο οποίος με τη σειρά του έδινε το φόρο υποτέλειας στη

---

⁴²⁰ M. W o l t e r, ό.π., ad loc.

⁴²¹ Πρβλ. X., Γ ι α ν ν α ρ ά ς, *Η απανθρωπία του δικαιώματος*, Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 1998. σ. 122.

⁴²² Πρβλ. X., Γ ι α ν ν α ρ ά ς, ό.π., 1998. σ. 122.

⁴²³ Σ. Δ ε σ π ό τ η ς, *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, Δ.Β.Μ., ό.π., 2002-2003, σ. 105.

⁴²⁴ Πρβλ. X., Γ ι α ν ν α ρ ά ς, ό.π., 1998. σ. 122.

Ρώμη. Η άμεση φορολογία ήταν περισσότερο δυσάρεστη στους πολίτες σε σχέση με την έμμεση, δηλαδή το φόρο υποτέλειας στη Ρώμη⁴²⁵.

Αργότερα στην πολιτική δίκη του Ιησού απέναντι στον Πιλάτο, οι Ιουδαίοι τον κατηγορούν για το αντίθετο, *ἤρξαντο δὲ κατηγορεῖν αὐτοῦ λέγοντες· τοῦτον εὗρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος καὶ κωλύοντα Καίσαρι φόρους διδόναι, λέγοντα ἑαυτὸν Χριστὸν βασιλέα εἶναι*⁴²⁶ (23,2). Τον παρουσιάζουν δηλαδή ως επαναστάτη που εμποδίζει την πληρωμή των φόρων στον Καίσαρα. Η ενέργεια αυτή από μέρος των Ιουδαίων να πολιτικοποιήσουν την υπόθεση του Ιησού στόχευε στη χωρίς χρονοτριβή καταδίκη του⁴²⁷.

Ο Καίσαρας είναι το αιώνιο σύμβολο της εξουσίας, του κράτους και της βασιλείας του ορατού κόσμου. Η σχέση ανάμεσα στον Καίσαρα από τη μια και στη Βασιλεία του Θεού απ' την άλλη, μπορεί να θεωρηθεί είτε μονιστικά είτε δυαλιστικά. Μια μονιστική θεώρηση θα μπορούσε να ναι τυραννική, είτε θρησκευτική είτε αντιθρησκευτική. Η δυαλιστική θεώρηση-αντίληψη του Βασιλείου του Καίσαρα και του βασιλείου του Θεού, μπορεί να εξασφαλίσει το θεμέλιο της ελευθερίας. Έτσι με τον τρόπο που ερμηνεύονται τα λόγια του Ευαγγελίου: *ἀπόδοτε τοῖνυν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ*, και προκύπτει ένας χαρακτήρας δουλικότητας. Πολύ απλά με την παραπάνω ερμηνεία αποκαθίσταται μια διάκριση ανάμεσα σε δύο διαφορετικές σφαίρες και τις προφυλάσσει από μια σύγχυση. Η παραπάνω διάκριση χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει έναν δουλισμό και έναν πολιτικό ελιγμό, έναντι της εξουσίας του κράτους, αλλά και μια ιεροποίηση μορφών εξουσίας που δεν έχουν τίποτα κοινό με τον Χριστιανισμό⁴²⁸.

Η ταύτιση του βασιλείου του Καίσαρα με το βασίλειο του Πνεύματος είναι ένας πλαστός μονισμός, ο οποίος γεννά τη δουλεία. Αντίθετα ο δυαλισμός των παραπάνω βασιλείων αποτελεί θεμέλιο της ελευθερίας. Ο τελικός μονισμός των βασιλείων του Καίσαρα και του Πνεύματος είναι εσχατολογική υπόθεση. Ο κόσμος κυβερνάται περισσότερο από τον Καίσαρα παρά από το Θεό. Ο εκάστοτε Καίσαρας εφαρμόζει

---

⁴²⁵ Πρβλ. Ε. Σάντερς, ό.π., 1998, σ. 410.

⁴²⁶ Η αναφορά αυτή γίνεται μόνο στο Κατά Λουκάν.

⁴²⁷ Πρβλ. Γ. Πατρώος, ό.π., 1991. σ. 494.

⁴²⁸ Πρβλ. Ν., Μπερδιάγιεφ, *Βασίλειο του Πνεύματος και Βασίλειο του Καίσαρα*, μεταφρ., Γιούλτση, Β., Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρναρά, 2002. σ. 87-88.

τους νόμους του, τους νόμους του κόσμου, παρά του Θεού. Έτσι ο Θεός γίνεται αντιληπτός μόνο σε εσχατολογικό πλαίσιο και το βάθος της επικοινωνίας μαζί του, βρίσκεται καλυμμένο πίσω απ' τον φαινόμενο κόσμο. Ο Θεός ούτε βασιλεύει ούτε κυβερνά, όπως ένας υπουργός σε πολιτικό επίπεδο, άρα δεν είναι κατανοητός μέσα από τη λογική της ιστορικής ροής και της ιστορικής αναγκαιότητας. Η αναγκαιότητα αυτή βρίσκεται σε διαρκή πάλη με την ελευθερία. Η παρουσία του Θεού στον άνθρωπο γίνεται μέσω της ελευθερίας, η οποία δεν διαφοροποιείται από τη χάρη, αλλά ή χάρη είναι η φωτισμένη ελευθερία. Στην ιστορία ενεργούν αλόγιστες δυνάμεις, ίσως μια σκοτεινή ελευθερία που δημιουργεί την αναγκαιότητα και τη βία, ενώ η φωτισμένη ελευθερία ενεργεί από τη σκοπιά της. Από την άλλη θα ήταν όμως εσφαλμένη μια θεώρηση του κόσμου ως θρίαμβο του βασιλείου του Διαβόλου, αντί της θεώρησης της προοδευτικής αποκάλυψης της θείας δυνάμεως, που είναι φανερή μέσα στα κρυφά σπέρματα του πνεύματος. Αυτό δε σημαίνει ότι το Πνεύμα αποκαλύπτεται προοδευτικά μέσα στην ιστορική συνέχεια, αντίθετα οι κακές συνέπειες της ιστορικής συνέχειας είναι ορατές και θριαμβεύουν⁴²⁹.

4.14 Η προσφορά της χήρας (21, 1-4)

Η δυσχερής θέση στην οποία βρίσκονταν οι χήρες φαίνεται να απασχολούσε ιδιαίτερα τον Λουκά⁴³⁰, αφού κάνει ιδιαίτερες αναφορές σε αυτές, τις οποίες δεν συναντάμε στους άλλους συνοπτικούς. Χαρακτηριστική είναι η παραβολή του άδικου κριτή και της χήρας (18,1-8), στην οποία η χήρα αναγκάζεται να γίνει ενοχλητική προκειμένου να βρει το δίκιο της. Ακόμα στην αναφορά στο θαύμα της ανάστασης του γιού της χήρας στη Ναϊν (7,11-17), ο Λουκάς θέλει να τονίσει από τη μια την ικανότητα του Ιησού να ανασταίνει νεκρούς και από την άλλη να αφηγηθεί ένα περιστατικό ανθρώπινου ενδιαφέροντος, κατά το οποίο ο Ιησούς επιστρέφει σε μια πτωχή χήρα το μοναδικό της στήριγμα⁴³¹.

Ο Ιησούς παρατηρούσε τους πλούσιους να βάζουν δώρα στο γαζοφυλάκιο⁴³²:
Αναβλέψας δὲ εἶδε τοὺς βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον

⁴²⁹ Πρβλ. Ν., Μ π ε ρ δ ι ἄ γ ι ε φ, ὁ.π., 2002, σ. 53-56.

⁴³⁰ Πρβλ. Ε. Σ ἄ ν τ ε ρ ς, ὁ.π., 1998, σ. 251.

⁴³¹ Πρβλ. Ε. Σ ἄ ν τ ε ρ ς, ὁ.π., 1998, σ. 251.

⁴³² Βλέπε Κ., Σ ι α μ ἄ κ η ς, ὁ.π., 2012, σ. 22.

πλουσίους (21,1). Τα χρήματα που συγκεντώνονταν εκεί προορίζονταν για την περιποίηση και την επισκευή του Ναού, αλλά και για τους φτωχούς. Όμως οι ιερείς καπηλεύονταν και μοίραζαν τον θησαυρό μεταξύ τους⁴³³. Η παρατηρητικότητα του Ιησού επικεντρώνεται στη φτωχή χήρα η οποία κατάθεσε στο γαζοφυλάκιο ένα δίλεπτο, ποσό ευτελές για την εποχή: *εἶδε δέ τινα χήραν πενιχρὰν βάλλουσαν ἐκεῖ δύο λεπτά* (21,2). Πως είναι δυνατόν η φτωχή χήρα να έβαλε περισσότερα χρήματα στο θησαυροφυλάκιο: *ἀληθῶς λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ χήρα ἢ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλεν* (21,3), αφού προφανώς οι πλουσιότεροι κατέθεσαν περισσότερα χρήματα.

Την απάντηση τη δίνει ο ίδιος ο Ιησούς: *ἅπαντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ, αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς ἅπαντα τὸν βίον ὃν εἶχεν ἔβαλε* (21,4). Η χήρα η οποία αποτελούσε αντικείμενο εκμετάλλευσης των θρησκευτικών ταγών χήρα επαινείται αντίστροφα⁴³⁴. Είναι φανερή εδώ η σχετικότητα της έννοιας της αξίας, αλλά και της προσφοράς. Η προσφορά δε μετριέται με την ποσότητα, αλλά με βάση τις δυνατότητες που ο καθένας έχει. Έτσι η προσφορά της χήρας που ήταν όλη η περιουσία της ήταν πολύ μεγαλύτερη από τις μεγαλύτερες σε αξία προσφορές των πλουσίων, αφού οι προσφορές αυτών προέρχονταν από το πλεόνασμά τους. Αντίθετα η χήρα έδωσε το υστέρημα της.

---

⁴³³ Πρβλ. Π. Τρεμπέλας, ό.π., 1995. σ. 573.

⁴³⁴ Σ. Δεσπότης, *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, Δ.Β.Μ., ό.π., 2002-2003, σ. 95.

Συμπεράσματα

Ο Λουκάς μέσα στο έργο του προτείνει τρόπους διαχείρισης και οικονομίας, ώστε ο πλούτος να γίνει μέσον σωτήριας. Είναι φανερό ότι δεν καταδικάζει τον πλούτο, αλλά την κακή χρήση του. Μέσα από τις παραβολές και τα γεγονότα του Ευαγγελίου του Λουκά, προκύπτει ότι ο πλούτος ανάλογα με τη χρήση του μπορεί να οδηγήσει άλλοτε στη Βασιλεία του Θεού και άλλοτε στην απώλεια αυτής. Το έντονο ενδιαφέρον του Λουκά για θέματα σχετικά με τον πλούτο, ίσως να οφείλεται στον πλούσιο και επιφανή αποδέκτη των έργων του, τον κράτιστο (εξοχότατο) Θεόφιλο, είτε στη δική του κοινωνικοοικονομική θέση, αφού ο Λουκάς ήταν ιατρός και κατείχε την ελληνική παιδεία και προφανώς να είχε οικονομικές δυνατότητες.

Αντίθετα καταδικάζει την πλεονεξία, αφού αυτή στερεί, ακόμα και τα αναγκαία, από τους φτωχούς. Με τη πλεονεκτική συμπεριφορά, ο άνθρωπος αποκόπτεται από την κοινωνία με τους άλλους και αυτοπεριορίζεται στη μοναξιά της βιολογικής ύπαρξης. Όμως ο Λουκάς, δεν φαίνεται να περιφρονεί τα προβλήματα του κόσμου σχετικά με τα υλικά αγαθά, αλλά τα αντιμετωπίζει με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, επισημαίνοντας όμως, τους κινδύνους που εγκυμονεί ο πλούτος, ο οποίος μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο για τον άνθρωπο, όταν μένει προσκολλημένος σ' αυτόν. Έτσι τονίζει την ανάγκη εξορισμού των φιλοχρήματων δογμάτων από την ψυχή του ανθρώπου και την απαγκίστρωση της ψυχής από τη μέριμνα του πλούτου, δια μέσου της αγάπης προς τον πλησίον.

Η αγάπη και η προσφορά προς τον πλησίον δεν είναι ένα ηθικιστικό καθήκον, αλλά ένας δρόμος που βγάζει τον άνθρωπο από τον κλειστό του εαυτό, ώστε να προσεγγίσει τον Θεό δια του συνανθρώπου. Τα αναγκαία για να ζήσει κανείς, δίνονται από τον Θεό, προπαντός σε εκείνους που ζητούν τη βασιλεία και τη δικαιοσύνη Του. Ο Ιησούς ενδυναμώνει και ενισχύει τον καθένα να μοιραστεί με τον διπλανό του, αφού το να μοιράζεσαι οδηγεί σε μια πλούσια ζωή.

Όσον αφορά την ιδιοκτησία, οτιδήποτε έχει ο άνθρωπος, ανήκει εξ' ολοκλήρου στον Θεό και το μόνο που απομένει στον άνθρωπο, είναι η χρήση (διαχείριση) της περιουσίας του Θεού. Η προσφορά των αγαθών γίνεται με όρους πνευματικής ωφέλειας στους ανθρώπους και τα απολύτως αναγκαία προσφέρονται χωρίς καμία διάκριση. Ο κάθε άνθρωπος είναι υπεύθυνος για τον τρόπο που διαχειρίζεται την περιουσία, που του χάρισε ο Θεός. Ο καθένας οφείλει να διαχειρίζεται την ιδιοκτησία του Θεού, σύμφωνα με τις εντολές και πάντα προς δόξα Θεού. Ως οικονόμος

ιδιοκτησίας του Θεού, ο άνθρωπος, οφείλει να διαχειρίζεται τα παραχωρημένα, με προσανατολισμό στον πλησίον και όχι μόνο για να ικανοποιεί τις ανάγκες του εγώ του.

Οι πτωχοί, οι καταφρονημένοι και οι αμαρτωλοί, βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του Λουκά. Οι πτωχοί μακαρίζονται, σε αντίθεση με τους εγωπαθείς πλουσίους, οι οποίοι ταλανίζονται. Η προτροπή για ελεημοσύνη είναι διάχυτη στο Ευαγγέλιο του Λουκά. Το ενδιαφέρον του Λουκά για θέματα σχετικά με τον πλούτο και την ιδιοκτησία είναι πιο έντονο, σε σχέση με τους άλλους συνοπτικούς, αφού ο Λουκάς αναφέρει παραβολές με θέματα σχετικά με τον πλούτο, που δεν απαντώνται στους άλλους Συνοπτικούς.

Η ακτημοσύνη πάλι είναι εντολή του Ιησού στους μαθητές, καθώς ο Ιησούς ακτήμων ήταν. Η ακτημοσύνη που προβάλλει ο Λουκάς διαφοροποιείται από το στωικό «κατά φύσιν ζην», αλλά και από την ακτημοσύνη των κυνικών. Ο Ιησούς δεν προτρέπει τους μαθητές να διάγουν βίο λιτό αλλά προτρέπει σε μια άκρα ακτημοσύνη που ξεπερνά ακόμα και το πιθάρι του Διογένη, αφού ο Ιησούς θέλει τους μαθητές του πένητες, χωρίς ραβδί και δισάκι. Οι αληθινοί μαθητές είναι αυτοί που έχουν τις ελπίδες τους στο Θεό.

Ο Λουκάς στο έργο του έχει στοιχεία που συναντάμε στην πολιτεία του Πλάτωνα, όσον αφορά την κοινοκτημοσύνη, αλλά και στα κοινόβια των Πυθαγορείων και των Εσσαίων. Διαφοροποιείται από την θεωρία του Πλάτωνα όσον αφορά την κοινωνική διαστρωμάτωση. Ο Πλάτων στην Πολιτεία θέτει ως προϋπόθεση για την κοινοκτημοσύνη προνομιούχες και κληρονομικές κοινωνικές τάξεις, με τρόπο ώστε η κοινοκτημοσύνη να εξυπηρετεί την κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας. Αντίθετα ο Λουκάς δεν κάνει καμία διάκριση, αφού φεύγει από τα όρια του εγωπαθούς ιουδαϊσμού και ανοίγεται τόσο στην κοινωνία, όσο και στα έθνη. Οι αποδέκτες του μηνύματος του Ευαγγελίου είναι όλοι χωρίς διακρίσεις φύλου, κοινωνικής τάξης ή εθνικότητας.

Τα κοινόβια των Πυθαγορείων και των Εσσαίων έχουν αρκετές ομοιότητες μεταξύ τους. Η μύηση, δοκιμασία και η εισφορά της περιουσίας σε κοινό ταμείο, ήταν τα προαπαιτούμενα προκειμένου να γίνει κάποιος μέλος στις μυστικές αδελφότητες. Χαρακτηριστικά ο Πυθαγόρας επέλεγε τους μαθητές του από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις. Αντίθετα, στην κοινότητα του Λουκά, δεν απαιτείται μύηση και δοκιμασία και εν δυνάμει μέλη της είναι άπαντες. Η σημασία της κοινοκτημοσύνης των αγαθών, για το Λουκά, είναι φανερή στις Πράξεις και στον

τρόπο ύπαρξης της πρώτης Εκκλησίας. Το άνοιγμα του Λουκά στους εθνικούς, δικαιολογείται από το χρόνο συγγραφής του δίτομου έργου του, αφού υπήρχαν δείγματα γραφής από την πρώτη Εκκλησία.

Η διαφορά του Λουκά σε σχέση με την κλασική σκέψη, πάνω στο θέμα του πλούτου, είναι στο ότι δεν αποβλέπει στην ατομικιστική αυτάρκεια αλλά στην προσωπική ολοκλήρωση, μέσα από την αγάπη του πλησίον και την πεποίθηση της μέλλουσας βασιλείας. Παρόλα αυτά, οι απόψεις του Λουκά περί κοινοκτημοσύνης, έρχονται σε αντιδιαστολή με τη δυνατότητα του ανθρώπου να κάνει ελεημοσύνη. Ενώ προτρέπει τον αναγνώστη του να προβεί σε πράξεις ελεημοσύνης, δεν εξασφαλίζει τη δυνατότητα για ελεημοσύνη, όταν τα αγαθά είναι κοινόχρηστα, αφού η κοινοκτημοσύνη δεν θα δίνει τη δυνατότητα κατοχής ιδιωτικής περιουσίας. Αυτή την άποψη διατύπωσε και ο Αριστοτέλης, στην προσπάθειά του να αντικρούσει το πλατωνικό και πυθαγόρειο «κοινά τα των φίλων». Έτσι γεννιέται το εξής ερώτημα: μπορεί κάποιος, χωρίς ατομική περιουσία και ιδιοκτησία, να προβεί σε πράξεις ελεημοσύνης; Ίσως η κοινοκτημοσύνη για το Λουκά να αποτελούσε το αποκορύφωμα για τις κοινωνικοοικονομικές σχέσεις, ως αποτέλεσμα μιας ελεύθερης και αβίαστης προσωπικής επιλογής, χωρίς ανατροπή των κοινωνικών δομών.

Ο Λουκάς φαίνεται να πατάει πάνω στην κλασική σκέψη και στις απόψεις των κινήματων των ελληνορωμαϊκών χρόνων, αλλά την πηγαίνει παραπέρα. Έτσι η αναζήτηση του Λουκά δεν εξαντλείται στην ελαχιστοποίηση των αναγκών και στη φυσική ζωή των Κυνικών, ούτε στη λιτότητα και στα δόγματα περί ενάρετης ζωής των Στωικών. Δεν αρκείται στην εκπλήρωση του ηθικιστικού καθήκοντος, του να περιφρονεί κανείς τον πλούτο, αλλά προβάλλει την αναγέννηση του ανθρώπου, μέσα από την υπέρβαση του πλούτου και τη σχέση με τον πλησίον.

Το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο έγραψε τα έργα του ο Λουκάς δικαιολογεί την έντονη τάση για αναδιανομή του εισοδήματος που διακατέχει το έργο του, καθώς και τις ιωβηλαϊκές του καταβολές. Η αποκατάσταση των αδικιών δεν τοποθετείται από τον Λουκά στα έσχατα, όπως συνέβαινε στους Εσσαίους, αλλά στο παρόν μέσω της αντιστροφής της κοινωνικής πυραμίδας, αφού βρίσκονται σε περίοπτη θέση στο έργο του οι φτωχοί, οι κοινωνικά αποκλεισμένοι, οι γυναίκες, τα παιδιά, οι χήρες, οι πόρνες και οι τελώνες.

Ο Λουκάς δεν ανατρέπει τις κοινωνικές δομές και δεν προτρέπει προς αυτή την κατεύθυνση. Ενώ οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες (πράγμα που συνήθως οδηγεί σε ανατροπές), είχαν κορυφωθεί την εποχή συγγραφής του έργου του, εν τούτοις η

στάση του απέναντι στην πολιτική εξουσία προσεγγίζεται δυαλιστικά. Ο Λουκάς διακρίνει το βασίλειο του Πνεύματος και το βασίλειο του Καίσαρα.

Η συγκέντρωση του πλούτου σε λίγα χέρια, μέσα σε ένα ορισμένο κοινωνικό περιβάλλον, συμβαδίζει με την φτώχεια και τη δυστυχία των πολλών. Η συγκέντρωση αυτή, πραγματοποιείται μέσα από διαδικασίες, σχετικές με κοινωνικούς θεσμούς και νόμους, συνιστώντας κοινωνική αδικία. Στις μέρες μας ο ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου πλούτου είναι μικρότερος από το ρυθμό αύξησης της περιουσίας των πλουσίων. Το γεγονός αυτό είναι συνάρτηση της κατάπτωσης των ηθικών αξιών της κοινωνίας και του επακόλουθου αποπροσανατολισμού της. Ο Λουκάς απαντά διαχρονικά, όσον αφορά τις συνέπειες της εγωιστικής χρήσης του πλούτου και τη στάση του ανθρώπου απέναντι στην ιδιοκτησία. Από τη μια εξηγεί τους λόγους και τις αιτίες της κοινωνικοοικονομικής κρίσης και από την άλλη δίνει λύση στο πρόβλημα των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων. Η πλεονεξία και η εγωπαθής χρήση του πλούτου σε χέρια λίγων, ευθύνονται τόσο για την υλική φτώχεια των πολλών, όσο και για την ανεπαρκή πραγμάτωση της κοινωνικής ζωής.

Η οικονομία ως σύστημα παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών και ως διαφοροποιημένη κοινωνική δραστηριότητα, δεν απασχόλησε τη θεολογία, ούτε την Εκκλησία ως θεανθρώπινο οργανισμό. Η Εκκλησία δεν ασχολήθηκε ποτέ με οικονομικές θεωρίες ή οικονομικά συστήματα, με την έννοια της σύγχρονης εποχής, ούτε διατύπωσε ποτέ μια συστηματική οικονομική ηθική⁴³⁵. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα η νεότερη βιβλική επιστήμη επιδόθηκε σε μια λεξικογραφική προσέγγιση του νοήματος των βιβλικών κειμένων και με βάση την ιστορικοκριτική μέθοδο, προσπάθησε να ανακαλύψει την αλήθεια. Τα περισσότερα βιβλικά λεξικά και εγκυκλοπαίδειες βιβλικής θεολογίας, λόγω της καθαρής λεξικογραφικής προσέγγισης, αγνοούν τα σχετικά με την οικονομία θέματα. Για παράδειγμα το έγκυρο βιβλικό λεξικό Anchor Bible Dictionary δεν έχει κανένα λήμμα για την οικονομία, όπως και το Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας μεταφρασμένο στα Ελληνικά από τις εκδόσεις «Άρτος Ζωής»⁴³⁶.

Η οικονομία στη βιβλική και πατερική παράδοση, δεν είναι μια ουδέτερη δραστηριότητα του ανθρώπου, που προσδιορίζει αυτόνομα την εργασία και την

---

⁴³⁵ Πρβλ., Ν., Κ ο κ ο σ α λ ά κ η ς, ό.π., 2002, σ. 222.

⁴³⁶ Πρβλ., Π., Β α σ ι λ ε ι ά δ η ς, *Η Βιβλική Θεώρηση της Οικονομίας, ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, τόμος 83, τεύχος 2, (2012), σ. 27-28.

οργανώνει συστηματικά, ώστε να επιτύχει τη διαχείριση των υλικών αγαθών και την παραγωγή πλούτου προς όφελος του ανθρώπου. Η οικονομία του Θεού είναι η κλήση στον άνθρωπο να διαχειρίζεται ευχαριστιακά και κοινωνικά τον κόσμο, ώστε να ξεπεράσει την φθορά και τον θάνατο. Ο κόσμος δωρίζεται στον άνθρωπο, ώστε αυτός ως κηδεμόνας να τον οδηγήσει στον κοινό δημιουργό. Ο άνθρωπος όμως δεν αρκέστηκε στη δίκαιη νομή και χρήση των υλικών πραγμάτων, αλλά μετέτρεψε τον κόσμο σε αντικείμενο ιδιοκτησίας, σπατάλης και υποδούλωσης, παραμορφώνοντας τον. Ο άνθρωπος σαν καλός οικονόμος, οφείλει να προσαγάγει ευχαριστιακά τον κόσμο στον Θεό και όχι αυτοαναφορικά, υπερβαίνοντας έτσι την αυτάρκεια και την αυτονόμηση. Ο ευχαριστιακός τρόπος ζωής και το ασκητικό ήθος της Εκκλησίας, δεν μπορεί να μετασχηματιστεί σε κώδικες συμπεριφοράς και να οργανωθεί σε οικονομικό σύστημα ή πολιτική ιδεολογία, αφού δεν διεκδικεί μέσα από ανταγωνισμό, την ατομική αυτοτέλεια, τη συμβατική επιβίωση και εξασφάλιση της ζωής⁴³⁷.

Η Εκκλησία βιώνεται δια των μυστηρίων, κυρίως στο Βάπτισμα και στη Θεία Ευχαριστία. Τα άλλα Μυστήρια στην αρχαία Εκκλησία ήταν ενωμένα τελετουργικά με τη Θεία Ευχαριστία. Η Εκκλησία βιώνεται ως χώρος καθάρσεως από τα πάθη, τα οποία έχουν τη ρίζα τους, στην παραδοχή ότι η αληθινή ζωή είναι η βιολογική. Η βίωση του Μυστηρίου της Εκκλησίας ενώ γίνεται μέσα στα Μυστήρια, προεκτείνεται πέρα απ' αυτά, όπως στη ζωή του πιστού, στη σχέση του με τους άλλους, στη σχέση του με τον υλικό κόσμο. Έτσι ώστε κάθε πράξη της βιολογικής ζωής να συγκρίνεται με την εικόνα των μελλόντων και να δημιουργείται η συναίσθηση της ανεπάρκειας του πιστού να ταυτίσει τη μέλλουσα ζωή με την καθημερινότητα του⁴³⁸.

Η σωτηρία του ανθρώπου θεωρείται έργο της θείας οικονομίας. Έτσι η έννοια της οικονομίας για την ορθόδοξη Εκκλησία και θεολογία είναι πάνω απ' όλα σωτηριολογική, ώστε να συμβιβάζεται το ιδεώδες και η πραγματικότητα, μέσα στον κόσμο της ατέλειας και της πτώσης. Όταν η Εκκλησία μιλάει για οικονομία εννοεί τη δικαιοδοσία της να συμβιβάζεται με την πραγματικότητα του κόσμου και να συγχωρεί τα μέλη της, ακόμα και όταν παραβιάζουν τα δόγματά της. Την Εκκλησία δηλαδή ως θεανθρώπινο οργανισμό και «κιβωτό της σωτηρίας», δεν θα την ενδιέφερε

---

⁴³⁷ Πρβλ., Σ., Γ ι α γ κ ά ζ ο γ λ ο υ, *Για να ζήσει ο κόσμος, ΘΕΟΛΟΓΙΑ*, τόμος 83, τεύχος 2, (2012), σ. 3.

⁴³⁸ Πρβλ., Ι., Ζ η ζ ι ο ύ λ α ς, *Η Κτίση ως Ευχαριστία*, Αθήνα: Εκδόσεις Ακρίτας, 1992.

η οικονομία ως κοινωνική δραστηριότητα και ως σύστημα παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών⁴³⁹.

Από την άλλη όμως, η Εκκλησία ως κοινωνικός θεσμός, συμμετέχει στην οικονομική ζωή της κοινωνίας, αφού έχει δική της οικονομική οργάνωση. Αλλά επειδή *οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος*⁴⁴⁰, χωρίς τον ἄρτο η βιολογική ζωή είναι αδύνατη. Έτσι από τη μια έχουμε τα σωτηριολογικά ιδεώδη της Εκκλησίας και από την άλλη τη συμπεριφορά της Εκκλησίας ως καθαρά κοινωνικού ανθρώπινου οργανισμού⁴⁴¹.

---

⁴³⁹ Πρβλ., Ν., Κοκοσαλάκης, ό.π., 2002, σ. 222.

⁴⁴⁰ Μτ. 4,4.

⁴⁴¹ Πρβλ., Ν., Κοκοσαλάκης, ό.π., 2002, σ. 222.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Πηγές

Αγία Γραφή, Το αρχαίο ελληνικό κείμενο με ερμηνευτική απόδοση (η ερμηνευτική απόδοση ανήκει στον Ιωάννη Θ. Κολιτσάρα), διαθέσιμο στο: <http://www.imgap.gr/file1/AG-Pateres/PDhiathiki1.html>

Προσπελάστηκε την: 15-6-2013.

Αριστοτέλους, Πολιτικά, διαθέσιμο στο:

<http://el.wikisource.org/wiki/Πολιτικά>

Προσπελάστηκε την: 10-9-2013.

Διογένης Λαέρτιος, Άπαντα, μτφρ. μεταφραστική ομάδα Κάκτου. Αθήνα (1994): Εκδόσεις Κάκτος.

Επίκουρος, Επιστολή προς Μενουκέα, διαθέσιμο στο:

http://el.wikisource.org/wiki/Επιστολή_προς_Μενουκέα προσπελάστηκε την 30-9-2013.

Η Καινή Διαθήκη, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας Της Ελλάδος, Αθήνα: 2000^E.

Η Καινή Διαθήκη, Σε μετάφραση στη δημοτική, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα: 2003.

Η Παλαιά Διαθήκη, Μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, 1997.

Ιωσήπος, Ιουδαϊκή Αρχαιολογία, έκδ. B. Niese, Flavii Iosephi Opera I-IV, Berlin.

Ιώσηπος, Ιουδαϊκός πόλεμος, διαθέσιμο στο:

http://el.wikisource.org/wiki/Ιουδαϊκός_Πόλεμος

προσπελάστηκε την 27-7-2013.

Ξενοφώντας, Οικονομικός, διαθέσιμο στο:

<http://el.wikisource.org/wiki/Οικονομικός> προσπελάστηκε την 29-7-2013.

Πλάτων, Απολογία Σωκράτους, διαθέσιμο στο:

[http://el.wikisource.org/wiki/Απολογία_Σωκράτους_\(Πλάτων\)](http://el.wikisource.org/wiki/Απολογία_Σωκράτους_(Πλάτων))

προσπελάστηκε την 22-7-2013.

Πλάτων, Γοργίας, διαθέσιμο στο: [http://el.wikisource.org/wiki/Γοργίας_\(Πλάτων\)](http://el.wikisource.org/wiki/Γοργίας_(Πλάτων))

Προσπελάστηκε την: 10-9-2013.

Πλάτων, Νόμοι, διαθέσιμο στο: <http://el.wikisource.org/wiki/Νόμοι>

προσπελάστηκε την 22-7-2013.

Πλάτων, Πολιτεία, διαθέσιμο στο: <http://el.wikisource.org/wiki/Πολιτεία>

προσπελάστηκε την 25-7-2013.

Πλάτων, Τιμαίος, διαθέσιμο στο: <http://el.wikisource.org/wiki/Τιμαίος>

προσπελάστηκε την 27-7-2013.

Βιβλιογραφία

Αγουρίδης, Σ., *Ιστορία Των Χρόνων Της Καινής Διαθήκης*, Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 1985.

Αγουρίδης, Σ., *Ερμηνευτική Των Ιερών Κειμένων*, Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1984.

Αυγουστίδης, π., Α., Ζορμπάς, Κ., Θερμός, π., Β., κ.α., *Η Ορθοδοξία ως Πολιτισμικό Επίτευγμα και τα Προβλήματα του Σύγχρονου Ανθρώπου Τόμος Β, Η Ορθοδοξία απέναντι σε θέματα της εποχής μας* Σ. Γουνελάς (επιμ), Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών 2002.

Brun, Jean, *Ο Επικουρισμός*, Εκδόσεις ΙΩΑΝ. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, μετ. Αρχ. Πολέμη, Αθήνα: 1964.

- Burnet, R.**, *Η Καινή Διαθήκη*, Μετ. Ε., Λεμπέση, Αθήνα ΔΟΛ, 2007.
- Γ α λ ί τ η ς, Γ.**, *Ιστορία Της Εποχής Της Καινής Διαθήκης*, επιμ., Ι. Γαλάνης, Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 1991.
- Γ ι α ν ν α ρ ά ς, Χ.**, *Ορθοδοξία και Δύση, Η θεολογία στην Ελλάδα Σήμερα*, Αθήνα: Δωδώνη, 1977.
- Γ ι α ν ν α ρ ά ς, Χ.**, *Η απανθρωπία του δικαιώματος*, Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 1998.
- Γ ι ο υ ζ έ π α ς, Α.**, *Η σχέση των Κυνικών και των Στωικών με το διεθνικό χαρακτήρα της ρωμαϊκής αυτοκρατορικής εξουσίας: 1^{ος} π.Χ. με 6^ο μ.Χ. αιώνα. Διδακτορική διατριβή*, Αθήνα: 2007.
- Γ κ ο υ τ ζ ι ο ύ δ η ς, Μ ό σ χ ο ς**, *Ιωβηλαίο Έτος, Μελχισεδέκ και η Προς Εβραίους επιστολή*, Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 2006.
- David R. McCabe**, *How to Kill Things with Words Ananias and Sapphira Under the Apostolic-Prophetic Speech-Act of Divine Judgment (Acts 4:32–5:11)* Ph.D. in New Testament and Christian Origins. The University of Edinburgh 2008, διαθέσιμο στο:
<https://www.era.lib.ed.ac.uk/bitstream/1842/2667/2/McCabe%20D%20thesis%2008.pdf> προσπελάστηκε την 28-8-2013.
- Dudley Donald R.** (1967). *A History of Cynicism: From Diogenes to the 6th Century A. D.* Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung. Στο **Γ ι ο υ ζ έ π α ς, Α.**, *Η σχέση των Κυνικών και των Στωικών με το διεθνικό χαρακτήρα της ρωμαϊκής αυτοκρατορικής εξουσίας: 1^{ος} π.Χ. με 6^ο μ.Χ. αιώνα. Διδακτορική διατριβή*, Αθήνα: 2007.
- Δ ε σ π ό τ η ς, Α.**, *Η έρμηνεία τῆς παραβολῆς τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας (Λκ. 16,1-8) στους Έλληνες Πατέρες καὶ Ἐκκλησιαστικούς Συγγραφεῖς τῶν πέντε πρώτων αἰώνων*, διπλωματική εργασία, Αθήνα: 2004.
- Δ ε σ π ό τ η ς, Σ .**, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων. Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ἑρμηνείας τους*, Αθήνα: Ἄθως 2007.
- Δ ε σ π ό τ η ς, Σ .**, *Ο Ιησούς ως Χριστός και η Πολιτική Εξουσία στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές*, Αθήνα: Εκδόσεις Ἄθως 2006.
- Δ ε σ π ό τ η ς, Σ .**, *Υπόμνημα στην Α Τιμόθεον*, Υπό έκδοση.
- Έ ν γ κ ε λ ς, Φ .**, *Η καταγωγή της Οικογένειας, της ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους*, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Ἄ έκδοση 1884, σ. 131.
- Ζ η ζ ι ο ύ λ α ς Ι.**, *Η Κτίση ως Ευχαριστία*, Αθήνα: Εκδόσεις Ακρίτας, 1992.
- Θ ε ο δ ω ρ ί δ η ς, Χ.**, *Επίκουρος*, Εκδόσεις του κήπου, Αθήνα: 1954.

Καράκολης, Χρ., *Θέματα ερμηνείας και θεολογίας της Καινής Διαθήκης*, Πουρναρά, Θεσ/νίκη: 2005.

Κορδάτος, Ι., *Η ιστορία της Ελληνικής φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα: 1972.

Κώττη, Γ., *Οικολογία και Οικονομία*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήζη, 1994.

Κώττη, Γ., & Πετράκη Κώττη, Α., *Εισαγωγή στη σύγχρονη Μικροοικονομική θεωρία*, Εκδόσεις Σμπίλιας «ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ», Αθήνα: 1991.

Καούρας, Γ., *Πολιτική Ιστορία και Ιστορία των Ιδεών*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Αθήνα: Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1994.

Liddell H. G. and R. Scott, R., *A Greek-English Lexikon*, αναθεωρημένο από τον H. S. Jones, Oxford: Clarendon Press, 1940.

Loren T., Stuckenbruck / Mark D., Mathews, *The Apocalypse of John, 1 Enoch, and the Question of Influence*, J. Frey, J.A. Kelhoffer u. F. Tóth (Hrsg.), *Die Johannesapokalypse, Kontexte-Konzepte –Rezeption*, WUNT 287, Tübingen 2012, 191-234, 201. Eubank, Nathan, *Wages of Cross-Bearing and Debt of Sin. The Economy of Heaven in Matthew's Gospel* **Series: [Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche](#)** 2013, σ. 196.

Λιανός, Θ., Παπαβασιλείου Α., Χατζηανδρέου Α., *Αρχές Οικονομικής Θεωρίας*, ΟΕΔΒ, Αθήνα: 2009.

Moles John L. *The Cynics*. Στο Rowe Christopher and Schofield Malcolm. *The Cambridge History of Greek and Roman Political Thought*. Cambridge University Press: 2000. Στο **Γιουζέπας, Α.,** *Η σχέση των Κυνικών και των Στωικών με το διεθνικό χαρακτήρα της ρωμαϊκής αυτοκρατορικής εξουσίας: 1^{ος} π.Χ. με 6^ο μ.Χ. αιώνα. Διδακτορική διατριβή*, Αθήνα: 2007.

Μόσχος, Δ., Ράγκος, Σπ., *Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά, Οι Πρώτες Ιστορικές Καταβολές της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Τόμος Α, Σ. Γουνελάς (επιμ), Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών 2002.

Μπαγιόνας Αύγουστος. *Η Πολιτική Φιλοσοφία των Κυνικών*. Αθήνα: Παπαζήση, 1970.

Μπαμπινιώτης, Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, Β έκδοση, Αθήνα: 2005.

Μπελέζος, Κ., *Το περί τροφής αίτημα της Κυριακής Προσευχής*, (Εξηγητική Ερμηνευτική Μελέτη), Αθήνα: Γρηγόρης, 2012.

Μπερδιάγιεφ, Ν., *Βασίλειο του Πνεύματος και Βασίλειο του Καίσαρα*, μετ. Γιούλτση, Β., Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρναρά, 2002.

Μπουραντάς, Δ., Βάθης, Α., κ.α., *Αρχές Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων και Υπηρεσιών*, Αθήνα: 1999, ΟΕΔΒ, Σ. 130.

Οικονόμου, Χ., *Καινή Διαθήκη και Πολιτισμός*, Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 2003.

Οικονόμου, Χ., *Θεολογία της καινής Διαθήκης και Πατερική Ερμηνευτική*, Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 2001.

Πατρόνος, Γ., *Η Ιστορική Πορεία Του Ιησού Από Τη Φάτνη Ως Τον Κενό Τάφο*, Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 1991.

Πατρόνος, Γ., *Μαθητεία και Αποστολικότητα. Το Αποστολικό Κήρυγμα*, Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 1999.

Πετράκη Κώττη, Α., & Κώττης, Γ., *Εισαγωγή στη σύγχρονη Μακροοικονομική θεωρία*, Εκδόσεις Σμπίλιας «ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ», Αθήνα: 1992.

Reza Aslan, *Zealot: The Life and Times of Jesus of Nazareth*, Random House 2013.

Ροδίτης, Γ., *Χριστιανισμός και πλούτος*, Χριστιανική Δημοκρατία, Αθήνα: 1970.

Shimon Gibson, *The Final Days of Jesus. The Archaeological Evidence*, Harper 2009. *Οι τελευταίες μέρες του Ιησού. Η αρχαιολογική μαρτυρία*. Σ. Δεσπότης (μτφρ.), Αθήνα: Ψυχογιός, 2010.

Smith, A., *Έρευνα για τη Φύση και τον Πλούτο των Εθνών*, Μετάφραση Χ. Βαλλιάνος, Α έκδοση 1776, Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2010.

Σάντερς, Ε. Π., *Το Ιστορικό Πρόσωπο Του Ιησού*. Μετ. Βλάχος Γ., Αθήνα: Εκδόσεις Φιλίστωρ, 1998.

Σιαμάκης, Κ., *Σύντομο λεξικό της Καινής διαθήκης*, ΔΟΝΑΞ, Θεσ/νίκη: 2012.

Σκουτερόπουλος Ν. Μ. (επιμ. & μτφρ.). *Οι Αρχαίοι Κυνικοί: Αποσπάσματα και Μαρτυρίες*. Εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα: 1998.

Σπυριδάκη, Ι., Σ., *Βασικοί Θεσμοί του Ιδιωτικού Δικαίου*, Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή: 1981, σ.65.

Τερλιμπάκου, Ζωή, *Οι Ευαγγελικές διηγήσεις του πολλαπλασιασμού των άρτων*, Διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσ/νίκη: 2006.

Τρεμπέλα, Π. Ν., *Υπόμνημα Εις Το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιον*, Αθήνα: Εκδόσεις Ο ΣΩΤΗΡ, 1995.

Τριανταφυλλίδη, Μ., *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, διαθέσιμο στο: <http://www.greeklanguage.gr>

Τσαούσης, Δ., *Η κοινωνία του ανθρώπου*, Αθήνα: GUTENBERG, 1996.

Wolter, M., *Das Lukas evangelium*, Tübingen: Mohr 2008.

Weber, M., *Η Προτεσταντική Ηθική Και Το Πνεύμα Του Καπιταλισμού*, Επιμ. Αστρινάκη, Α., Έκδοση: Δ.Ο.Λ., ΤΟ ΒΗΜΑ, 2010.

Άρθρα

Αγουρίδης, Σ., *Εσσαίοι*, ΘΗΕ, Τόμος 5, Αθήνα: Εκδόσεις Αθαν., Μαρτίνος, 1966.

Βασιλειάδης, Π., *Η Βιβλική Θεώρηση της Οικονομίας*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 83, (2012).

Γιαγκάζογλου, Σ., *Για να ζήσει ο κόσμος*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 83, (2012).

Γκουτζιούδης, Μόσχος, *Η περί αφέσεως και ιωβηλαίου διδασκαλία της Κ.Δ. ως βιβλικό θεμέλιο για μια θεολογία των θρησκειών*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 84, (2013).

Γεωργιάδης, Α. Σ., *Ιδιοκτησία*, στο ΠΑΠΥΡΟΣ LAROUSSE BRITANNICA, τόμος 24, Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, 2006.

Γιούλτσης, Β., *Οικονομία Ανθρώπινη Ύπαρξη, Ορθόδοξη Θεολογία και Εμπειρία*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 83, (2012).

Γρατσέας, Γ., *Λουκάς*, ΘΗΕ, Τόμος 8, Αθήνα: Εκδόσεις Αθαν., Μαρτίνος, 1966.

Duchrow, Ulrich, *Θεολογία και Παγκόσμια Οικονομία*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 83, (2012).

Δεσπότης Σ., *Η οικονομία στα χρόνια του Ιησού Χριστού*, διαθέσιμο στο: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/document.php?course=SOCTHEOL103>
Προσπελάστηκε την 29-9-2013.

Δεσπότης, Σ., *Ο Ιησούς και το ισχυρό νόμισμα*, Δ.Β.Μ., τομ. 21-22, Εκδόσεις Άρτος Ζωής, (2002-2003).

Δεσπότης, Σ., *Λουκάς*, Μ.Ο.Χ.Ε., υπό έκδοση.

Enwosa, J., *Η φύση του θανάτου του Ιησού στη Σωτηριολογία του Λουκά*, (Μεταφρ. Σ. Αγουρίδη), Δ.Β.Μ., Τόμος 12^{ος}, Εκδόσεις Άρτος Ζωής, Νέα Σειρά, Ιούλιος Δεκέμβριος 1993.

Ζορμπά, Β., *Η Οικονομική Κρίση ως Αντίδοτο της Πνευματικής Κρίσης*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμος 83, (2012).

Goodric, John, *Paul as an Administrator of God in 1 Corinthians The Graeco-Roman Context of 1 Corinthians*, διαθέσιμο στο: [Society for New Testament Studies Monograph Series](#) (No. 152) Cambridge 2012, προσπελάστηκε την 20-9-2013.

Καϊμάκης, Δ. *Η Αγγελική Λειτουργία του Κουμράν*. ΔΒΜ, τόμος 23, Αθήνα: Άρτος Ζωής, 2005.

Loren T. Stuckenbruck / Mark D. Mathews, *The Apocalypse of John, 1 Enoch, and the Question of Influence*, J. Frey, J.A. Kelhoffer u. F. Tóth (Hrsg.), *Die Johannesapokalypse, Kontexte-Konzepte –Rezeption*, WUNT 287, Tübingen 2012, 191-234, 201. Eubank, Nathan, *Wages of Cross-Bearing and Debt of Sin. The Economy of Heaven in Matthew's Gospel* **Series: Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche** 2013.

Μπέκου, Ι., *Η Πόλη η Λειτουργία και η Οικονομική Κρίση*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, (2012).

Πασσάκος, Δ., *Το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο και η κοινωνική διδασκαλία των πρωτοχριστιανικών κοινοτήτων*, ΔΒΜ, τόμος 28, Αθήνα: Άρτος Ζωής, 2009.

Πασσάκος, Δ., *Τα Πρωτοχριστιανικά Δείπνα και η Αυτοσυνειδησία της Κοινότητας του Λουκά*, ΔΒΜ, τόμος 19, Αθήνα: Άρτος Ζωής, 2000.

Prof. Jean Marie Van Cangh, *Η γυναίκα στο Ευαγγέλιο του Λουκά*, ΔΒΜ, τόμος 16, Αθήνα: Άρτος Ζωής, 1997.

Prof. Robert F. O. Toole. S.J., *Η εξουσία στην Εκκλησία, σύμφωνα με το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο και τις Πράξεις των Αποστόλων*. ΔΒΜ, τόμος 20, Αθήνα: Άρτος Ζωής, 2001.

Σάκκος, Σ., *Λουκάς ο Ιατρός ο Αγαπητός*, Εφημερίς Ορθόδοξος Τύπος, Έτος ΜΒ, Αρ. Φ. 1476/18-10-2002.

Διαδικτυακοί τόποι

Άγιος Ζαχαρίας ο Απόστολος. Διαθέσιμο στο: <http://www.saint.gr/313/saint.aspx>
Προσπελάστηκε την 12-9-2013.

Αριστοτέλης. Διαθέσιμο στο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Αριστοτέλης>
Προσπελάστηκε την 12-8-2013.

Διογένης ο Κυνικός. Διαθέσιμο στο: http://el.wikipedia.org/wiki/Διογένης_ο_Κυνικός
Προσπελάστηκε την 12-8-2013.

Διογένης. Διαθέσιμο στο: <http://www.mousa.gr/html/diogenis.html>
Προσπελάστηκε την 12-8-2013.

Επίκουρος. Διαθέσιμο στο: <http://el.wikiquote.org/wiki/Επίκουρος>
Προσπελάστηκε την 25-8-2013.

Εσσαίοι. Διαθέσιμο στο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Εσσαίοι>
προσπελάστηκε την 16-8-2013.

Ζήνων. Διαθέσιμο στο: http://el.wikipedia.org/wiki/Ζήνων_ο_Κιτιεύς
προσπελάστηκε 14-9-2013.

Ιεριχώ. Διαθέσιμο στο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Ιεριχώ>
προσπελάστηκε την 19-8-2013.

Ιωάννης ο Βαπτιστής, διαθέσιμο στο:
http://el.wikipedia.org/wiki/Ιωάννης_ο_Βαπτιστής προσπελάστηκε την 3-7-2013.

Ιωβηλαίο (βιβλικό). Διαθέσιμο στο:
[http://wikipedia.qwika.com/en2el/Jubilee_\(Biblical\)](http://wikipedia.qwika.com/en2el/Jubilee_(Biblical))
προσπελάστηκε την 12-8-2013.

Κατά Λουκάν Ευαγγέλιον, διαθέσιμο στο:
http://el.orthodoxwiki.org/Κατά_Λουκάν_Ευαγγέλιον προσπελάστηκε την 3-10-2012.

Κυνισμός, διαθέσιμο στο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Κυνισμός>
προσπελάστηκε την 13-8-2013.

Λεξικό της κοινής νεοελληνικής, διαθέσιμο στο:
http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=
προσπελάστηκε την 19-8-2013.

Πλάτων. Διαθέσιμο στο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Πλάτων>
προσπελάστηκε την 12-8-2013.

Ξενοφώντας. Διαθέσιμο στο: <http://el.wikipedia.org/wiki/Ξενοφών>
προσπελάστηκε την 12-8-2013.

Σε μια χούφτα ανθρώπων ο παγκόσμιος πλούτος, διαθέσιμο στο:
<http://www.bankingnews.gr//Παλμός-της-Αγοράς/item/93347-σε-μια-χούφτα-ανθρώπων-ο-παγκόσμιος-πλούτος---το-1-του-πληθυσμού-κατέχει-το->
προσπελάστηκε: 22-6-2013.

Το 8,7% του πληθυσμού κατέχει το 82,1% του παγκόσμιου πλούτου, διαθέσιμο στο:
<http://www.igraphics.gr/infographics/2011/11/17/interactive/pagkosmios-ploutos-99-vs1>
Προσπελάστηκε: 22-6-2013.

Επίμετρο

Αρχιτελώνης: βλ. τελώνης.

Ασσάριος: το ρωμαϊκό νόμισμα, η κύρια νομισματική μονάδα του ρωμαϊκού κράτους. Στα χρόνια όμως του Χριστού ως κυριότερο ρωμαϊκό νόμισμα κυκλοφορούσε το δεκαπλάσιο του ασσαρίου το δηνάριον (denarius=δεκάρικο).

Βαλλάντιον: πουγγί, πορτοφόλι.

Γαζοφυλάκιον: Το μέρος όπου είναι τοποθετημένα και φυλάγονται τα κιβώτια της ελεημοσύνης.

Δηνάριον: (denarius=δεκάρικο, deni= ανά δέκα), ρωμαϊκό νόμισμα «χοντρό», 10 ασσάριοι. Στα χρόνια του χριστού ήταν ένα κατώτατο ημερομίσθιο.

Δίδραχμα: Φόρος των διδράχμων (ετήσιος και κατά κεφαλήν) υπέρ του ναού των Ιεροσολύμων και του ιερατείου θεσπισμένος από τον Μωυσή. Ο Μωυσής το δίδραχμο αυτό το λέει σίκλον, λεγόταν αλλιώς και στατήρ. Στα χρόνια του Χριστού ήταν ένα κατώτατο ημερομίσθιο.

Δραχμή: Από το ρήμα δράττομαι (= χουφτώνω). Σημαίνει χούφτα (μια χούφτα οβολών ήτοι ραβδίων αργύρου ή χαλκού). Ο Λουκάς εννοεί τη δραχμή ως νόμισμα. Βλ. και δηνάριο, τάλαντο, μνα, στατήρ, δίδραχμο.

Κερματιστής: Ο μικροτραπεζίτης ή σαράφης που αλλάζει τα κέρματα στους άλλους (κρατώντας και ποσοστό κέρδους). Ακριβέστερα ο ναός των Ιεροσολύμων είχε ειδικό δικό του νόμισμα, το σίκλον το άγιον, που το άλλαζαν οι κερματισταί με τα συνήθη νομίσματα κυκλοφορίας, τόσο για να γίνονται οι προσφορές σε κάποιο σταθερό νόμισμα, όσο και για να μην μπαίνουν στο ιερό τα ρωμαϊκά και άλλα ειδωλολατρικά νομίσματα με τις βέβηλες παραστάσεις των ειδωλολατρικών θεών πάνω τους που ήταν και αυτούσια είδωλα. Βλ. και κολλυβιστής.

Κήσος: (census), ποσό καθορισμένο ως χρηματικός φόρος, φορολογική ταρίφα.

Κοδράντης: (quadrans=τέταρτο) νόμισμα ρωμαϊκό λιανό, το ένα τέταρτο του ασσαρίου, σα να λέμε τώρα δεκάρα ή πεντάρα. Ήταν μικρό χάλκινο και το ευτελέστερο ρωμαϊκό νόμισμα. Οι αρχαίοι δεν είχαν όπως εμείς σήμερα πολύ λεπτά νομίσματα, γιατί δεν είχαν τις ευκολίες κοπής που έχουμε σήμερα.

Κόλλυβιστής: Ότι ακριβώς και ο κερματιστής (βλ. λ.). Ο χρηματιστής, ο αργυραμοιβός, ο μικροτραπεζίτης, ο σαράφης που «κάνει συνάλλαγμα». Κόλλυβα λέγονταν οι λαβές από τα κουρδιστήρια των έγχορδων μουσικών οργάνων, που ήταν και είναι ακόμη δισκία σαν χάπια. Τα αρχαία «λιανά» νομίσματα που ήταν μικρά σαν χάπια. Τα μικροσκοπικά νεκρικά ψωμάκια σαν τις όστιες των παπικών. Το νεκρικό σιτάρι, βρασμένο ή ωμό, τα κόλλυβα.

Κορβανάς: Οι προσφορές, το ταμείο προσφορών, το παγκάρι, το βακούφι.

Μνα: Η μνα δεν ήταν κάποιο νόμισμα αλλά αντιπροσώπευε κλάσμα του ταλάντου, ήταν ένα μέτρο αξίας. Η λέξη μνα είναι αρχαία εβραϊκή και αφορούσε μονάδα μέτρησης βάρους. Από τον ευαγγελιστή Λουκά χρησιμοποιείται στην Κ.Δ., ως ελληνική μονάδα χρηματικής αξίας, χωρίς ποτέ όμως να ήταν κομμένο νόμισμα.

Οικονομία: Διαχείριση.

Οικονόμος: Διαχειριστής.

Ουσία: Περιουσία.

Οψώνιον: Στην αρχαιότητα ο στρατός δεν διέθετε καζάνι και στρατιωτικές στολές, αλλά έδινε στους στρατιώτες ένα ποσό για να φάνε και να ντυθούνε. Το ποσό αυτό ονομάζεται οψώνιον. Τη λέξη αυτή τη συναντούμε και στους παπύρους της εποχής.

Πλεονεκτώ: Λεηλατώ, λαφυραγωγώ, «γδέρνω» και «στραγγίζω» οικονομικώς.

Στατήρ: Ελληνικό νόμισμα το πιο «χοντρό» δίδραχμον. Με το απλό στατήρ εννοείται ο αργυρός. Από τον Φίλιππο και τον Μ. Αλέξανδρο υπήρχε και ο χρυσός στατήρ, η περιφημότερη στον κόσμο χρυσή λίρα της εποχής. Στα Ευαγγέλια το στατήρ ή δίδραχμο είναι μετάφραση του εβραϊκού σίκλος. Στα χρόνια του Χριστού εβραϊκός σίκλος, ελληνικός στατήρ ή δίδραχμο και ρωμαϊκό δηνάριο ταυτίζονταν σε αξία, όσο ένα κατώτατο ημερομίσθιο.

Συκοφαντώ: (*συκοφαντώ τινός τι*) Σαν τελώνης φορολογώ κάποιον παίρνοντας του περισσότερα από τα προβλεπόμενα «γδέρνω» και «στραγγίζω» κάποιον οικονομικώς.

Τάλαντον: Μέτρο βάρους ελληνικό, ίσο με 26,196 σημερινά κιλά. Στα χρόνια του Χριστού 1 αργυρό τάλαντο ήταν 3.000 κατώτατα ημερομίσθια ή ημερομίσθια 10 ετών.

Τελώνης: Ο εισπράκτωρας των φόρων, ο οποίος προαγόραζε με πλειοδοτική διαδικασία από το κράτος και προπλήρωνε το φόρο μιας περιοχής και έπειτα τον εισέπραττε για λογαριασμό του με διαφορά κέρδους. Ήταν εργολάβος και όχι υπάλληλος του δημοσίου, ως αγοραστής των φόρων (ωνούμενος τα τέλη). Ο αρχιεπιχειρηματίας ήταν ο αρχιτελώνης, που μεταπωλούσε τμηματικά τους φόρους των περιοχών που είχε αγοράσει.